

HALEN (ZELEM) KASTEEL HET LOBOS LOBOSSTRAAT NR. 1.

Dendrologisch interessant parkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter, uit het einde van de 19de eeuw, nu bij een buitenhuis met uitzicht uit dezelfde periode, maar met oudere kern en ouder neerhof. De site is van feodale oorsprong en volgde de neerhof-opperhof-structuur. Inrijhek en boogbrug over de vijver.

HET LOBOS WELEER

Het Lobos of kasteel van Zelem kreeg nog niet veel aandacht van historici, hoewel het een domein met feodale oorsprong is (1). Eustachius van den

Bogaerde, heer van Lobos, en zijn echtgenote Johanna van Vlaanderen worden in 1330 vermeld als begiftigers van de pas gestichte kartuizerij van Zelem. De heerlijkheid Zelem, afhankelijk van het graafschap Loon, had zijn zetel in het kasteel van Lobos, dat in de 15de eeuw werd verwoest (2). Verder vonden we in de literatuur een portret van Steven van Geloës, heer van Beverst en Lobos (1493-1581) die ook kasteelheer en schout van Kuringen was en de hoogste ambten in Hasselt bekleedde (3).

Een kaart van landmeter J.B. Joris uit Leuven gedateerd 10 augustus 1769 (4) toont het kasteel aan het einde van een rechte dreef uit het zuidoosten en beschermd door een bomenrij. Ook Ferraris (1771-1775) geeft deze configuratie en toont gebouwen in los verband gelegen binnen een vijfhoekige omgrachting of motte. Het goed lag op de grens tussen het prinsbisdom Luik en het land van Diest.

Het Primitief kadasterplan uit 1828 (5) kent het ook als kasteel maar geeft als 'huis' perceel 1017 op. Het is een L-vormig gebouw tegenover een losstaande westervleugel met een tweede 'huis'. Het goed is omgeven door grachten en vijvers (perceel 1008, 1010, 1013 in weide omgezet, 1015, 1018), dreven, hooiland (perceel 1001 tot 1004), bouwland (perceel 1005 tot 1007 en 1021) en recht-hoekige tuinen (1011, 1020). Mogen we dit grach-

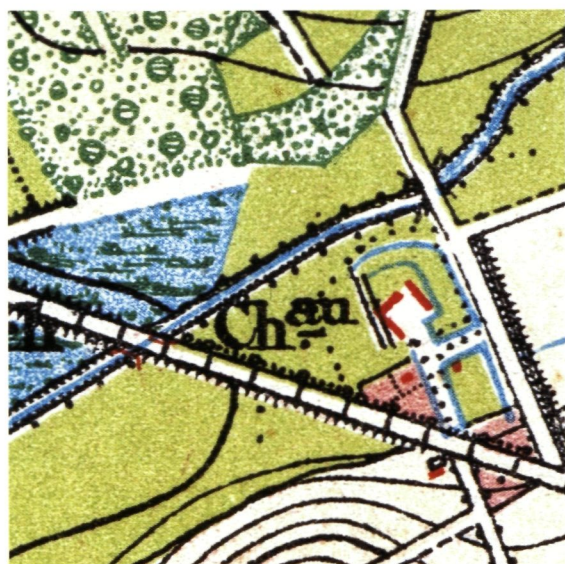
► Het Lobos als 'chateau de Zeelhem' op de Ferrariskaart (Brussel, KB, KP)

► Primitief kadasterplan van Zelem (1828) met het grachtensysteem van het Lobos (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

▼ Dépot-kaart (1870) met het Lobos (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

▲
De gekasseide
toegangsdreef naar
het inrijhek van het
Lobos
(foto O. Pauwels)

tensysteem, bestaande uit een grote L- en kleinere U-vorm en twee vijvers, ten zuiden van de Zwartebeek, interpreteren als behorend tot een oude neerhof-opperhofstructuur, waarvan het opperhof op perceel 1019 of 1011 verdween en enkel het neerhof overbleef? Het gebruik van perceel 1020 als tuin maakt dit voor 1019 plausibel. De kadastrale legger noteerde het geheel als een buitengoed van ongeveer 35 ha met als eigenaar in 1844 ridder Lambertus Lepage, 'doctor bij het leger' uit Leuven (6).

De spoorwegbedding van de lijn Hasselt-Diest, die op de kadastrale opmetingsschets van 1864 verschijnt, verstoort de morfologie van de site: ze doorkruist het Lobosgoed in de zuidelijke punt van oost naar west, snijdt een deel van de omwalling af en verdeelt de toegangsdreef in twee. In 1885 wordt een tweede maal in de site ingegrepen (7), ten eerste door een damping van het grachtenstelsel, die nog slechts de noordelijke arm en de versmalde oostelijke arm laat bestaan; vervolgens werd de landschappelijke vijver (perceel 1015), mogelijk een verwijzing naar een vroeg-landschappelijke aanleg van vóór 1828, gedempt, en een nu

verdwenen verbinding tussen het huis en het neerhof gerealiseerd; en tenslotte wordt de omhaagde moestuin aangelegd, aansluitend bij de westelijke vleugel en deels op de site van de gedempte vijver. Deze werkzaamheden gingen mogelijk gepaard met de parkaanleg die nog bestaat en die we dus kort voor 1885 situeren. Naderhand werd de haakse vleugel van het huis gesloopt en vervangen door een uitbreiding in het verlengde van het huis, de verbinding werd weer afgebroken en tegenover het neerhof kwam een parallelle dienstvleugel (bij ons tweede bezoek ook weer verdwenen).

De toestand op de Dépôt-kaart (terreinopname 1870, uitgave 1878) verschilt weinig van wat op het Primitief kadasterplan te lezen was. De spoorlijn onderbreekt reeds de toegangsdreef tot het domein maar een parkaanleg is nog niet genoteerd. De bebouwing bestaat uit een L-vormige vleugel met er tegenover een neerhof. Dat heeft tot vandaag een achtergevel met een vakwerkstructuur met bakstenen vullingen. Het grachtenstelsel is dan nog aanwezig, zij het met een verlandschappelijke lijnvoering, evenals de vierkante, omwalde tuin ten oosten van de dreef, over de spoorweg. De kaart uitgegeven in 1896 door het ICM (terreinopname 1884) verschilt er niet van, maar op de stafkaart van 1951 (revisie van 1933) wordt op enkele punten na de huidige toestand weergegeven.

HET GOED VANDAAG

Het Lobos, nu circa 28 ha groot, ligt ten noordoosten van de dorpskern, op de zuidelijke oever van de Zwartebeek, in zeer natte valleigronden.

Bij het controlebezoek in 2001 bleken er sedert het eerste bezoek van 1995 herstel- en onderhoudswerken uitgevoerd, die het goed van een langzame aftakkeling redden. Het fraaie giet- en smeedwerk van inrijhek, brugleuningen, poortjes en balkons, dat het domein een specifiek karakter verleent, bleek hersteld, teruggeplaatst en witgeschilderd. Het Lobos is vanaf het zuiden bereikbaar via een gekasseide toegangsdreef van Amerikaanse eik, onderbroken door de spoorlijn. In de as ligt het smeedijzeren toegangshek tussen vierkante pijlers van baksteen met uitspringende sokkel en geprofileerde dekplaat, uit de laatste jaren van de 19de of de eerste jaren van de 20ste eeuw. Het wit geschilderde poorthek is een spijlenhek met gebogen beloop naar de hogere makelaar, versierd met krulwerk en met ronde spijlen en onderspijltes.

De dreef eindigt op een voortuin met ten oosten het neerhof, ten noorden het herenhuis, centraal een beboomd ovaal grasveld met een rondweg en een bomengordel en ten westen de moestuin en boomgaard. Vanaf de rondweg leidt een klein bordes met trappen, leuning en balusterbalustrade van blauwe hardsteen naar de voordeur van het herenhuis. Dat heeft ongetwijfeld een oudere kern, maar werd einde 19de eeuw uitgebreid, aangepast en bepleisterd. Het telt zeven traveeën en twee bouwlagen op een verhoogde kelderverdieping en heeft een kunstleien schilddak met dakkapellen. De iets hogere vierkante toren ten westen, met gietijzeren nokversiering ter afwerking van het hoge schilddak, kan een oudere kern bezitten, evenals de lagere dienstvleugel ten oosten. De vooruitspringende uitbouwsels op de voorgevel zijn recenter.

▼ De herstelde brug over de verland-schappelijke gracht-arm in het Lobos te Zelem
(foto O. Pauwels)

Een gietijzeren trap met geajoueerde aantreden en elegante spijltjes uit rond 1900, bedient de toegang tot de toren. In deze periode werd aan de drie middelste traveeën van de parkgevel een fraai, door vier zuiltjes gedragen balkon van giet- en smeedijzer toegevoegd, zodat onderaan een beschut terras ontstond en het buitenhuis-karakter versterkt werd. De neerhofvleugel, waarvan de achtergevel zijn vakwerkstructuur nog toont, ligt aan een smal, gekasseid erf. Het is een langgestrekt, witgekalkt gebouw met boerenhuis, stal en schuur onder een kunstleien zadeldak, en een haakse, lagere varkensstal. De parallelle vleugel met machineberging werd bij de jongste onderhoudswerken gesloopt.

Ten noorden van het huis strekt zich een fraai parkje uit met een ruim grasveld met solitaire

bomen, boomgroepen en groengordel en een brede L-vormige waterpartij aan de noord- en oostzijde, als overblijfsel van de oude wal. Ten noorden van het parkje ligt een weiland met alleenstaande bomen, de overtuin van het park, getuige de rechte plankenbrug over de Zwartebeek, met een fraaie leuning van gietijzer. De spijlen zijn met de onderregel en met de handgreep verbonden door gespiegelde C-motieven. De brug is afgesloten met een vermoedelijk recenter, eenvoudig hek met vierkante regels, makelaar en stijlen, maar ronde spijlen, tussen zuilen met eikelbekroning. Er ligt een tweede fraaie boogbrug uit 1885 over de vijver, eveneens met een uitgewerkte gietijzeren leuning. Samen met de merkwaardige bomen bepalen deze witgeschilderde, kleine parkelementen van giet- en smeedijzer de sfeer in tuin en park.

BOMEN

In de bomengordel staat Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Canadapopulier (*Populus x canadensis*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), zwarte els (*Alnus glutinosa*), zomereik (*Quercus robur*).

In het park: gewone esdoorn met purperrode bladonderkant (*Acer pseudoplatanus* 'Purpureum') (81cm), treurberk (*Betula pendula* 'Youngii') (jongere exemplaren), gewone beuk (*Fagus sylvatica*) (329cm), varenes (*Fraxinus excelsior* 'Asplenifolia') (205cm), Remont fijnspar (*Picea abies* 'Remontii') (?) (113cm, hoogte 10-12m, kruindiameter 7,5m), fijnspar (*Picea abies*) (150cm en 234cm, gevorkt op 50cm), blauwe spar (*Picea pungens*) (101cm), Kaukasische spar (*Picea orientalis*) (146cm), wingerdbladvige grootbladige linde (*Tilia platyphyllos* 'Vitifolia') (centrale stam 177cm, drie zijstammen van 127cm, 114cm en 98cm op een voet van 330cm, en totale omtrek 420cm), zeer mooi exemplaar en mogelijk Belgisch kampioen.

NOTEN

- (1) Zo was Eustachius van den Bogaerde, heer van Lobos in 1330 één der begiftigers van het Kartuizerklooster in Zelem. M. VAN DER EYCKEN, *Het karthuizerklooster te Zelem*, in F. HENDRICKX (red.), *De karthuizers en hun klooster te Zelem, Tentoonstellingscatalogus*, Diest, 1984, p. 41-65. J. VRANCKEN, *Het oude Zelem*, in *Eigen schoon en de Brabander*, 1962, p. 1. ID., *Het oude Zelem, het kartuizerklooster St.-Jansdal te Zelem*, in *Eigen Schoon en De Brabander*, 1964, p. 383-392.
- (2) R. ENCKELS, *Beknopte geschiedenis van Herk-de-Stad*, Herk-de-Stad, s.d., p. 9-10. Jan Vilters, heer van Lobos, was garnizoensoverste in Herk tijdens grensgeschillen in 1456 tussen het Loonse

(of Luikse) Herk en het Brabantse Halen, waarbij het kasteel van Lobos door de hertog van Kleef werd verwoest.

- (3) *Adel en Kastelen van Limburg*, Tentoonstellingscatalogus, Hasselt, 1954, s. p.
- (4) ARAB, Kaarten en Plannen, nr. 337.
- (5) Hasselt, AK, Primitief plan, 1828, J.A. Modave.
- (6) Id., kadastrale legger, 1844. Het register van eigenaars van de *Atlas des communications vicinales* van de gemeente Zelem, uit 1845 (Hasselt, Provinciaal archief) geeft echter Jean Baptiste Lepage, *medecin* uit Luik als eigenaar op, hoewel de atlasgegevens doorgaans op het kadaster zijn gebaseerd en er voor de kaartgegevens geen verschil is. Mogelijk is Jean Baptiste zoon/erfgenaam van de ridder.
- (7) Id., kadastrale opmetingsschets.

BEZOEK: juli 1995, februari 2000

HALEN (ZELEM): DE KARTUIS SINT-JANSBERGSTRAAT NR. 9.

Dendrologisch interessant parkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter, uit het einde van de 19de eeuw, nu bij een buitenhuis met uitzicht uit dezelfde periode, maar met oudere kern en ouder neerhof. De site is van feodale oorsprong en vertoont sporen van een neerhof-opperhofstructuur. Inrijhek en boogbrug over de vijver. Belangrijke aanwezigheid in het landschap.

VAN KARTUIZERIJ TOT KASTEELDOMEIN

In haar testament van 1325 droeg Maria van Loon haar echtgenoot Gerard, heer van Diest (1296-1333) op om met haar bruidschat een klooster te stichten. Hij voerde deze wens uit in 1329, samen met zijn tweede echtgenote Johanna van Vlaanderen, door schenking van 4 bunders grond op de Sint-Jansberg in Zelem. Tussen de begiftigers vinden we ook Eustachius van den Bogaerde, heer van Lobos en zijn echtgenote Ermentrudis die in 1330 eveneens grond afstonden. Het kartuizerklooster Sint-Jansdal, toegewijd aan Johannes-de-Doper en later Sint-Jansberg genoemd, werd met zijn rijke handschriftenbibliotheek door de geuzen in 1582 in brand gestoken en totaal verwoest. Pas in 1602 werd met de wederopbouw gestart, die tot voorbij het midden van de eeuw duurde, getuige de jaarankers 1647 op het poortgebouw en 1663 op het gastenhuis(1). De Cantillon vermeldt dat

▲
Het park van
het voormalig
kartuizersklooster
te Zelem
(foto O. Pauwels)

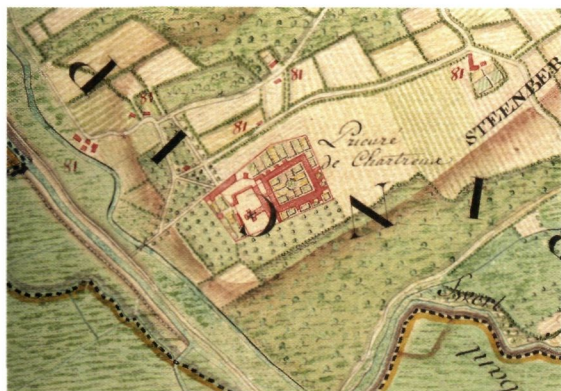
het klooster door het bisdom Luik rond 1770 'veel sierlijker' werd opgebouwd.

Pierre Lambert de Saumery, vermoedelijke auteur van de *Délices du Pays de Liège* (2) beschrijft in de jaren 1740 de kartuizerij die toen een tiental huisjes telde. Hij signaleert een grote tuin in het kloosterpand waarrond zich de kartuizercellen schaarde, met achter elke cel een individueel tuintje. Op de eerste binnenplaats van het complex prijst hij een schitterende waterput met dubbele pomp en een vierkante schacht die als waterbekken twee marmeren schelpen draagt, het geheel verrijkt met talrijke sculpturen; deze beschrijving roept het beeld op van een rijke renaissancefontein. Maar vooral bezingt de auteur de schoonheid en vruchtbaarheid van de site: "*la nature n'a point de beautés dont elle n'ait enrichi le paysage circonvoisin*".

Dankzij haar ligging in het land van Luik ontsnapte de kartuizerij aan de opheffing van de

kloosters onder keizer Jozef II, maar niet aan de afschaffing van alle religieuze instellingen door de Franse revolutionairen in 1796. Sint-Jansberg werd met zijn klooster, kerk, twee tuinen en de hoeve in 1798 met 54 bunder grond verworven door Pierre de Libotton, notoir opkoper van zwartgoed en kasteelheer in Stevoort (3). Hij verkocht het domein enkele weken later aan ene Gericke die er zijn zomerverblijf van maakte (4). In 1820 werd de kerk gesloopt, enkel de 15de-eeuwse kapittelzaal (5) werd behouden en in neogotische stijl als kasteelkapel heringericht en gedecoreerd. Ze bestaat nog steeds in het park. Van 1830 tot zijn dood in 1863 was Hubert de Fischbach-Malacord eigenaar, nadien opgevolgd door baron de Montfort en senator Whetnall (6). Fischbach moet verantwoordelijk zijn voor de eerste landschappelijke aanleg en één van de twee anderen voor het huidige, nu verwilderde park. Van 1920 tot 1928 herbergden de gebouwen een ambachtsschool tot de zusters Dominikanessen ze opnieuw als klooster in

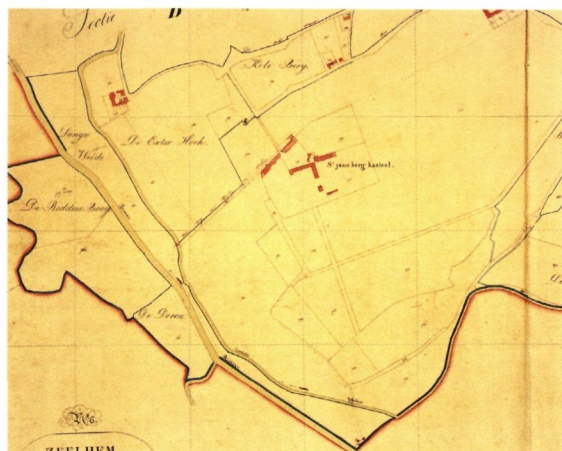

gebruik namen. In 1995 verkochten zij het goed dat nu deels door meerdere families wordt bewoond en deels als conferentie-oord in gebruik is. Het park is grotendeels verwilderd tot bos.

◀ De kartuizerij van Zelem op de Ferrariskaart (Brussel, KB, KP)

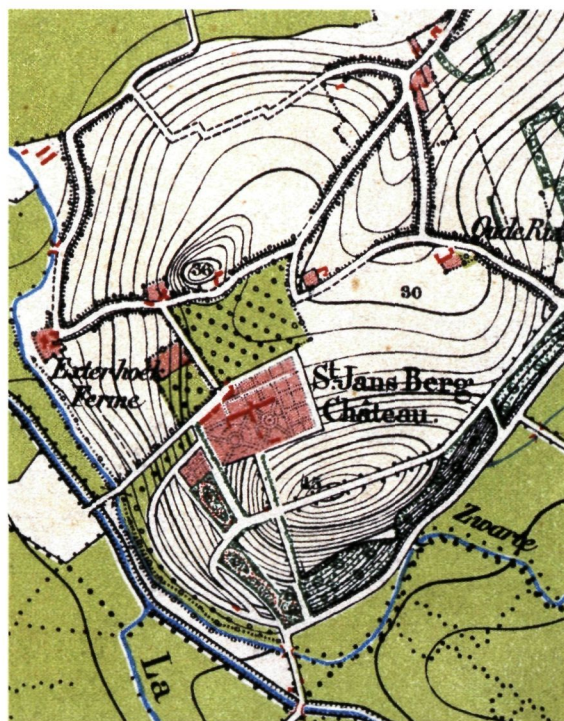
Een kaart van landmeter J.B. Jooris uit 1769 geeft een mooi beeld van de kartuizerij tijdens het Ancien Régime (7), bevestigd door de kaart van Ferraris (1771-1775) ongeveer vijftien jaar later. Het klooster ten noorden van de Zwartebeek lag geïsoleerd temidden van zijn landerijen, had boomgaarden ten zuiden en ten westen, een pandhof met kartuizerhuisjes en tuintjes ten oosten en tuinen ten noorden.

Het Primitief kadasterplan door A.J. Modave (8) toont het als 'Sint-Jansbergkasteel' (perceel 714) met kapel (perceel 715, de oude kapittelzaal), lusttuin (perceel 717), lustgrond (perceel 710: 7ha 37a 60ca groot), een perceel bouwland waar nu het park ligt (perceel 719: 22 ha 30ca groot), boomgaard die tuin is geworden (perceel 718), dreef (perceel 712), verschillende percelen bos (perceel 701, 705, 709, 711), bouwland (perceel 702, 703, 707, 708, 713). De legger kent in 1844 Hubertus Franciscus Fischbach-Malacord, rentenier te Zelem, als eigenaar. Tussen 1828 en 1885 noteerde het kadaster geen wijzigingen van betekenis, behalve de bouw van een halfronde bloemenserre tegen de bakstenen fruitmuur in de moestuin.

▲ Primitief kadasterplan van Zelem (1828) met het Sint-Jansbergkasteel (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

▼ Stafkaart van Zelem (1951) met links oosten ervan, de villa Mont-Saint-Jean, met parkpaden aansluitend op het oude kasteelpark (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

◀ Dépot-kaart (1870) met het kasteelpark van de Sint-Jansberg (Brussel, NGI)

De oude katuizerij,
midden 20ste eeuw
(Prentkaart, Archief
M&L, Sint-Truiden)

► Naderhand verdween ze weer en de tot dan in plattegrond zeer eenvoudige gebouwen kregen in de loop der jaren aan- en bijbouwsels. In 1863 signaleerde men dat *'de wandeldreven van de monikken verdwenen en in een weelderig lusthof herschapen'* zijn, dat een deel van het kloosterpand tot *'glazen planthuizen'* is verbouwd en dat Edward van Sanden er hoofdtuinier was (9).

De Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1877) toont het domein na de dood van Fischbach in 1863. De kern van het goed werd gevormd door de vijfhoekige ommuring met de gebouwen. Zowel ten oosten als ten westen van de vroegere kloostervleugel lag een geometrisch ingedeelde tuin met vier straalsgewijze wegen naar de hoeken, vertrekkend van een omcirkeld middelpunt. Ten noorden en ten oosten lagen in vierkanten gelegde moestuinen binnen de ommuring. Dit geheel was, zoals nu nog het geval is, bereikbaar vanuit het noorden via een rechte weg tussen boomgaarden. Maar ook vanuit het zuiden kwam een recht pad, een aftakking van de weg vanuit Zelk over de Demerbrug. Dit pad dwarste eerst het langgestrekt bos en liep dan over de helling naar het klooster. Ten westen van dit pad, dat niet langer bestaat, lagen twee percelen lustbos met rondwegen als wandelpad. We lezen dit als het gevolg van de functierverschuiving van klooster naar kasteel, bevestigd door het grondgebruik (lustgrond, lusttuin) aangegeven in de kadastrale legger van 1844. Het Sint-Jansbergkasteel combineerde toen een geometrische met een meer landschappelijke aanleg. Dankzij een prentkaart van rond 1900 is het kasteelkarakter goed gedocumenteerd: siervazen op sokkel, gesnoeide kuipplanten en witgeschilderde banken zijn symmetrisch opgesteld aan weerszijde van de centrale travee van het huis; tegen de gevels liggen bedden

▼ Het kasteel Sint-Jansberg einde van de 19de eeuw
(Prentkaart, collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

voor éénjarigen; ronde bloemperken en agaven in kuip sieren het grasveld dat door hoge bomen omzoomd is.

De kaart van het ICM (revisie 1884, uitgave 1896) geeft nog wel dezelfde structuur maar niet meer het padenpatroon in de beide percelen lustbos. Ook de zes parterretertuinen ten noorden van het kleinste perceel zijn verdwenen.

Op de stafkaart van 1951 (revisies van 1933 en 1949) herkent men de huidige toestand, met behoud van een deel van de oude parterres ten noordoosten. Ten zuiden strekt zich nu een parkje uit met kleine vijver. Het padenpatroon heeft plaatselijk meer kronkels en bochten gekregen en is verbonden met de paden van het zuidoostelijk en hoger gelegen recenter goed Mont-Saint-Jean of Sint-Janskasteel.

HET HUIDIGE DOMEIN

Ook vandaag nog ligt het domein Sint-Jansberg vrij geïsoleerd tussen uitgestrekte percelen bouwen weiland, op de zuidelijke flank van de Sint-Jansberg naar de Demer en het Zwartwater, halfweg Zelk en Zelem.

Een lange, gekasseide toegangsweg tussen hagen van éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) vertrekt vanuit het noorden en loopt op naar het barokke poortgebouw en het voorplein. Dat kreeg recent een verharding in dolomiet, beschaduwde door een gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*) (323cm).

Ten oosten ervan ligt een uitgestrekte ommuurde tuin met serre (waar voorheen de parterres lagen),

nu een hoogstamboomgaard in verval en een kleine, gemengde moes- en bloementuin, in de rand van het park.

Het ommuurd park (nu eerder een parkbos) ligt deels op de resten van het kartuizersklooster. Het bestaat uit grasvelden en hoge bomen ten oosten en ten zuiden van de gebouwen, een rondweg als wandelpad onder de boomkruinen, afgeboord met fijnspar en buxus ter hoogte van de tegen de oostelijke muur ingerichte begraafplaats der dominicanen (tweede kwart van de 20ste eeuw).

Aan de Kolenbergstraat, net voorbij het Zwartwater, staat nog een kasteelhek met bakstenen pijlers met het opschrift 'Mont St Jean'. De oprit hoorde aanvankelijk bij de 19de eeuwse oprijlaan door het bos, naar het kasteeldomein, maar voerde naderhand naar de recentere villa Sint-Jansberg. Het is vermoedelijk het 19de-eeuws hek dat tijdens het interbellum werd herbruikt en aangepast. De vierkante hekpijlers zijn van baksteenmetselwerk met speklagen, met geprofileerde sokkel en deksteen van grijze natuursteen. Het hek zelf is van zwaar smeedijzer met vierkante stijlen en regels. De stijlen en de makelaar lopen uit op een krul. Dit is ook het geval voor de dikke ronde onder-spijltjes en de twee vierkante spijlen die elke vleugel in drie verdelen. De daardoor gedefinieerde vakken zijn in het interbellum opgevuld met rasters van rechthoeken, met bolletjes als hechting aan de stijl. Ook de vakken tussen de dubbele bovenregels kregen toen sober nieuw smeedwerk van een open rechthoek geflankeerd door vierkanten. In maart 2001 werd een hekpijler omvergereken en lag een poortvleugel op de grond.

Het voormalig kartuizerklooster, meer bepaald de restanten van de kerk, de oude delen van het klooster, het poortgebouw, de portierswoning, de kapel en de omheiningsmuur, zijn sedert 1 maart 1978 beschermd als monument. Het voormalig Kartuizerklooster met omgeving is een beschermd dorpsgezicht.

BOMEN

Beshulst (*Ilex aquifolium* 'Pyramidalis'), vederesdoorn met witbont blad (*Acer negundo* 'Variegata'), fijnspar, grootbladige linde, hemelboom, Oostenrijkse den, ruwe berk, hulst, okkernoot, zilverlinde, naast blauwe spar (*Picea pungens* 'Glauc'), gewone robinia met geel blad (*Robinia pseudoacacia* 'Frisia'),

▲
De bruine beuk bij
het kasteel Sint-
Jansberg in Zelem
(foto O. Pauwels)

Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata') en Ierse taxus met gele naalden (*Taxus baccata* 'Fastigiata Aurea') in de bomenrand.

Daarnaast zijn vermeldenswaard: veldesdoorn (*Acer campestre*) (201cm), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) (175, 200cm), gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) (300cm), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (onder de ent 270cm, op de ent 287cm, 343 onder en 316cm boven de ent 310, 350 en 369cm), zaailingen van bruine beuk (340 en 339cm) en een reuzenexemplaar van bruine beuk (414cm, ent op 1m hoogte), varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') (415cm, kruin 25m), gewone es (*Fraxinus excelsior*) (266cm), treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula') (146cm), gewone plataan (*Platanus x hispanica*) (276cm), oosterse plataan (*Platanus orientalis*) (292cm), zomereik (*Quercus robur*) (254 en 255cm), gewone robinia (323cm), mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) (445cm), grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) (243cm, ca. 30m hoog), zilverlinde (*Tilia tomentosa*) (o.m. 270cm). In het perceel aansluitend bij de woning ten zuidwesten, bruine beuk (356, 360 en 360, 270, 346cm)

NOTEN

- (1) M. VAN DER EYCKEN, *Het karthuizerklooster te Zelem*, in F. HENDRICKX (red.), *De karthuizers en hun klooster te Zelem, Tentoonstellingscatalogus*, Diest, 1984, p. 41-65. J. VRANCKEN, *Het oude Zelem, het kartuizerklooster St.-Jansdal te Zelem*, in Eigen Schoon en De Brabander, 1964, p. 383-392.

- (2) P.L. DE SAUMERY, *Les délices du pays de Liège*, (Liège, 1744), Anastatische herdruk, Brussel, 1977, deel 4, p. 209.
- (3) J. PAQUAY, *De verkoop van domeingoederen in Limburg tot aan 't concordaat, Kerkelijke instellingen van 't arrondissement Hasselt*, in *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg*, 1929, p. 77.
- (4) M. VAN DER EYCKEN, o.c., p. 54. J. VRANCKEN, o.c., p. 270.
- (5) In *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 6N1, Hasselt, 1981, p. 247 wordt deze kapittelzaal onterecht als een 'kleine kerk' aangeduid.
- (6) Voor de familie Whetnall, zie ook kasteel Nieuwenhoven in Sint-Truiden.
- (7) Brussel, Algemeen Rijksarchief, KP, nr. 337.
- (8) Hasselt, AK, Primitief kadasterplan, 1828, J.A. Modave.
- (9) F.J. RAYMAEKERS, *Het kerkelijk en liefdadig Diest*, Diest, 1870.

BEZOEK: augustus 1995

HALEN (ZELEM): VILLA SINT-JANSBERG STEENBERGSTRAT NR. 18

Dendrologisch interessant parkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter, uit het einde van de 19de eeuw, nu bij een buitenhuis met uitzicht uit dezelfde periode, maar met oudere kern en ouder neerhof. De site is van feodale oorsprong en vertoont sporen van een neerhof-opperhofstructuur. Inrijhek en boogbrug over de vijver.

Het domein ligt op de noordelijke flank van de vallei van de Zwartwaterbeek, op gronden van de voormalige kartuizerij van Zelem.

Het is bereikbaar via een lange aarden weg met witte paardekastanjes die vanuit het noordoosten vertrekt, verderloopt langs de rand van en in het bos, bij het huis op de heuvel, uitloopt op een rij grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) en tenslotte aansluit op een dreef van grootbladige linde als oprit achter het huis.

Rond het grasveld bij de woning groeien meerdere exemplaren van Californische schijncipres (*Chamaecyparis lawsoniana*), gewone esdoorn (*Acer pseudo-platanus*), Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*). De sterke niveauverschillen aan de rand van het grasveld zijn oude winningen van ijzerzandsteen.

Het goed verschijnt op de stafkaart van 1951 die terreinopnames van 1933 en 1949 noteert.

Beneden aan de Kolenbergstraat, net over de Zwartebeek ligt een 19de-eeuws toegangshek dat

in het interbellum werd gerecycleerd en aanvankelijk het hek was van de rechtstreekse oprit door het domein, naar het kasteel Sint-Jansberg.

BOMEN

In het door de Afdeling Bos en Groen beheerd aansluitend bos, groeien fraaie exemplaren van Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), Europese lork (*Larix decidua*), fijnspar (*Picea abies*), okkernoot (*Juglans regia*), tamme kastanje (*Castanea sativa*), naast gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) (327cm), tamme kastanje (één van 490cm in een perceel met 10), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (501cm) als restanten van tot bos omgezet oud park. De zuidelijk geëxposeerde helling is aangeplant als recente hoogstamboomgaard met perzik (*Prunus persica*).

BEZOEK: juli 1995

HALEN (ZELK): ZAVELHOF ZELEMSTRAAT NR. 2 en 4

Parkje in landschappelijke stijl uit het eerste kwart van de 20ste eeuw, aangelegd bij het nu in twee eigendommen verdeelde oudere Zavelhof.

Dit was tijdens het Ancien Régime één der pachthoven van het kartuizerklooster Sint-Jan te Zelem, dat in 1797 met 41 bunder land werd verkocht (1) en naderhand buitenhuis met hoeve werd. Het is gelegen aan een bijbeek van de Zwartebeek en ten westen van het gehucht. Het strekt zich ten noorden uit achter het huis en is niet meer dan een ruim grasveld met bomen in en errond, dat afdaalt naar een vijver met eilandje. Dit laatste is bereikbaar via een markante witgeschilderde boogbrug van smeed- en gietijzer.

BOMEN

Rode bastaardpaardekastanje (*Aesculus x carnea*) (245cm), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) (300cm), tamme kastanje (*Castanea sativa*) (298cm, afgeknotte kruin), bruine beuk (*Fagus syl-*

▲
De moerascipres en
de boogbrug van
het Zavelhof in Zelk
(foto O. Pauwels)

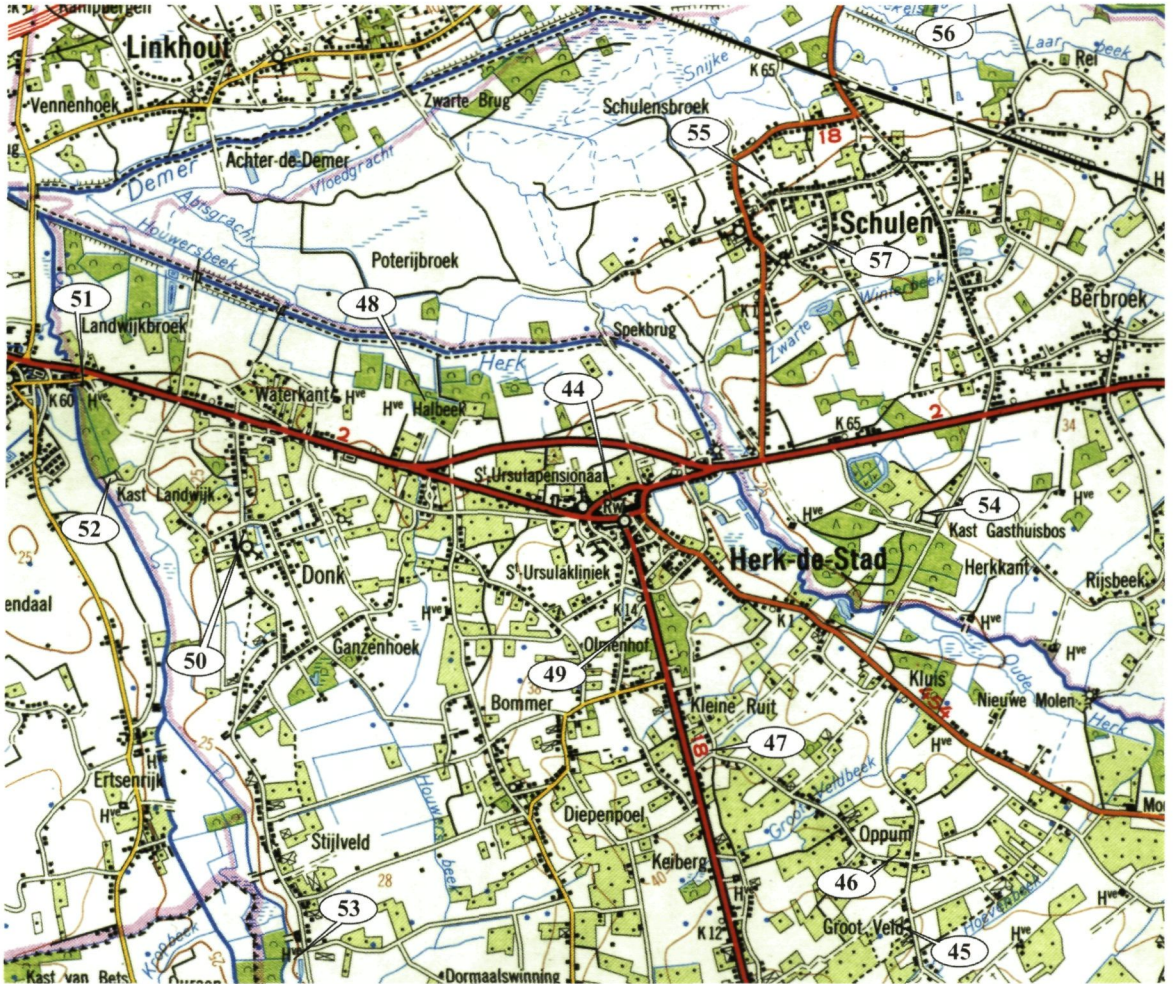
vatica 'Atropunicea') (290 en 297cm), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) (258 en 224cm), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*) (346cm), moerascipres (*Taxodium distichum*) (ca. 20m hoog), grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) (253 en 264cm).

NOOT

(1) PAQUAY J., *De hoeven der kerkelijke instellingen in Limburg*, in Verzamelde Opstellen, 1929, p. 48-64.

Herk-De-Stad

Stafkaart 1/50.000ste, kaartblad 25 (Brussel, NGI)

	p.		
43. Herk-De-Stad: Amandinaweg Nr. 140	87	51. Donk: Grotebaan Nr. 86	94
44. Herk-De-Stad: Dokter Van Weddingen- en Guldensporenlaan	87	52. Donk: Hof Van Landwijk, Kasteelstraat Nr. 32	95
45. Herk-De-Stad: Grootveldweg Nr. 2	88	53. Donk: Korpsestraat Nr. 91	96
46. Herk-De-Stad: Grote Kruisstraat Nr. 10	88	54. Scholen: Kasteel Gasthuisbos, Gasterbosstraat Nr. 1	97
47. Herk-De-Stad: Kleine Kruisstraat	88	55. Scholen: Kerkweg Nr. 21 en 23	103
48. Herk-De-Stad: Halbeekhof, Halbekerstraat Nr. 2	89	56. Scholen: Pannestraat	103
49. Herk-De-Stad: Domein De Pierpont, Pikkeleerstraat en Sint-Truidensesteenweg	91	57. Tuinwijk Tuffelland, Van Arenberglaan en Tuffellaan	103
50. Donk: Pastorietuin, Dreefstraat	93		

HERK-DE-STAD: AMANDINAHUIS AMANDINAWEG NR. 140

Tuin en erf bij een vakwerkhoevetje aan de Terbermenbeek, uit het einde van de 19de of het begin van de 20ste eeuw.

Tuin en erf vertonen de traditionele inrichting: hagen van éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) als begrenzing, een buxus (*Buxus sempervirens* subspecies *sempervirens*) en twee exemplaren gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*). Het huis was het geboortehuis van zuster Amandina, die, gesneuveld in de Bokseropstand in China, zalig verklaard werd in 1946 en heilig in 2000. De plek groeide uit tot een bedevaartsoord van regionaal belang.

Het Amandinahuis is beschermd als monument, de onmiddellijke omgeving als dorpsgezicht.

HERK-DE-STAD: RELICTEN

DOKTER VAN WEDDINGEN- EN GULDENSPORENLAAN

Overblijvende elementen van oude tuinen en boomgaarden op het tracé van de oude stadsomwalling.

Aan de Van Weddingenlaan, die het tracé van de oude stadswal volgt, liggen nog veel onbebouwde en met éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) omhaagde percelen, soms nog met geïsoleerde

▲ Een gewone vleugelnoot met een stamomtrek van 250 cm in de Guldensporenlaan

fruitbomen, een gewone taxus- of buxusboompje - resten van de verdwenen boomgaarden en tuintjes binnen de omwalling. Ze brengen de tekening in herinnering die Remacle Leloup van Herk-de-Stad maakte vanuit het zuiden, voor de gravure in *Les délices du pays de Liège* uit 1738-1744.

Aan de Guldensporenlaan op het noordwestelijk tracé van de voormalige in 1935 gedempte en genivelleerde stadsomwalling, die slechts vanaf 1950 verkaveld en bebouwd werd (1), ligt een tuinperceel, grenzend aan de parochiezaal, met een grote concentratie van merkwaardige bomen. Het zou één der teeltpercelen van de vermaarde boomkwekerij Tips kunnen zijn.

◀ Primitieve kadastraalkaart (1828) met de omwalling en de tuinen van de stad (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

BOMEN

Veldesdoorn (*Acer campestre*), gewone esdoorn met bont blad (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), papierberk (*Betula papyrifera* var. *papyrifera*) (83cm), tamme kastanje met lijnvormig blad (*Castanea sativa* 'Laciniata') (109cm), gewone beuk, cultivar

► (Fagus sylvatica 'Heterophylla') (140cm, op de voet vertakt), gewone es met overwegend enkelvoudig blad (*Fraxinus excelsior* 'Hessei') (100cm), treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula') (195cm), doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*) (153cm), gewone vleugelnoot (*Pterocarya fraxinifolia*) (250cm), en als struiken sneeuwklokjesboom (*Halesia monticola*) en de zeldzame pimpernoot (*Staphylea pinnata*).

Het tuintje voor nut en voor sier op de hoek Grote Kruisstraat-Kragenstraat (foto O. Pauwels)

NOOT

(1) Met Le Loup op reis. Limburg door een 18de-eeuwse bril bekeken. Tentoonstellingscatalogus, Hasselt, 1993, p.65.

HERK-DE-STAD: TRADITIONELE ERFAANLEG GROOTVELDWEG NR. 2

Traditionele bestanddelen van de erfaanleg bij een 19de-eeuws verlaten hoevetje.

De bestanddelen en de erfaanleg zijn goed bewaard bij het vervallen hoevetje deels in baksteenbouw, deels in vakwerk uit de 19de eeuw, gelegen bij de Winterbeek. Een erf in gestampte aarde met waterput en bakhuis en een houten poortje naar de aansluitende moestuin.

HERK-DE-STAD: MOESTUIN

GROTE KRUISSTRAAT NR. 10

Exemplarische, traditionele moestuin nog in bedrijf, bij een kleine vierkanthoeve, uit het einde van de 19de eeuw - begin van de 20ste eeuw.

De tuin ligt op de hoek met de Kragenstraat, achter de schuur en ten zuiden van een kleine vierkanthoeve. Aan de Grote Kruisstraat bestaat de afsluiting uit betonpaaltjes en draad maar langs de Kragenstraat uit een haag van éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), die omloopt als begrenzing met de naastliggende boomgaard.

Californische schijn cipres (*Chamaecyparis lawsoniana*) op de hoek, gewone lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en buxus (*Buxus sempervirens* subsp. *sempervirens*). Het centraal pad is begeleid door rabatten

van perenpiramiden, tuinhortensia (*Hydrangea macrophylla*) en overblijvende bloeiende planten. Links en rechts liggen een klein aardappelveldje en groentenbedden voor teeltwisseling tussen smalle bloembedden met ondermeer stokroos, lupine, rietlelie, gladiool en dahlia's, ten zuiden rabarber- en aspergebedden, laagstamperzik, rodebes, sering, peer. Ten oosten knotwilgenrij van bindwilg (*Salix alba* 'Chermesina') en Japanse kwee (*Chaenomeles japonica*).

Het tuintje voorziet de keuken van seizoensgroenten en fruit, produceert voor inmaak, voor gelei en confituur, zet het altaar in de maand mei in de bloemen en verschaft het nodige voor winterse droogboeketten.

BEZOEK: juli 1995

HERK-DE-STAD: TUINRELICTEN KLEINE KRUISSTRAAT

Nr. 19, 75, 79 en 83: een traditionele boomgaard (nr. 19) en in de buurt veel gebruikte haagjes tegen de huisgevels.

Nr. 19 heeft op de hoek van de straat een boomgaard omhaagd met éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*).

Nr. 75, 79 en 83 hebben als groene voet aan de gevels een in haag geknipte dwergmispel (*Cotoneaster horizontalis*), een veel voorkomend gebruik in de buurt.

HERK-DE-STAD: HOF VAN HALBEEK

HALBEKERSTRAAT NR. 2

(niet toegankelijk voor het publiek)

Parkje in eenvoudige landschappelijke stijl met riant karakter, uit het midden van de 19de eeuw, horend bij een voormalig buitenhuis met hoeve, gelegen op de historische site van het Halbeekhof, feodaal goed met een neerhof-opperhofstructuur en een oudere tuinaanleg.

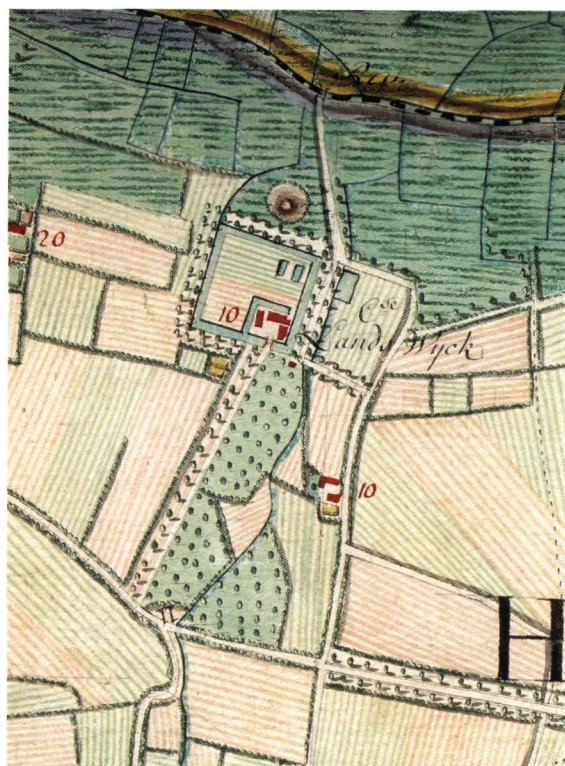
Halbeek ligt ten noordwesten van Herk-de-Stad, tussen de Herkrivier ten zuiden en de Diestsesteenweg ten noorden. Het was een Brabants goed van feodale oorsprong, waarvan de geschiedenis slechts fragmentarisch is achterhaald, maar dat een cijnshof van het hof te Landwijk zou zijn. Een acte van 1322 over de aankoop van de sluis van de molen van Zelk en de visrechten, vermeldt een ridder Jan van Halbeek en een schildknaap Arnold van Landwijk (1). Nicolaus Anthonius de Libotton, die heer van Klein Stevoort was door verwerving van de heerlijkheid, blijkt in 1743 eveneens door aankoop ook heer van Halbeek te zijn. Via zijn weduwe Marie M.C. de Hazard,

▲
Het neoclassicistisch
buitenhuus met
parkje van het Hof
te Halbeek
(foto O. Pauwels)

kwam Halbeek toe aan haar tweede echtgenoot, Joos Petrus van Wevelinckhove. Daardoor draagt het soms de naam Cense de Wevelinckhoven, ondermeer in 1765 en 1769. In 1822 wordt het hof tenslotte door Jan Vanderstraeten verkocht aan Lambert Vandersmissen, wiens nakomelingen in vrouwelijke lijn het Halbeekhof nog steeds bezitten (1). In 1766 wordt het goed beschreven als 'het adellijck huis van Halbeek met hof, schuer, stallinge, graven ende deijcken om het huijs gaende mede den boomgaert daer achter gelegen met de cleijne drefte te

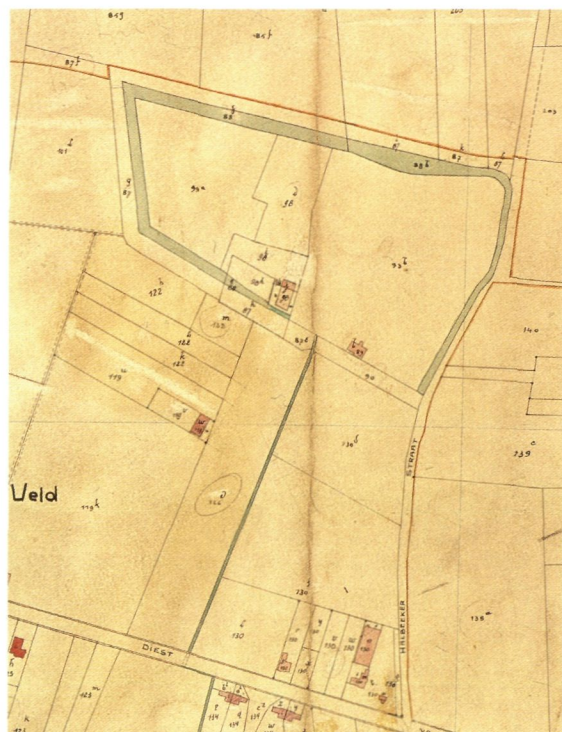
▼
Het hof van Hal-
beek op de kaart
van Ferraris abusie-
velijk als Landwijk
aangeduid
(Brussel, KB, KP)

◀
Primitief kadaster-
plan (1828) van
J.F. Bonniver met
het hof te Halbeek
(Hasselt, AK)
(opname
Kris Vandevorst)

► De kadastrale werk-
kaart met de nieu-
we situatie van het
Hof te Halbeek: een
kasteel met kasteel-
boerderij
(Hasselt, AK)
(opname
Kris Vandevorst)

samen groot 1 1/2 bunder' (2). Dit archiefgegeven wordt door de latere cartografie van de plek bevestigd.

Ferraris (1771-1775) tekende de site op als cijns-hoeve maar onder de verkeerde benaming 'Lands Wijck'. Landswijk zelf ligt in realiteit meer westelijk, onder Donk. Halbeek was toen een omwald neerhof van drie vleugels, gelegen in de zuidoostelijke hoek van een ruime omgrachte vierkante kavel met twee visvijvers in de noordwestelijke hoek, door een dreef verbonden met de oude baan van Halen naar Herk. Meer noordelijk lag een ronde motte in de natte beemden tussen het neerhof en de Herkrivier, mogelijk het restant van het opperhof. Dit gegeven treft men ook aan op een 18de-eeuws handschriftelijk perceelplan van de gemeente in het Rijksarchief, onder het nummer 202 (3). De constructie binnen de wal was blijkbaar een ronde toren ten zuiden van de Herk. De percelen aan weerszijde en aan het einde van de dreef zijn niet ingevuld.

Op de Primitieve kadasterkaart door J.F. Bonniver (1828) (4) is dit wel het geval en Halbeek was in 1844 een hoeve met brouwerij, eigendom van rentenier Lambert Vandersmissen uit Hasselt (5). Dreven vanuit het zuiden (perceel nr. 128) en het noorden liepen naar het omwald (perceel nr. 88, vijver) en met een beboomde dijk (perceel nr. 87,

dreef) omringd goed, dat ook een dwarse wal had eindigend op een halve cirkel bij de brug. Het oostelijk deel is ingenomen door een omhaagde lusttuin (perceel nr. 89). De bebouwing (perceel nr. 94 en 95, brouwerij) bestaat uit vier vleugels rond een binnenkoer, bereikbaar via een brug over de wal, en een paviljoen buiten de wal (perceel nr. 91) en in het westelijk deel liggen een boomgaard (perceel nr. 99), een lusttuin (perceel nr. 93) en tuinen (perceel nr. 96, 97, 98). De gekleurde 'Reductie-kaart' van 1849 geeft deze toestand mooi weer (6). Enkele jaren later bouwde men oostelijk van de hoeve een classicistisch herenhuis, dat op de kadastrale opmetingsschets van 1852 verschijnt. In 1878 noteerde het kadaster de verdwijning van de ringvormige wal ten westen van het nieuwe huis (7).

Het voor de 19de eeuw haast klassieke patroon van een buitenhuis naast een boerderij op één omgrachte kavel aan het eind van een dreef, herkent men op de Dépot-kaart (uitgave 1878, terreinopname 1870) (8). Een rechte dreef loopt naar de boerderij en een eenvoudige landweg buigt naar het westen af naar het herenhuis. Deze configuratie bestaat nu nog, maar de hoeve is sedert de sloping in de jaren 1956 (9) gereduceerd tot één gebouw, herbestemd als woning. De aloude dreef is nu beplant met Canadapopulier (*Populus x canadensis*).

Het huis telt twee bouwlagen op een verhoogde kelderverdieping en vijf traveeën onder een kunstleien schilddak. De classicistische stijl wordt bepaald door de hoge rechthoekige vensters en deuren, de hoekkettingen die de gevels en het middenrisaliet aflijnen en het kleine pediment met oculus er boven. De ontwerper zou dezelfde zijn als

► Dépot-kaart (1870)
met het Hof te Hal-
beek (Brussel, NGI)

die van het kasteel Cleeren in Spalbeek. Mogelijk gaat het om Jamaer, die ook het huis in Blekkom in Halen (Loksbergen) bouwde. Het parkje strekt zich uit ten noorden van het herenhuis dat omringd wordt door ondermeer metershoge rododendron luteum en een rondweg naar de vroegere boerderij. In de rand van het ruim, vierkant grasveld staan solitaire bomen en de bomengordel van Canadapopulier, gewone beuk (*Fagus sylvatica*), zomereik (*Quercus robur*), ruwe berk (*Betula pendula*) en tamme kastanje (*Castanea sativa*) gaat over in het omringend parkbos. Ten zuiden ziet het huis uit op de graslanden langs de Hauwersbeek.

BOMEN

Vederesdoorn (*Acer negundo*) (160cm), gewone beuk (*Fagus sylvatica*) (336 en 322cm), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (254cm, geënte exemplaren van 200 en 260cm, ent op 100cm, en één dood van 430cm), twee hulsten (*Ilex aquifolium*), Keteleers jeneverbes (*Juniperus chinensis* 'Keteleeri') (96, 150, 103cm), Kaukasische spar (*Picea orientalis*) (150 en 188cm), Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*) (381cm), zomereik (*Quercus robur*) (311 Y 300cm) en zuilvormige zomereik (*Quercus robur* 'Fastigiata') (238cm, ent op 1 m) en Thuja als haag.

NOTEN

- (1) Sint-Truiden, AROHM, Archief Monumenten en Landschappen, cel Sint-Truiden, ongepubliceerde nota.
- (2) Hasselt, RA, Kleine familiearchieven, Fonds Enckels, nr. 69. In het cartularium van de abdij van Sint-Truiden wordt in 1372 ridder Jan van Halbeek vermeld, schildknaap van Arnold van Landwijk.
- (3) Hasselt, RA, KP, nr. 126. De schaal is in Luikse roeden.
- (4) Hasselt, AK, Primitief plan, zonder jaar; Verzamelplan gedateerd 25 augustus 1828, door R. Van de Velde.
- (5) Id., Legger van 1844.
- (6) Op schaal 1/20.000.
- (7) Id., kadastrale opmetingsschetsen.
- (8) Op de eerste uitgave van 1877 met de terreinopname van 1871 is het nieuwe huis nog niet getekend. Wel op de latere stafkaarten, met terreinherziening van 1884 en 1908.
- (9) *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 6N1, Hasselt, 1981, p. 511.

HERK-DE-STAD: DOMEIN DE PIERPONT

PIKKELEERSTRAAT EN SINT-TRUIDENSESTEENWEG

Dendrologisch interessant park in landschappelijke stijl met riant karakter, nagenoeg 16 ha groot, in meerdere stappen in de 19de en het begin van de 20ste eeuw aangelegd op een oudere site. Openbaar park geworden samen met de voormalige boomkwekerij en het arboretum uit 1913, aan de overzijde van de steenweg.

De Ferrariskaart (1771-1775) geeft voor de site ten zuiden van de stadsomwalling en ten oosten van de Pikkeleerstraat een grote boomgaard, drie geometrisch getekende vijvers en een huis. Het Primitief kadaster door R. Vandeveld (1828) (1) noemt de site De Bleuk en toont twee geometrische vijvers (perceel nr. 70, 71) ten zuiden van het huis (perceel nr. 75), een derde vijver (perceel nr. 72) die niet meer is dan een gracht langs de straat en de omhaagde boomgaard (perceel nr. 76), ten noorden uitlopend op een omwald landschappelijk gedeelte, genoteerd als lustbos (perceel nr. 81), lusttuin (perceel nr. 77, 79, 80) en lustgrond (nr. 78). Perceeltje nr. 74 is boomkwekerij. De kadastrale legger kent in 1844 rentenier Jan Godgaaf Hermans (1772-1856) als eigenaar (2). Op de kadastrale opmetingsschets van 1879 verdwijnt de gracht en worden percelen samengevoegd, wat mag geïnterpreteerd worden als de opmeting van het

▼
De vijver
van het Olmenhof
(foto O. Pauwels)

park dat waarschijnlijk pas in landschappelijke stijl is aangelegd. De vijvers zijn pas op de schets van 1904 aangegeven (3).

Op de Dépot-kaart (terreinopname 1871, uitgave 1877) liggen er drie kleine volumes in los verband bij een grote vijver tussen de twee naar de stad lopende straten. De kaart van het ICM geeft de toestand van 1884. Dan bestaat de bebouwing uit een nieuw volume in U-vorm, een gebouw loodrecht op en één parallel met de straat. De vijver werd verlandschappelijkt door gedeeltelijke demping en bezit een eilandje. Twee gebogen wandelpaden vertrekken noordwaarts vanaf het huis door boomgaard en weide. In de zwart-wit uitgave van 1911 bezit de vijver nog niet zijn huidige vorm en oppervlakte. Vanuit het kasteel vertrokken toen drie lanen, waarvan er twee doorlopen tot over de

▼
De vijver
met eilandje
in het domein
de Pierpont
(foto O. Pauwels)

steenweg in een uitbreiding van het goed. Deze configuratie valt eveneens te lezen op de stafkaart van 1951 die de revisie op het terrein van 1933 weergeeft, op het moment dat het domein zijn hoogtepunt had bereikt.

Een uitbreiding van de gebouwen wordt in 1908 gekadastreerd en de samenvoeging van de percelen aan de overzijde van de steenweg in 1913. Mogelijk zijn deze wijzigingen de weerslag van de creatie van de bekende boomkwekerij van Joannes Hermans, vermaard botanist en verzamelaar van exoten.

Het domein is sedert 1971 als gemeentelijk bezit vrij toegankelijk. Het kasteel doet samen met een nieuwe uitbreiding dienst als gemeentehuis en het wagenhuis als café. De meer zuidelijke gelegen boerderij aan de Pikkeleerstraat werd gesloopt, op de bakstenen straatmuur van de moestuin na. Zes traveeën in baksteenmetselwerk van anderhalve steen, verstevigd door lisenen. De verschuiving van privé- naar openbaar domein heeft vanzelfsprekend geen gunstige repercussies op het uitzicht en het karakter van het park, onder andere door de aard van de paden, de verlichting, de vlaggenmasten en de rustbanken.

Het huidige domein ligt langs weerszij van de steenweg naar Sint-Truiden en bestaat uit het eigenlijke park met vijver ten westen en het nu als 'natuurgebied' beheerde arboretum ten oosten.

Het park is begrensd door de Pikkeleerstraat en de Sint-Truidensesteenweg, is volledig omhaagd met een oude haag van éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) aan de straat en een geschoren nieuwe Haagbeukhaag aan de steenweg. Van de drie lanen op de kaart blijven de twee zuidelijke over. Ze dienen als toegangen en de inritten zijn aangegeven door ingekorte en verder uit elkaar geplaatste hekpijlers van arduin met dekstenen en bekroning. De hekken zijn er uit gelicht. Aan de overzijde van de steenweg beantwoorden er eveneens hardstenen pijlers aan, als toegang tot de voormalige boomkwekerij.

Het Olmenhof met talrijke dendrologische kam-pioenen is ongeveer 5 ha groot en is het oudste deel, waarvan de kern tot 1813 opklimt. Onder andere het eiland in de noordelijke hoek van de Pierpontstraat met de Pikkeleerstraat en de gracht er langs gaat terug tot het Primitief kadaster. Verder is er een ruim grasveld, brede wandelwegen in rode grind en een grote landschappelijke vijver, als hengelvijver in gebruik.

Het arboretum en de voormalige boomkwekerij 'Harlaz' uit 1913 ten oosten, aan de overzijde van de weg, is nu tot bos verworpen. De bestemming 'natuurgebied' op het gewestplan is daar niet vreemd aan en zal mettertijd ook de verdwijning van de talrijke exoten, waaronder de Belgische kampioen *Picea abies* 'Cranstonii', voor gevolg hebben (4). Dreven van bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Japanse lork (*Larix kaempferi*), Sawara schijnscipres (*Chamaecyparis pisifera* 'Plumosa') en *Cunninghamia lanceolata*.

De oude boomkwekerij De Pierpont werd op 23 maart 1987 beschermd als landschap.

BOMEN

Merkwaardige bomen aan de rand van het grasveld of bij de grote, landschappelijke vijver: Griekse zilverspar (*Abies cephalonica*) (152cm), zilveresdoorn met ingesneden blad (*Acer saccharinum* 'Lacinia-tum') (367cm), witte paardekastanje met opgaande takken (*Aesculus hippocastanum* 'Pyramidalis') (161cm), tamme kastanje met ingesneden blad (*Castanea sativa* 'Heterophylla') (157cm), *Cunninghamia lanceolata* 'Glaucua' (105cm), *Fagus grandifolia* (172cm), pluimes (*Fraxinus ornus*) (210cm), amberboom (*Liquidambar styraciflua*) (228cm), tupelo (*Nyssa sylvatica*) (259cm), grauwe abeel (*Populus x canescens*) (300cm), moseik (*Quercus cerris*) (410cm), moeraskie (*Quercus palustris*) (434 en 239cm), blikie (*Quercus velutina*) (256cm), *Salix chrysocoma* (344cm), *Sequoia sempervirens* (89cm), rijzige moerascipres (*Taxodium ascendens*) (255cm), gewone moerascipres (*Taxodium distichum*) (404cm), gewone gewone-taxus, cultivar (*Taxus baccata* 'Adpressa') (80cm).

NOTEN

- (1) Hasselt, AK, Primitief Kadasterplan van sectie C 1ste blad, zonder jaartal, door R. Vandeveld; Verzamelplan, gedateerd 25.8. 1828. Bij de herziening van het kadaster, door het Belgisch regime, werd de nieuwe steenweg naar Sint-Truiden in 1845 aangelegd, op het oudere plan aangebracht, vermits de Primitieve percelen (66, 67) doormidden zijn gesneden.
- (2) Id., Legger van 1844.
- (3) Id., kadastrale opmetingsschetsen.
- (4) *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*, s.l., 1992, p. 288.

BEZOEK: juli 1995

HERK-DE-STAD (DONK): PASTORIETUIN

DREEFSTRAAT, HOEK DORPSTRAAT

Ommuurde tuin bij de 18de-eeuwse pastorie met nieuwe tuinaanleg van 1980

Op de kaart van Ferraris (1771-1775) liggen de kerk met kerkhof en pastorie op een ruime rechthoekige kavel, onderling gescheiden door een wal. De noordelijke helft met de pastorie heeft tuinen ten zuidwesten, een boomgaard en een wal ten oosten. Op het Primitief kadasterplan (1828) door E.L. Tricot (1) heeft de wal (perceel nr. 512) een lange U-vorm richting kerk (perceel nr. 516), naast de boomgaard (perceel nr. 510), een bouwlandje (perceel 511) en tweemaal een 'lustplaats' (perceel nr. 513 en 514). Achter de pastorie (perceel 508), die een kleine haakse bijbouw bezit, ligt een door kruisende paden in vier parterres verdeelde en omhaagde tuin met vier uitsprongen in de hoeken. Mogen we die interpreteren als een omhaagde nut- en lusttuin met in de hoek gesnoeide of begroeide nispiëlen?

De pastorie en haar boomgaard figureren samen met de kerk op de 'Carte figuratieve van de Doncker Heijde partenent aen den Hooghweerdigen heer prelaet van Sint-Truyden', getekend door A. Carront en gedateerd 25 mei 1778 (2). Ze lag aan het einde van een lange rechte dreef die vertrok van de weg die Herk met Halen verbond.

Op de Dépot-kaart (opname 1870, uitgave 1878) is de pastorie een T-vormig gebouw met losse aanhorigheid ten westen, met een vierkante deels omhaagde, deels ommuurde moestuin ten oosten, en een U-vormige walarm eveneens ten oosten.

Naar aanleiding van de restauratie van de pastorie uit het derde kwart van de 18de eeuw, werd de omhaagde tuin in de jaren 1980 heraangelegd met behoud van enkele oude, vermeldenswaardige bomen in de voor- en zijtuin. De kleine achtertuin is door een geschoren haag gescheiden van de boomgaard. Twee vierkante hekpijlers met acanthusknoop markeren de toegang en de oprit, aangelegd als een aaneengesloten vlak in rode steenslag, tussen de straat, de losstaande garages en het huis. De voortuin is een grasveld met bomenrand, een geschilderde vierkante sokkel van natuursteen (van een zonnewijzer?) met classicistisch rozetmotief en een rozenperk als begeleiding van de oprit. Een nieuw bloembed loopt langs de achtergevel.

De percelen tussen de pastorie en de kerk werden door de Boomgaardenstichting opnieuw als hoogstamboomgaard aangeplant.

De pastorie van Donk werd op 12 april 1974 beschermd als monument.

BOMEN

Beeldbepalend scherm van Californische schijn-cipres (*Chamaecyparis lawsoniana*) op de hoek van beide straten en verder: vederesdoorn (*Acer negundo*) (240cm), buxus (*Buxus sempervirens*) (65cm), gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*), fijn-spar (*Picea abies*), zomereik (*Quercus robur*) (184, 210 en 160cm), gewone robinia (*Robinia pseudo-acacia*) (161cm).

NOTEN

(1) Hasselt, AK, Primitief plan van sectie A 2de blad, zonder datum; Verzamelkaart van Donk gedateerd 5 september 1828, door E.L. Tricot. De legger dateert van 1844.

(2) Brussel, Algemeen Rijksarchief, de foto ervan, in het Rijksarchief te Hasselt, draagt het nr. 2087.

HERK-DE-STAD (DONK): VILLATUIN

GROTEBAAN NR. 86

Villatuin uit het interbellum, slechts voor een deel bewaard en naar verluidt vermoedelijk ontworpen door de plaatselijke boomkwekerij Tips.

De huidige eigenaar bewaart het niet gedateerd en niet gesigineerd tuinontwerp, dat een variatie is van de 'Nouveau jardin pittoresque'-stijl, symmetrisch en geometrisch uitgewerkt.

Een goed bewaard halfcirkelvormig parterre wordt gedomineerd door een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en heeft een kleurrijke bomenrand. Centraal in het verdiept grasveld staat een cemen-ten bloemenvaas. Een zithoek met rozenboog is ingericht op de as van het huis. De voor die stijl typische breuksteen is gebruikt voor de stapelmuurtjes, de trappen en de afboording van bloemperken en dolomietwegen. Plattesteent of 'flagstones' zijn aangewend voor de paden, het kort talud naar het huis, de centrale cirkel in het gras en de zithoek. Rond het huis groeien bodembedekkers, varens, klimop, buxus- en gewone taxusbollen naast perken voor éénjarigen.

BOMEN

Vederesdoorn (*Acer negundo*) (350cm) en vederesdoorn met bont blad (*Acer negundo* 'Variegata') (220cm), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) (287cm), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (230 en 320cm), beshulst (*Ilex aquifolium* 'Pyramidalis') (88cm, vork op 1 m), twee gewone taxussen, cultivar (*Taxus baccata* 'Repandens'), twee levensbomen (*Thuja spec.*) (waarvan één afgebroken), kerspruim met bruin-rood blad (*Prunus cerasus* 'Nigra').

▲
Aanlegplan voor de
interbellumtuin
Grotebaan nr. 86 in
Donk, Herk-de-Stad
(privébezit)

HERK-DE-STAD (DONK): HOF VAN LANDWIJK

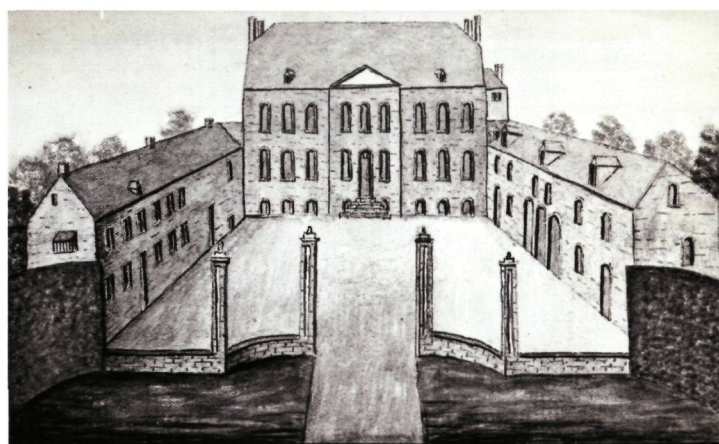
KASTEELSTRAAT NR. 32

Verloren gegaan 18de-eeuws landgoed met interessante geschiedenis (1).

Het hof te Landwijk was samen met het cijnshof van Halbeek een feodaal Brabants goed, dat in de 13de eeuw in handen was van de ridders van Horst. In 1322 wordt samen met ridder Jan van Halbeke schildknaap Arnold van Landwijc vermeld (2). In 1718 kocht jonker Ernest Willem de Heusch (1643-1720), heer van Zangerije, Gellick en Eigenbilzen samen met zijn vierde echtgenote Christina Margaretha de Quoitbach (†1749) het *'heerlijck ende adelijck hoff genaempt Landtwijck ... consistierende in steene bequame ende schaillye huis-inge, schuren, stallen, dreffte, moeshoff, boomgaerden, landen, bempden, weijden ende bossen'*, toen een pachthoeve voor 16.000 florijnen van de erfgenamen van Lambert de Cannart van Hamal (3). Hun zoon baron Adrianus Willem de Heusch (1699-1774), heer van Landwijk, en zijn echtgenote Barbara Gertrudis van Hilst (1684-1752) bouwden in 1756 het huidige kasteel, getuige hun wapenschilden (de Heusch-van Hilst-Caproens) in het fronton. In 1770 pas verwierf de baron ook de heerlijke rechten van Landwijk. Eerst infanteriekapitein, later burgemeester van Hasselt werd hij in 1745 raadsheer van de prinsbisschop van Luik. Barbara van Hilst was sedert 1728 weduwe van Jan van Geloës, heer van Herten, Mombeek en Hommelen, die in 1709 ook burgemeester van Hasselt was geweest. Hun stedelijke residentie was het huis van Geloës (nu het stadhuis, in 1630 door Herman van der Straeten gebouwd en in 1576 door Jan van Hilst verbouwd) en het huis te Landwijk bewoonden ze als hof van plaisantie. Op 14 juni 1774 schreef de baron zijn testament in Hasselt en hij stipuleerde dat zijn *'huijs en annexe goederen te Landtwijck met al de goederen onder Donk, Halen en Westherck'* als fideicommiss bij zijn dood in handen moest komen van zijn neef Alardus de Heusch van Schalkhoven (baron Henri Joseph Alardus de Heusch, gehuwd met Marie Catherine de Looz-Corswarem). Van dit voor de erfgenaam onvervreemdbaar goed, maakten ook zijn schilderijen deel uit. Twee dagen later immers voegde hij er aan toe dat kort *'na mijn dood sullen mijne beste schilderijen waer ick niet gedisponeert sal hebben, naer landtwijck gebrocht worden om aldaer fideicomis te blijven'*. We vernemen ook dat in het

Primitief kadaster (1828) met het hof te Landwijk (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Landwijk

huis een kapel bestond (4). Vermoedelijk dankzij dit fideicommiss bleef Landwijk door vererving binnen de familie de Heusch tot 1869, jaar waarin het verkocht werd aan de familie van Straelen. Het kasteel en de meer zuidelijk gelegen hoeve in los verband figureren op de kaart van Ferraris (1771-1775). Het kasteel, waar men zoals het een heerlijke familie in de 18de eeuw paste, woonde *'entre cour et jardin'* wordt op de figuratieve kaart van A. Carront uit 1778 (5) voorafgegaan door een tuin naast de lange dreef die het met de weg naar Donk verbond.

Het Primitief kadasterplan (1828) van E.L. Tricot (6) situeert het U-vormig kasteel (perceel nr. 416) ten oosten, bij de Gete met een ommuurde moes-tuin (perceel nr. 416 bis) aansluitend op de zuidelijke vleugel. Het kadastrale verzamelplan toont hoe het aan het einde lag van een geknikte dreef, binnen zijn vierkante wallen, met twee rechthoekige waterbekkens verbonden door smalle grachtjes. De kadastrale legger kent als eigenaar in 1844 Nicolas Bonaventure de Heusch.

Het Hof te Landwijk, voorbeeld van *'vivre entre cour et jardin'*, getekend door Philippe de Corswarem (Brussel, KB, Prentenkabinet)

De tekening van Philippe de Corswarem (1756-1839) illustreert het typisch classicistisch voorkomen, het volume en de inplanting van Landwijk. Twee lagere dienstvleugels, ten noorden een stal- en wagenhuisvleugel en ten zuiden een pachterswoning met kaashuis tegen de puntgevel, omringen samen met het huis de erekoer. Het tracé van de lage muurtjes en de hoge pijlers laten vermoeden dat deze koer op de vierde zijde met hekwerk was afgesloten. Links en rechts sloot er een hoge haag bij aan, en geboomte suggereert een parkaanleg. Een kopie van een niet gedateerde tekening in het Rijksarchief te Hasselt (7) toont inderdaad eenvoudig hekwerk tussen mooie pijlers. Postkaarten uit de eerste helft van de 20ste eeuw, bewaard in de collectie van Dexia-bank te Brussel, geven hetzelfde beeld als de Corswarems tekening.

De kaarten van het Dépôt de la guerre bewijzen dat Landwijk in de 19de eeuw nooit een parkaanleg bezat. Na de verkoop in 1869 werd Landwijk meestal verhuurd, ook nadat Donatus Van Meijel en zijn echtgenote Thérèse Josephine Cool sedert 1875 eigenaars waren. Zij vererfden het in 1886 aan de Commissie van Openbare Onderstand van Etterbeek die het op haar beurt verkocht. Van 1926 tot 1940 was Landwijk deels pachthoeve, deels buitenverblijf van dokter Prosper van de Kerkhof, die de zijvleugels liet slopen, een tennisveld aanlegde en op de erekoer een zwembad bouwde. Hij verwierf eveneens de dreef die men in de 18de eeuw aanlegde vanuit de oude baan Diest-Hasselt. In 1962 werd Landwijk een tehuis voor weesjongens dat een kort leven was beschoren en dat de definitieve teloorgang van het goed inluidde (8). Het goed ligt geïsoleerd temidden van akkers en weiden, aan het einde van een oprijlaan met gewone platanen, die van de voormalige rechte dreef vertrekt. Slechts het huis, architecturaal verzorgd maar verwaarloosd en beroofd van glaswerk, deuren, planken, vloeren, schouwen en stucornamenten herinnert nog aan het klassieke '*vivre entre cour et jardin*'.

► Primitief kadasterplan (1828) met de van Hamonthoeve (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Midden op de erehof werd een rechthoekig waterbekken als zwemkom aangelegd, en een tennisterrein vervangt de in 1942 gesloopte noordervleugel (9). Over de omwalling resten een boomgaard en een populierenbos en ook bomengroepen van gewone esdoorn, witte paardekastanje en gewone plataan. In de voormalige boomgaard blijft een vervallen vierkant paviljoentje van betonsteen onder piramidedak (kunstleien) nog overeind. De voormalige sier- en nutstuin ten zuiden is ingenomen door aanbouwsels.

NOTEN

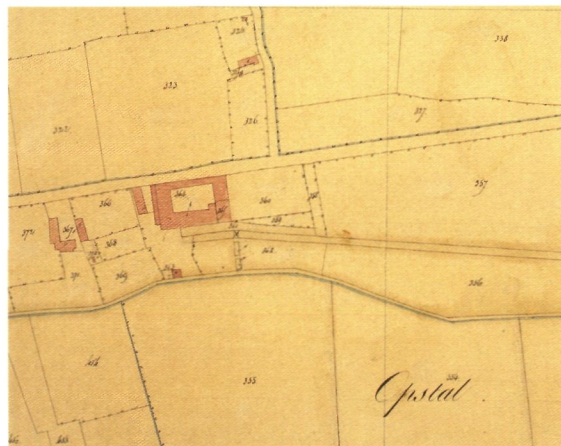
- (1) Bij een controlebezoek in 2000 bleek dat het kasteel was verbouwd in functie van een nieuwe bestemming, een nieuwe tuin had gekregen en met hekken was beveiligd.
- (2) Sint-Truiden, AROHM, Archief Monumenten en Landschappen, cel Sint-Truiden, ongepubliceerde nota.
- (3) R. ENCKELS, *Bijdrage tot de geschiedenis van Landwijk*, in Het Oude Land van Loon, 1956, p. 79-80; 1961, p. 169-191. Citaat p. 176. B. MAUS DE ROLLEY, *Un huillier de Heusch-van Hilt*, in Le Parchemin, 36, 1986, p. 239-243. W. MUUSE e.a., *De familie de Heusch in de provincie Limburg*, in Het oude land van Loon, 1961, p. 149, p. 152-154.
- (4) Hasselt, RA, Kleine familiearchieven, nr. 679.
- (5) Brussel, RA, KP (de foto in het RAH draagt het nr. 2087).
- (6) Hasselt, AK, Primitief plan van sectie A 2de blad, zonder jaartal, door E.L. Tricot. Verzamelplan van Donk, gedateerd 5 mei 1828.
- (7) Hasselt, RA, Kleine familiearchieven, Fonds Enckels, nr. 88. Het is een copie van een tekening.
- (8) R. ENCKELS, o.c., p. 182-190.
- (9) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, 1942.

BEZOEK: maart 2001

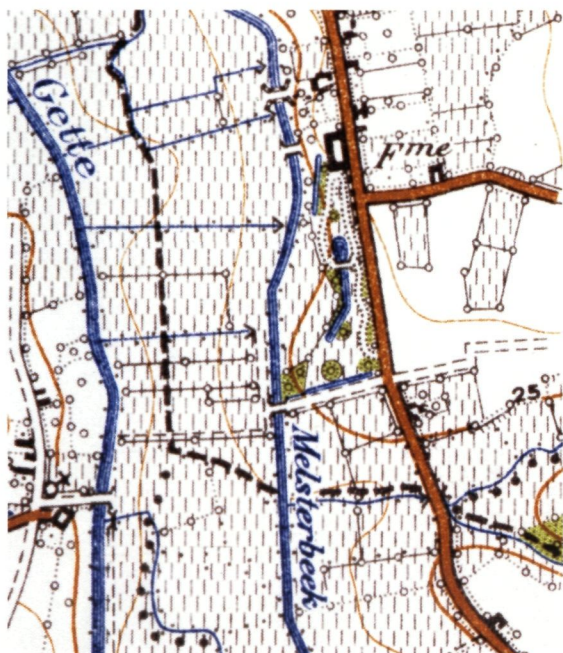
HERK-DE-STAD (DONK): HERENBOERENPARK, VAN HAMONTHOEVE KORPSESTRAAT NR. 91

Langgerekt en met bomen omzoomd herenboerenpark uit het einde van de 19de eeuw, ten zuiden van een imposante vierkanthoeve uit het einde van de 18de eeuw.

De Ferarriskaart (1771-1775) tekende deze hoeve al met tuinen ten westen. Het Primitief kadasterplan (1828) van E.L. Tricot (1) noteerde bij de

▲ Staflkaart (1931)
met de van
Hamonthoeve met
rondweg en
parkvijver
(Brussel, NGL)

boerderij (perceel nr. 364), een brouwerij (perceel nr. 363), stokerij (perceel nr. 365), boomgaard (perceel nr. 362) en omhaagde percelen tuin (perceel nr. 360 en 361) met lustplaats (perceel nr. 359) en boomkwekerij (perceel nr. 358). De verdwijning van de brouwerij wordt in 1865 gekadastraerd en de bouw van een bakstenen moestuinmuur langs de straat in 1868 (2).

Op de Dépot-kaart met de terreinopname van 1870 is nog geen park genoteerd, wel takt de rivier af ter hoogte van de gebouwen, waarschijnlijk in functie van de vermelde brouwerij. Het park verschijnt pas op de staflkaart van 1911, ten zuiden van de hoeve. De staflkaart van 1951 (terreinopname 1933) geeft een vollediger beeld van het herenboerenpark. De vermelde uitstulping is ingekrompen tot een kanaaltje parallel met de beek en de kern van het park bestaat uit een langgerekte vijver en een wandelweg die ook de brug over de vijver aandoet en tussen bomengroepen en grasvelden loopt.

Het park strekt zich ook nu nog uit tussen de straat en de Melsterbeek en is ten zuiden en ten westen omgeven door percelen bos. Het is begrensd door een haag met hek aan de straat en door de voormalige moestuinmuur uit 1868, aansluitend op de woning. Achter het herenboerenhuis ligt in de as

van de tuindeur een bloemencorbeille en de vermelde landschappelijke vijver met begeleidend bomengroepen in een uitgestrekt grasveld. Een tweede kleinere vijver ligt ten westen tussen bomengroepen.

NOTEN

- (1) Hasselt, AK, Primitief plan van sectie B 2de blad, zonder jaartal, door E.L. Tricot; verzamelplan van Donk, gedateerd 5 september 1828, E.L. Tricot.
- (2) Id., kadastrale opmetingsschets.

BEZOEK: slechts vanaf de openbare weg

HERK DE STAD (SCHULEN): KASTEEL GASTHUISBOS GASTERBOSSTRAAT NR. 1

Park in landschappelijke stijl met riant karakter uit het einde van de 19de eeuw aangelegd als jachtpark bij een kasteeldomein van ca 65 ha; kasteel in neo-Vlaamse renaissancestijl uit 1890 ontworpen door Auguste van Assche, kasteelaanhorigheden uit 1902 in dezelfde stijl ontworpen door Henri en Valentin Vaernewyck met ommuurde moestuin. Het goed gaat terug tot een 17de eeuwse boerderij en heeft een interessante, goed gedocumenteerde ontwikkelingsgeschiedenis die exemplarisch is voor menige boerderij die tot kasteelgoed evolueerde.

VAN BOERDERIJ TOT KASTEEL

De geschiedenis van het domein gaat terug tot de 17de eeuw. In 1718 kochten Arnold Briers, schep van Vliermaal en burgemeester van Hasselt en zijn echtgenote Ida van Manshoven de Gasthuisboswinning, die sedert 1683 in het bezit was van het gasthuis van Halen, vandaar de naamgeving. Ze was sedert 1617 vermeld, bestond uit een huis, hof, schuren en afhankelijkheden en twaalf bunders grond, zes in Schulen en zes in Berbroek en was bij de verkoop in slechte toestand. De nieuwe eigenaars bouwden ze in 1721 weer op en vererfdn ze aan hun zoon Gerard Hubert Briers, en die op zijn beurt aan zijn zoon Gerard Gaspard Arnold Briers, eveneens burgemeester van Hasselt. Diens oudste dochter Maria Gertrudis Briers, echtgenote van Jan van Willigen, raadsheer bij de Rekenkamer in Den Haag, later in Brussel, erfde het goed in Schulen. In 1826 wordt het beschreven als 'huysinge, stallingen, schuur, heerewo-

► Primitief kadasterplan (1828) van het Gasthuisbos (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

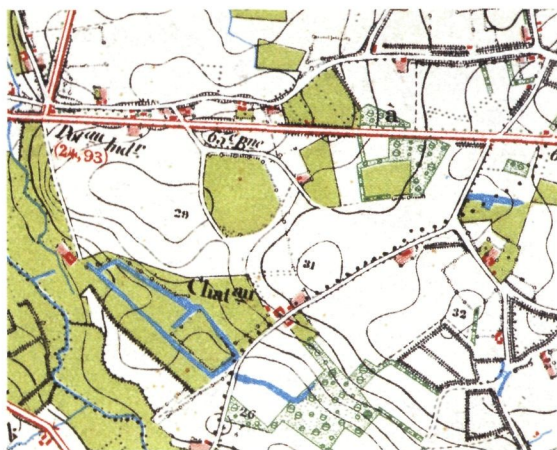
► Dépot-kaart met het Gasthuisbosdomein in 1870 (Brussel, NGI)

ning en gronden, waarden, weiden, nieuwe boomgaard, hoogenhof, poorthuisweide, groot en klein kanaal, vijver, bempden, kastanjedreef, bolksvijver met reservoirs en spoelkuilen, bloemendreef en de Engelschen bos, groot 3 bunder, 74 roeden 30 ellen'. De reservoirs en spoelkuilen verwijzen duidelijk naar een industriële activiteit. Het echtpaar van Willigen-Briers bouwde bij de hoeve een landhuis dat ze vererfden aan hun zoon Eugène van Willigen, burgemeester, senator en bouwheer in het Hamel in Lummen. Dat laatste had hij verworven in 1844 door zijn huwelijk met Adèle de Zerezo de Tejada. Op zijn beurt was hij erfslater voor zijn zoon Hubert van Willigen, ook burgemeester van Schulen en bouwheer in 1890 van het kasteel Gasthuisbos en in 1902 van de aanhorigheden, toen onder Berbroek. Hij legde ook een nieuw park aan en dit vernieuwd kasteeldomein kwam via vererving langs vrouwelijke kant in handen van de huidige eigenaar, baron de Moffarts (1). De gefortuneerde familie Briers behoorde tot de clan verwanten die in de loop van de 19de eeuw in het Hasseltse talrijke domeinen in handen had, waar men een gelijkaardige verschuiving van boerderij naar kasteel kan constateren, parallel met de maatschappelijke opgang van de familie. Huwelijken zorgden voor verwantschap met de even gefortuneerde families Palmers (Ter Lamén in Heusden-Zolder), de Libotton (Stevoort in Hasselt), Cox de Hommelen (Runkst in Hasselt), Sigers (Pietelbeek in Hasselt).

Op de Ferrariskaart (1771-1775) herkent men ten zuiden van de Bolksvijver een alleenstaand gebouw met achterliggende aanhorigheden in los verband, op de grens met het hertogdom Brabant, het Bronbos, de Bolksvijver en het open landschap.

Een onvolledig ontwerp '*projet d'un changement à exécuter au château et la ferme de monsieur Van Willigen à sa terre de Schuelen*', gedateerd 19 mei

► Ferrariskaart (1771-1775) met ten zuiden van de Bolksvijver een cluster van gebouwen waaruit het Gasthuisbosdomein zal ontstaan en links, op de rivieroever, de nu verdwenen Worphoeve (Brussel, KB, KP)

1833 en moeilijk leesbaar gesigeneerd Rapailon (2) houdt allicht verband met de bouwplannen van Maria Gertrudis Briers en Jan van Willigen. Ze betreffen een '*plan du château*' met plattegrond van de gelijkvloerse verdieping met een ontvangsgedeelte rechts en een keuken met dienstvertrekken links van de vestibule die met een pui met dubbele trap bereikbaar is. In het '*plan de la ferme*' zijn vooral de functies als wagenhuis en paardenstalling ingevuld.

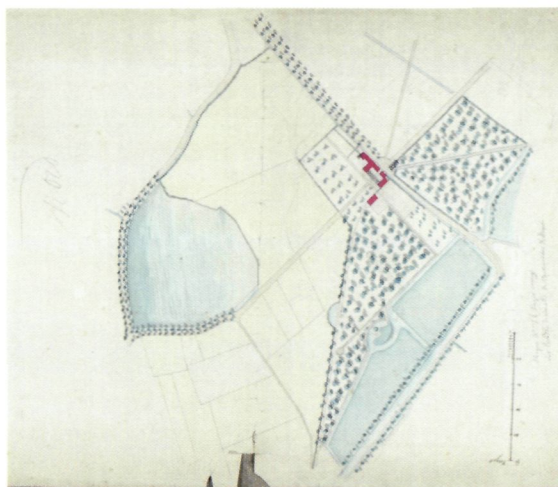
Het grondgebruik in de geciteerde beschrijving wordt bevestigd door de Primitieve kadastrale legger. Die kent een vrouwelijke eigenaar enkel als ze ongehuwd of weduwe zijn en dus wordt Jan Jacobus Albertus ridder van Willigen (die pas is 1864 sterft) uit Brussel als eigenaar genoteerd. Op het Primitief kadasterplan van 1828 (3) vertrekt vanaf de Rozestraat (perceel nr. 847) ter hoogte van de Bolksvijver (perceel nr. 848), een dreef als 'lusttuin' (perceel nr. 865) naar een groot perceel lusttuin (perceel nr. 866) bij het kasteel (perceel nr. 863) en de hoeve (perceel nr. 862) met moestuin (perceel nr. 864). Ten westen in de richting van de Walhoeve, ligt ongeveer parallel met de Herk een

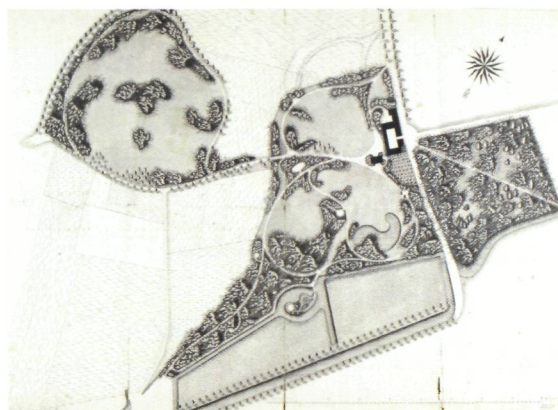
geheel van kanalen met eilandje (perceel nr. 871), allicht als drainage van de waterzieke gronden. Op de Dépôt-kaart (opname 1870, uitgave 1878) ziet men dit bevestigd.

Deze vroeg-landschappelijke aanleg met 'Engels bos' ziet men ook op een niet gedateerde en niet gesigioneerde archieftekening bewaard in Hasselt (4). Ten oosten van de boerderij die aan de rechte straat grenst, ligt er een lunetvormig plein vertrekpunt voor een ganzenvoet, - een vorm uit de klassieke tuinaanleg (5) -, met een gebouwtje ten zuidwesten van de centrale as, die door de hoevegebouwen loopt en in de lusttuin aansluit op de dreef van de Rozestraat.

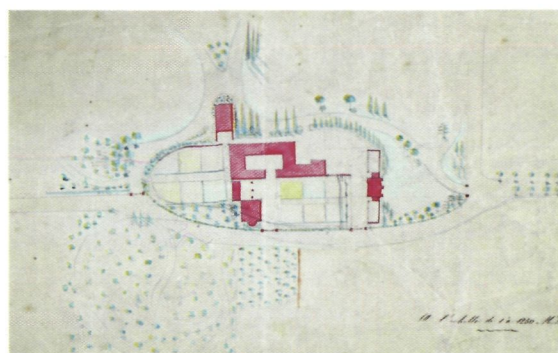
Een derde archiefstuk is gedateerd 15 maart 1840 en gesigioneerd J. Gindra (6). Het kasteel is bereikbaar langs een nieuwe afbuigende oprijlaan tussen boom- of struikmassieven, die de hoeve links laat liggen. Vanop de lunet is de toegang gereserveerd voor de boerderij; de ganzenvoet, slechts voor de helft getekend, is onbebouwd. Het voorgestelde park bestaat uit drie zones, met name, van noord naar zuid: de in park omgezette Bolksvijver; het park bij het kasteel met de oude, door kanalen omringde tuinpercelen die op de Primitieve kadasterkaart en op het Hasselts plan worden afgebeeld; en tenslotte een lustbos aan de ganzenvoet. De oude Bolksvijver is een park met gazon, boommassieven en een rondweg waarin de oude dreef is opgenomen, die ook de verbinding maakt met het tweede deel. Dat is de oude lusttuin (perceel 866) met gazons, een lusvormig padenpatroon, drie 'groenkabinetten' als ronde of ovale uitsparingen in de beplanting en een landschappelijke vijver. De oude dreef vanaf de Rozenstraat loopt niet meer door tot op het erf van de hoeve, maar wordt omgebogen richting kasteel waar hij de oprijlaan vervoegt en als parkweg doorloopt. Vanuit het kasteel vertrekken vijf in stippellijnen aangeduide zichtassen, begeleid door boomcoullissen en bomengroepjes. Van oost naar west kijken ze uit over de nieuwe vijver naar de beboomde dijken van het kanaal; over het gazon naar het verlandschappelijk eilandje van deze tuin, met brug en eigen wandelpaden; over het gazon naar het landschap ten noordwesten; over het gazon naar het noordelijk park; tenslotte over het gazon naar het landschap ten noordoosten. Aan de voet van het kasteel liggen drie bloemperken en ten westen van de boerderij een boomgaard die aan de kant van het park afgeschermd is met een randbeplanting. Een vierde archiefstuk (7), niet gesigioneerd of gedateerd, moet een voorstel zijn voor een meer land-

◀ Niet gedateerd ontwerp voor het Gasthuisbosdomein. (Hasselt, RA, KP nr. 463) (opname Kris Vandevorst)

◀ Ontwerpplan voor het Gasthuisbosdomein getekend Jean Gindra van 15 maart 1840 (Hasselt, RA, KP nr. 465) (opname Kris Vandevorst)

◀ Aanlegplan voor het Gasthuisbosdomein in Herk-de-Stad, een vermoedelijk niet uitgevoerd voorstel (Hasselt, RA, KP nr. 464) (opname Kris Vandevorst)

schappelijke aanleg gecombineerd met de in die periode frequent voorkomende eis het sociale verschil ook ruimtelijk uit te drukken door een grotere scheiding tussen herenhuis en dienstgebouwen. Daarbij verdween de ganzenvoet als toegang. Kasteel, hoeve en bijgebouwen zijn op de tekening op een ovaal eiland gegroepeerd dankzij een rondweg waarop verschillende wegen aansluiten, parkwegen maar ook vier toegangen vanaf de in een bocht verlegde straat. Viermaal twee pijlers verbonden door hagen duiden de toegangen aan. Twee maken als oprit deel uit van de rondweg en leiden zonder de hoeve aan te doen naar het kasteel. Een derde is de oude rechte toegang naar het

neerhof, en de vierde is een rechte inrit naar een nieuwe aanheugheid ten noordoosten. In de as er tegenover is er een tweede kleiner nieuw volume voorzien tussen de boerderij en het gebouwtje met apsis (kapel ?) dat voorheen aan de ganzenvoet lag. Drie zuilen definiëren een erfje tussen deze gebouwen. Rond het landhuis en aan de rondweg zijn struiken en bomen voorzien, ten westen van de boerderij een moestuin, beëindigd door een halfronde tuinmuur en tussen de twee rechte dienstritten een tuin van zes vierkante plantenbedden. Opmerkelijk zijn de talrijke zuilvormige bomen, misschien wel Italiaanse populieren, langs de oprijlaan.

Neemt men de onfeilbaarheid van de Dépôt-kaart als uitgangspunt, dan bleven deze aanlegplannen grotendeels onuitgevoerd. Immers, de uitgave van 1878, terreinopname 1870, geeft dezelfde configuratie als op het Primitief kadaster en het archiefplan nr. 463: een hoeve bij de weg, een alleenstaand huis ten westen en de kanalen in de richting van de Worphoeve. Dat er niettemin midden 19de eeuw een bouw- en aanlegactiviteit was, is in de kadastrale opmetingsschetsen bevestigd. Het dichtbouwen van de tot dan toe nog U-vormige hoeve wordt in 1849 kadastraal opgemeten, een samenvoeging van percelen in 1852 en tenslotte, in 1861, de ommuring van de moestuin met halfronde beëindiging (zoals op het plan nr. 464) samen met de verlegging van de Gasthuisbosstraat meer naar het oosten, van wel 150 meter op het breedste punt en over een lengte van één kilometer, met een annexatie van terrein in het privédomein (8). Een dergelijke enclosure-operatie was in die jaren in elk geval niet uitzonderlijk (in dit geval zelfs erg bescheiden) en vast probleemloos als de kasteelheer ook nog burgemeester is.

HET KASTEELDOMEIN VANDAAG

De Dépôt-kaart, uitgave 1911 met de revisie uit 1908, registreert het park in landschappelijke stijl zoals het nu nog bestaat. Deze laat 19de-eeuwse aanleg, toegeschreven aan Edmond Galoppin (9), kaderde in een herziening van het domein op initiatief van de toenmalige eigenaar Hubert van Willigen. De kadastrale opmetingsschets van het park in 1920 is gebaseerd op een opmeting van het nieuwe park en draagt het onderschrift 'certifié L. Auwera 12 9bre 1895 à Hasselt' (10). Hubert van Willigen liet de bekende restauratiearchitect Auguste van Assche (1826-1907) (11) een nieuw kasteel bouwen in neo-Vlaamse renaissancestijl,

▲ Stafkaart (1933) met de parkaanleg, het nieuwe kasteel (1895) en de kasteelaanhorigheden met moestuin (1902) van het Gasthuisbos; ten westen de nu verdwenen Worphoeve (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

centraal gelegen in het park met perspectieven geopend op de Herkvallei en het omliggend landschap. Het is een voor de architectuur van die dagen vrij voorspelbaar gebouw van baksteen met witte natuursteen en leien daken, met een hoge vierkante toren in de zuidoostelijke en een lagere, ronde toren in de noordwestelijke hoek, trapgevels en -dakapellen, een uitspringende erker, kruisvensters en een open portaal van drie bogen als loggia in de parkgevel. In het vaantje op de vierkante toren leest men het initiaal V, letter die ook te lezen valt in het glas-in-loodraam van de waaier boven de deur met gotisch paneelwerk in de zuidergevel. Hubert van Willigen bouwde ook nieuwe, monumentale kasteelaanhorigheden, twee verdiepingen hoog, met poortgebouw en duiventil, paardenstallen, wagenhuis, werkhuizen, orangerie en bergruimten rond een gekasseide binnenkoer en met een aansluitende, lager gelegen ommuurde moestuin. Deze dienstgebouwen van baksteenmet-selwerk met gebruik van blauwe hardsteen voor de omlijstingen, zijn door jaarankers 1902 gedateerd en werden gebouwd in neotraditionele stijl, ontworpen door de West-Vlaamse architecten Henri en Valentin Vaerwijck (12). Hun imposant volumespel, bepaald door de geleding van de scherpe leien zadeldaken tussen trapgevels en de spitsen van de ronde torens die het poortgebouw flankeren, samen met het geboomte van het park, determineren het uitzicht vanaf de Gasterbosstraat. Ze liggen ten oosten van het oude tracé van de

▲
De oude Gasterbos-
straat, nu dreef
naar de kasteelaan-
horigheden van het
Gasthuisboskasteel

Gasterbosstraat, waar een hoevetje verdween, terwijl het kasteel bij de plek van het oude huis is ingeplant. Dit laatste verdween merkwaardig genoeg al op het kadaster in 1887 maar in werkelijkheid verdween het pas na de voltooiing van het nieuwe kasteel; de oude boerderij bestond kadastraal niet meer in 1909, terwijl het nieuwe kasteel in 1893 verscheen. De aloude Worphoeve, gelegen ten westen van het kasteel bij de Oude Herk, werd van toen af de kasteelboerderij; ze zal pas rond 1975 worden gesloopt. Haar toegangsweg, vertrekkend vanaf de Steenweg van Herk-de-Stad naar Hasselt, sloot aan op het padenpatroon van het park.

Ook vandaag ligt het kasteeldomein van Schulen ongerept in een open landschap ten zuiden van Schulen, in de driehoek gevormd door de Hasseltssteenweg ten noorden, de nieuwe 1.6 km lange gekasseide Gasterbosstraat ten oosten en de Herk ten zuiden en ten westen. Het is nog steeds een park dat beheerd en gebruikt wordt in functie van de jacht.

De oude Gasterbosstraat, nu een niet verharde rechte dreef van Grauwe abeel, die sinds rond 1946 de aanvankelijke keuze van zomereik vervangt

maar waarvan de kapping gepland is, volgt vanuit het noordoosten het oude tracé naar de dienstgebouwen. De tweede, geknikte onverharde toegangsweg naar het kasteel vertrekt vanaf de Hasseltssteenweg, maar heeft er noch een markering, noch een inrijhek, en voert langs de uitgestrekte Bolksvijver. Deze oprijlaan sluit aan op de beboomde, parallelle lanen die van oost naar west lopen, vertrekken vanaf de Gasterbosstraat en die het park in twee verdelen. Ze zijn beplant met paardenkastanje, een rij okkernoot en linden en omboorden eigenlijk twee brede grasstroken die aan de oost- en westkant van het kasteel vertrekken en van daaruit een uitzicht bieden op het omliggend agrarisch landschap. Op dit ogenblik (en sedert ongeveer 20 jaar) verstoren koelismvormig ingeplante coniferen, lorken en laurier op rij deze perspectieven. De gazons hebben een onderbegroeiing van sneeuwkllokje en narcis. De meest noordelijke van deze parallelle lanen is tegelijk ook de geasfaleerde oprit vanaf de Gasterbosstraat, waar eveneens elke markering of afsluiting ontbreekt.

Het noordelijk deel van het park heeft eerder een pastoraal karakter en het zuidelijk deel veeleer een groots karakter. Het noordelijk uitzicht, nu ver-

▲ Eén van de beide
parallelle oprijlanen
naar het kasteel
Gasthuisbos

stoord omdat het grasveld in maïsveld is omgezet, wordt begeleid door boomgroepen en eindigt in hoogstamboomgaarden. Ten zuiden is de tegenhanger een langgerekte natte grasstrook met solitaire bomen in het scenisch opengekapte Bronbos, met uitzicht op de lager gelegen Herkvallei. De kanalen, tot dan een constante op de oude plannen en kaarten, zijn verdwenen. Rondwegen voor koets en paard verbonden de wandelpaden, toegangswegen, bospercelen en graspartijen zoals men op de kaarten kan aflezen, maar zijn nu overwoekerd en het padenpatroon op de kaart van 1911 is nog moeilijk herkenbaar. Het bomenbestand is gemengd, met veel Amerikaanse eik, tamme kastanje, beuken, linden en de groepjes hebben dikwijls op de kop enkele coniferen, naar de plantwijze van de gebroeders Bühler. Helaas spelen de aanplantingen, voornamelijk sedert de jaren 1950 niet in op de kwaliteiten van het oorspronkelijk parkontwerp of leest men dit onvoldoende. Dit blijkt uit het afblokken van de perspectiefzichten naar oost en west, de omzetting naar maïsveld,

▲ Het rustieke
paviljoen in het
Gasthuisbosdomein

maar ook uit de aanplanting van talrijke coniferen aan de voet van het kasteel.

Ten westen ligt, benoorden de westelijke grasstrook, een fraai paviljoen met tentdak, uit het begin van de 20ste eeuw, als speelhuisje gebouwd in rustieke stijl. Voorheen bood het uitzicht op de Herkvallei, nu ligt het in een verboste strook met veel opslag. Het is een vierkant gebouwtje in baksteenmetselwerk met vakwerk en pseudovakwerk. Het onder-dak-terras aan de zuidkant wordt gestut door boomtakken, die bovenaan onderling verbonden zijn met takwerk ter imitatie van maaswerk.

De moestuin, 80 bij 80 meter groot en nog in bedrijf, deels als populierenkwekerij, is op drie zijden ommuurd en op de zuidzijde omhaagd met een dubbele rij haagbeuk. De tuin ligt lager dan het erf van de aanhorigheden waarop het aansluit en de hoge keermuur is afgewerkt met een smeedijzeren hek. In de noordelijke tuinmuur is het toegangshek van moderne makelij, ten zuiden is het een smeedijzeren hek gedragen door twee fraaie, gietijzeren polygonale zuilen met geprofileerde sokkel, schacht en uitgewerkt kapiteel, naar alle waarschijnlijkheid eveneens uit 1902. Het smeedijzeren hek heeft vierkante stijlen, onder-, tussen- en dubbele bovenregels en ronde onderspijltjes en spijlen met lanspunten. De makelaar is bekroond met een acanthusknop. Tegen de 3.50 à 4 meter hoge fruitmuren groeien perelaars. De tuin heeft hier niet het kruisend pad van de traditionele indeling in vier, maar is door parallelle paden en een rij halfstampruimen in drie velden verdeeld. Tegen de veldzijde van de noordelijke muur leunen lessenaarsdaken aan, voor bergruimte en stalling.

NOTEN

- (1) Hasselt, RA, Kleine familiearchieven, Familie Briers, nr. 3234; Fonds Enckels, nr. 80, met verwijzing naar het archief van de familie de Moffarts, R. JANSSENS, *De van Willigens promotoren van het onderwijs in Schulen*, in Het oude Land van Loon, 1974, p. 63-68.
- (2) Hasselt, RA, KP, nr. 482. Handschrift, gekleurd, 71 x 25cm. De handtekening kan Ra(e)paillon/Ra(e)paillez gelezen worden. Het plan is bovenaan afgescheurd.
- (3) Hasselt, AK, Primitief plan, Schulen, 1828, J.J. Cremer, H.J. Jongen, J.A. Schoffelen. Legger, 1844.
- (4) Hasselt, RA, KP, nr. 463. Handschrift, gekleurd, 44 x 57cm. Onder de schaal aanduiding in roeden is vermoedelijk naderhand de omrekening naar centimeters aangeduid: 'chaque n_ 16 verges carrées soit l'échelle décimale de 2 millimètres et demi'. Dit en ook de tekenstijl situeren het plan einde 18de - begin 19de eeuw.
- (5) De ganzenvoet in een lunet bij de toegang van het hof treft men ondermeer ook aan bij het kasteel van Gingelom.
- (6) Hasselt, RA, KP, nr. 465. Handschrift, 85 x 59cm. De schaal aanduiding is in roeden. De oriëntatiepijl wijst naar het oosten. Voor J. Gindra, zie ook Lummen, Het Hamel. Het gaat hier om Jean Gindra, 'jardinier paysagiste à Tilleur', die in 1857 samen met Edouard Keilig tweede werd gerangschikt na de stadsarchitect, in de ontwerpwedstrijd voor het park de la Boverie te Luik. Zijn naam wordt ook vermeld in verband met de aanleg van het kasteelpark van Mheer (Nederlands Limburg) en met dat van het kasteel van Loppem. De kastelen van Piter in Braives en van Waleffe in Les Waleffes bewaren zijn aanlegplannen respectievelijk uit 1847 en 1852, gepubliceerd in *Parcs et jardins historiques de Wallonie, 1. Liège. Huy-Waremme*, Liège, 1993, p. 199 en p. 218. Met dank aan mevrouw Katrien Hebbelinck (Gent) en de heer Xavier Duquesne (Brussel), voor kostbare informatie.
- (7) Hasselt, RA, KP, nr. 464. Handschrift, gekleurd, 47 x 30cm. Schaal aanduiding 1/1250 meter.
- (8) Hasselt, AK, mutatieschetsen.
- (9) Zonder bewijsmateriaal. Het kan hier bovendien gaan om twee landschapsonwerpers: Emile Edmond Galoppin (1851-1919), auteur van ondermeer het Josaphatpark in Schaarbeek en van het kasteelpark Groenenberg in Sint-Pieters-Leeuw of Jean Joseph Antoine Galoppin (1864-1941) auteur van het kasteelpark De Leemberg in Lubbeek en van het Kasteelpark Martens in Kerkom (Boutersem). Zie R. DENEËF e.a., *Historische Tuinen en Parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams Brabant. Holsbeek, Lubbeek en Tielt-Winge* (M&L Cahier 6), Brussel, 2002.
- (10) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, 1920. De parallelle oost-weg lanen zijn echter niet opgemeten, hoewel ze wel op de stafkaarten verschijnen. De opmeting van het park werd merkwaardig genoeg niet in de huidige kadasterkaart opgenomen.
- (11) *Bouwen...*, o.c. deel 6N2, p. 547 geeft echter architect J. Vanholder als ontwerper op en 1889-1990 als bouwjaar, zonder staving. Kadastraal valt dit complex bijgebouwen onder Berbroek. Het werd samen met de moestuinmuur en twee bergruimten onder leien lessenarsdak aan de veldzijde, in 1909 gekadastreerd. Zie Hasselt, AK, opmetingsschetsen.
- (12) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, respectievelijk 1887, 1909 en 1893.

HERK-DE-STAD (SCHULEN): VOORTUINEN KERKWEG NR. 21 EN 23

**Voortuinen met resten van oudere tuinaanleg (nr. 21)
of vermeldenswaardige boom.**

De voortuin van het huis nr. 21 met zijn gebruik van stapelmuren en talrijke coniferen o.m. een moerascipres, sluit aan bij de traditie van de moderne tuinkunst.

In de tuin van huis nr. 23 groeit een merkwaardige *Cryptomeria japonica* 'Cristata' (6 m hoog).

HERK-DE-STAD (SCHULEN): DREEF PANNESTRAAT

**Onvolledige oude dreef, visuele relatie tussen de nabije
boerderij en het kasteel het Looi in Lummen.**

Een oude dreef van twee maal acht zomereiken (*Quercus robur*), overlopend in een recent vernieuwde dreef van Canadapopulier (*Populus x canadensis*) naast de geïsoleerd gelegen boerderij, markeert de visuele as naar het kasteel Het Looi in Lummen waar ze voorheen een afhankelijkheid van was.

HERK-DE-STAD: TUINWIJK TUFFELLAND VAN ARENBERGLAAN EN TUFFELLAAN

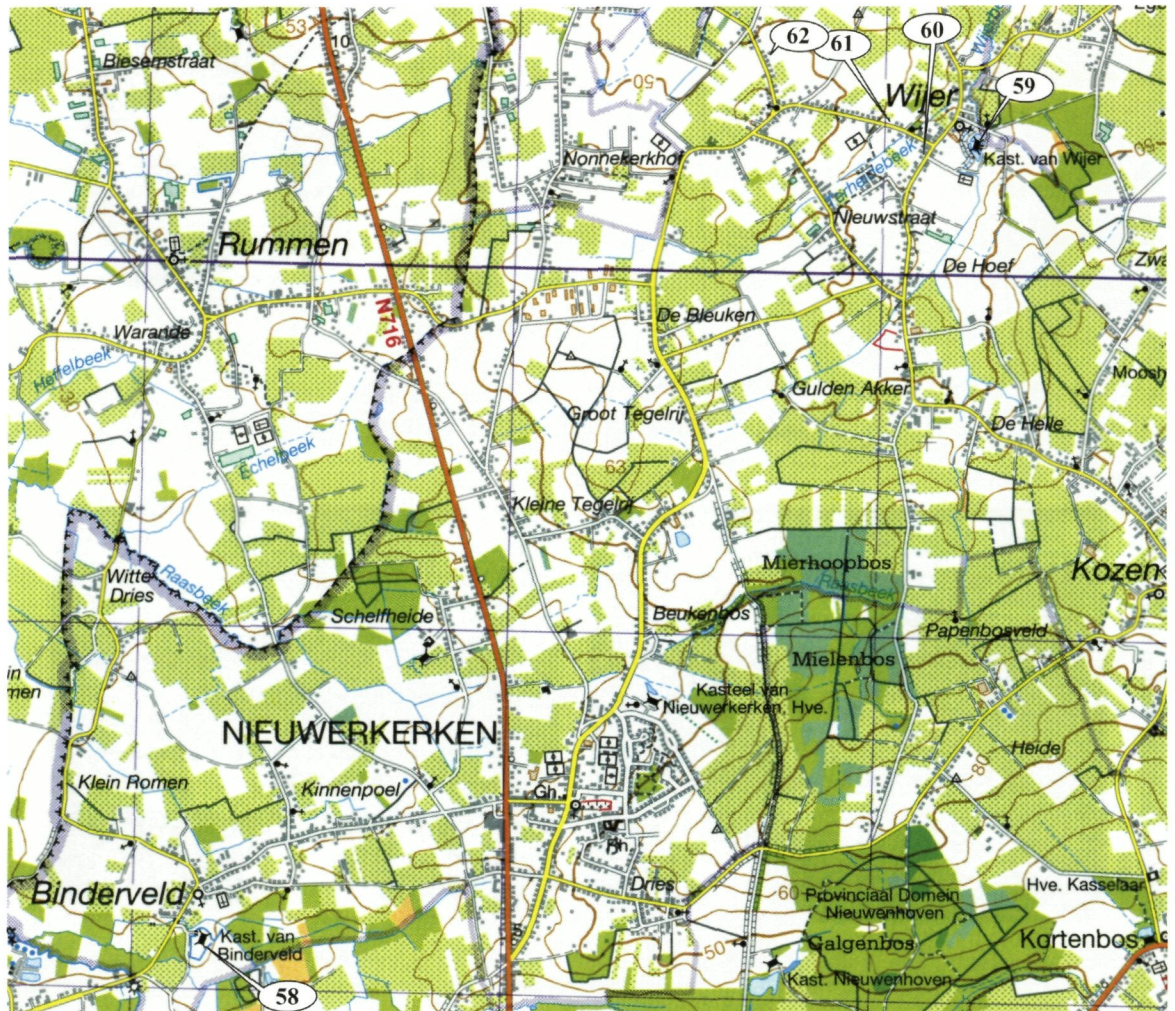
**Gemeenschappelijke groenaanleg van een tuinwijk
uit 1975-78.**

De tuinwijk uit 1975-78, gebouwd door het OCMW, zoals een gedenksteen aangeeft, heeft bij enkele huizen een gemeenschappelijke groenaanleg, een fenomeen typisch voor deze periode.

Een geknotte *Catalpa bignonioides* markeert de Tuffellaan.

Nieuwerkerken

Stafkaart 1/50.000ste, kaartblad (Brussel, NGI)

58. Nieuwerkerken, Binderveld:	P.
Kasteel Van Binderveld	105
59. Wijer: Kasteel Van Wijer	106
60. Wijer: Grotestraat Nr. 187	109
61. Wijer: De Schans, Schansstraat Nr. 26	110
62. Wijer: Veerlestraat Nr. 18	110

NIEUWERKERKEN (BINDERVELD): KASTEEL VAN BINDERVELD MOLENSTRAAT NR. 8

Hoewel er geen park en evenmin een tuin overblijft, verdient het kasteel van Binderveld opname. Goed gedocumenteerde en zelfs exemplarische ontwikkeling, tot de storende nieuwbouw in functie van de moderne landbouw en het verlies van de moestuinen. De afwezigheid van park en tuin wordt verklaard door het feit dat het heerlijk goed, dat mooie tuinen bezat in de 18de eeuw, nooit tot een landgoed evolueerde, omdat het minstens reeds van in het begin van de 19de eeuw uitsluitend als boerderij werd uitgebaat. Dit staat in contrast met de talrijke voorbeelden van welvarende hoeven waarvan het herenhuis in de loop van de 19de eeuw kasteelallures ontwikkelde met een parkaangeleg in landschappelijke stijl.

Het kasteel van Binderveld was de zetel van een leen van de graven van Loon, dat reeds vermeld werd in de 12de eeuw en achtereenvolgens in het bezit was van de graven van Montenaken, de families van Hamal, van Grevenbroek, de Copis en Le Roy (1). Jeroen de Copis, heer van Binderveld van 1635 tot 1653 bouwde het verwaarloosd kasteel een eerste maal weer op; het werd nog herhaalde malen verwoest en in 1728 door brand geteisterd. Joseph Le Roy, baron van Binderveld (1722-1766) en zijn echtgenote Johanne Isabelle Clara de Coloma, weduwe van Jeroen Diederik de Copis lieten het weer opbouwen. De jaarsteen 1729 met wapen Le Roy-Coloma boven de deur herinnert er aan. Het werd nadien vererfd door de familie Arazola de Onate en de Succa. In 1826 werd Binderveld gekocht door de familie Schrijmakers-Lijnen, die later in het poortgebouw een jaarsteen plaatste: 'J. Schrijmakers anno 1865' (2). In 1903 en 1912 nogmaals verkocht, hoort Binderveld sedert 1956 toe aan de familie Ballet.

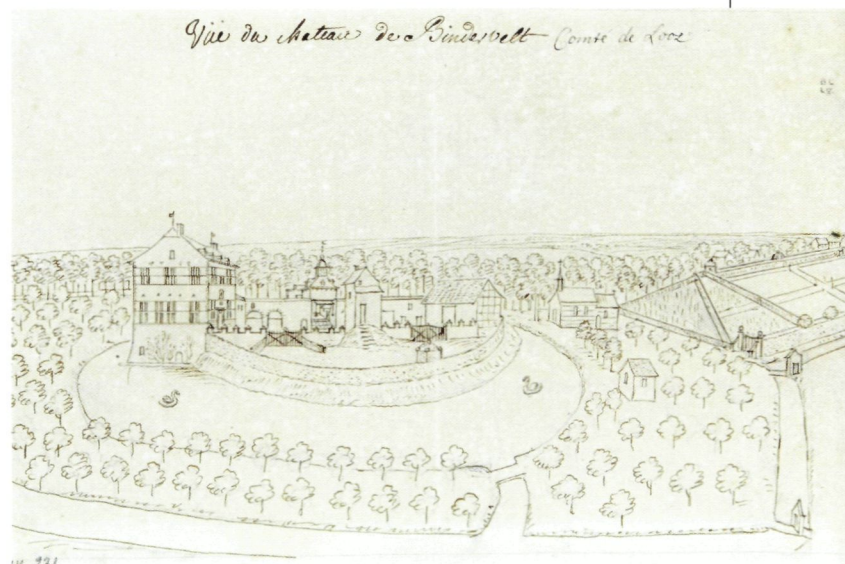
Remacle Leloup tekende Binderveld en zijn tuinen voor de uitgave van *Les délices du Pays de Liège* in 1743, waarin ze als gravure verscheen (3). Er wordt een uitgebreide en gedetailleerde beschrijving aan gewijd. Men verneemt dat het landschap er aangenaam is en gevarieerd en dat de uitgestrekte weiden zijn beschaduwd door hoge bomenlanen waarvan er één naar het kasteel leidt. Het goed heeft twee binnenkoeren, een portierswoning, een brouwerij, enkele dienstgebouwen, twee boomgaarden en aan

◀ Ferrariskaart met het kasteel van Binderveld zonder de overtuinen (Brussel, KB, KP)

het einde van een sparrenlaantje ook een castrale kapel. In de boomgaard bevindt zich ook de toegang tot de omgrachte, vierkante tuin die omhaagd is en in vier perken verdeeld. Langs de vier zijden loopt tussen de hagen en de met wingerd begroeide lovertgang een laan met vier hoekprieeltjes van haagbeuk. De tekening van Leloup illustreert de bomenrijke site. Tussen de schuur ten oosten en het huis van plaisantie ten westen ligt de pachterswoning die het erf verdeelt in een neerhof en een opperhof, toegankelijk via een poortgebouw met een hoge lantaarn als bekroning. De tekening laat vermoeden dat er een ophaalbrug is, wat de tekst bevestigt. Tussen de ronde gracht en de gebouwen ligt een halfronde tuin, begrensd door een hoge haag aan de grachtkant en een gekanteelde muur met een houten poort naar elk erf. Die van het opperhof wordt begeleid door hagen. Achter de haag bij de gracht steekt het koepelvormig dak van een tuinprieeltje uit. Trappen gebouwd in een ophoging bij een zijdeur maken de

▼ De tekening van Remacle Leloup (1740) met Binderveld en belangrijke overtuinen (Luik, BCC, Salle Ulysse Capitaine) (opname Kris Vandevorst)

▲ Primitief kadasterplan (1824) met Binderveld en de oude overtuin als moestuin (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

tuin ook vanuit het pachtershuis toegankelijk. Ten oosten, achter de kapel en buiten de gracht, ligt een tweede tuin toegankelijk via een poorthek tussen pijlers en een brede laan naast de parterretuin. De eerste is in twee grote driehoeken verdeeld, de tweede is een vierkante tuin met snoeivormen aan de zuidkant, een paviljoentje in de noordwestelijke hoek en elkaar kruisende paden met verticale accenten op de kruising. De dijk tussen de omgrachting en de kasteelgracht is beboomd en tegen de zuidelijke zijgevel van het huis groeit leifruit naast de kelderdeur. Op de kaart van Ferraris herkent men in grote lijnen deze beschrijving, al ontbreekt de overtuin achter de kapel.

Philippe de Corswarem (1759-1839) zag begin 19de eeuw het huis van plaisantie vanuit het noorden. Het huis was toen ongewijzigd, het poortgebouw met flankerende bijgebouwtjes was bereikbaar via een vaste brug over de gracht en ten westen lag een eilandtuin. Het was een klassieke parterretuin met snoeivormen in de hoeken, toegankelijk via een houten poortje tussen pijlers met bolbekroning en met een haag op de scheiding tussen de tuin en de dijk. Het aantal bomen is sterk verminderd. Op het ogenblik van de tekening was, volgens de Corswarems nota, Binderveld verworven door "de heer Lijnen die een juffrouw Schrijnmakers huwde". Het Primitief kadasterplan van 1824 door J.A.

Lecluijse (4) bevestigt dat de schuur en het pachtershuis uit de 18de eeuw verdwenen zijn, maar tegenover het poortgebouw kwam er een vleugel bij en een arm van de binnenste kasteelgracht (vijver, perceel nr. 168) tussen kasteel (perceel nr. 172) en omhaagde tuin (perceel nr. 170) werd gedempt. Binnen de grachten lag nog weide (perceel nr. 176), boomgaard (perceel nr. 175) en bouwland (perceel nr. 171). Volgens de kadastrale legger was weduwe Jozef Antoon Deschrijnmaker de eigenaar, wiens dochter vermoedelijk de door de Corswarem vermelde mevrouw Lijnen is. Op de kaart van de Dépôt de la guerre (opname 1871, uitgave 1877) ligt ten zuiden van de ongewijzigde grachten en gebouwen de vierkante tuin met hoekpaviljoenen, maar van een park is geen spoor.

Een foto van het einde van de jaren 1970 toont de grachtarm, het poortgebouw en het huis, nog herkenbaar van de tekening van Remacle Leloup en van Philippe de Corswarem.

NOTEN

- (1) *Met Leloup op reis. Limburg door een 18de-eeuwse bril bekeken. Tentoonstellingscatalogus*, Hasselt, 1993, p. 76. R. ENCKELS, *Bijdrage tot de geschiedenis van de heerlijkheid Binderveld*, in *Het oude land van Loon*, 1968, p. 5-23.
- (2) *Bouwen door de eeuwen heen ... Deel 6 N2*, p. 642-644. In tegenstelling met de bewering op p. 643 kan deze jaarsteen niet verwijzen naar de vervanging van de ophaalbrug door een vaste brug, vermits Philippe de Corswarem ze al begin van de 19de eeuw tekende.
- (3) P.L. DE SAUMERY, *Les Délices du pays de Liège*, (Liège, 1743), Anastatische herduk, Brussel, 1877, p. 231.
- (4) Hasselt, AK, Primitief plan door J.A. Lecluyse, Verzamelplan van 1824.

NIEUWERKERKEN (WIJER): KASTEEL VAN WIJER GROTESTRAAT NR. 48

(niet toegankelijk voor het publiek)

Parkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter uit de tweede helft van de 19de eeuw bij het tot de 16de eeuw opklimmend waterkasteel met neerhof-opperhofstructuur, en latere wijzigingen; nu afgescheiden kasteelboerderij, op grondgebied Kozen.

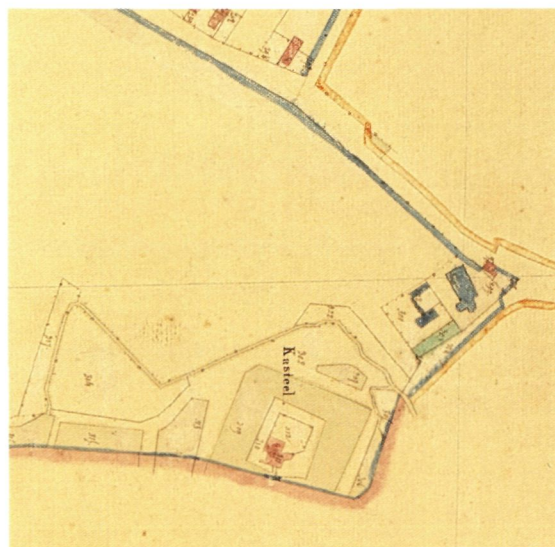
In 1288 is er sprake van de heerlijkheid Wijer-Kozen, in het graafschap Loon, "metten huijsen, woningen, hoven, wateren, molenen, landen, bossen",

dat door huwelijk in 1424 overgedragen werd aan Jan van Diest (1). Nadien komt het goed in het bezit van de familie van Kerckem, ondermeer van Adam van Kerckem die in 1591 stierf en aan wie de bouw van de toren wordt toegeschreven (2). De wapenstein Kerckhem-Kerkckhem boven de poort is van Arnold en zijn nicht en echtgenote Anne Marie van Kerckhem, die de toren verbouwden. In 1679 ontstond er onenigheid tussen de families van Kerckem en Graysen, eindigend op een moordpartij in 1681 (3). Tussen 1688 en 1699 is de landcommandeur van Alden Biesen eigenaar van Wijer, tussen 1699 en 1830 is het van de familie van Afferden die het aan de familie van Diest verkocht. J. Jacquemart, die het kasteel in 1880 bezat was verantwoordelijk voor de 'historiserende' verbouwingen (4).

De kaart van Ferraris (1771-1775) toont ten zuidoosten van de dorpskerk het kasteel met binnenkoer op een motte met trapezoïdaal grondplan, gelegen temidden van boomgaarden binnen de perimeter van het huidige goed, met ter hoogte van de huidige kasteelboerderij tuinen met gebouwen in los verband, méersen bij de beek en ten oosten en ten zuiden uitgestrekte bossen.

Het Primitief kadasterplan (5) door F.W. Voncken, toont nog de oude, geometrische aanleg met een brede, vierkante kasteelgracht (perceel nr. 309) en vijfhoekig eiland (perceel nr. 310) met ommuurde tuin (perceel nr. 312) ten westen van de gebouwen (perceel nr. 311) en de kasteelboerderij (op Kozen, perceel nr. 2) met boomkwekerij (perceel nr. 9), tuin (perceel nr. 8) en boomgaard (perceel nr. 6, 7, 10). Het bos was toen al ongeveer teruggedrongen tot zijn huidige oppervlakte. Op het Primitief plan van

Primitief kadasterplan van Wijer (sectie B) (1828) met de kerk, de pastorie en het kasteel. Primitief plan van Kozen (1824) met het neerhof, maar ook met het kasteel en een cirkelvormige eilandtuin met boom (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

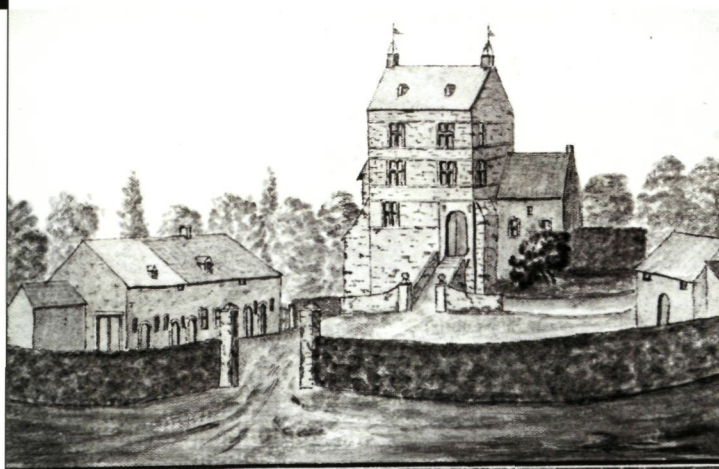
▼ Op de Ferrariskaart is Wijer, omringd door bossen, een waterkasteel met hoevegebouwen en tuinen ten zuidoosten (Brussel, KB, KP)

Kozen met het neerhof (perceel nr. 2 en de niet genummerde vleugel er tegenover) gedateerd 1824, tekende landmeter H. Neven ook het kasteel, de kasteelvijver en een eilandtuin met boom in één van de vijvers. Dit laatste gegeven interpreteren we als een typisch element uit de tuinkunst van de 16de en 17de eeuw.

De tekening van Philippe de Corswarem (1759-1839) geeft de klassieke neerhof-opperhofstructuur van Wijer weer. Twee hoge pijlers die een haag onderbreken, gaven toegang tot het neerhof met de langgerekte hoeve links en de schuur met bijgebouw rechts. De toegang tot de kasteelmotte, op de vierde zijde en in de as van de inrit, gebeurde eveneens tussen hoge pijlers geflankeerd door lage muurtjes. De

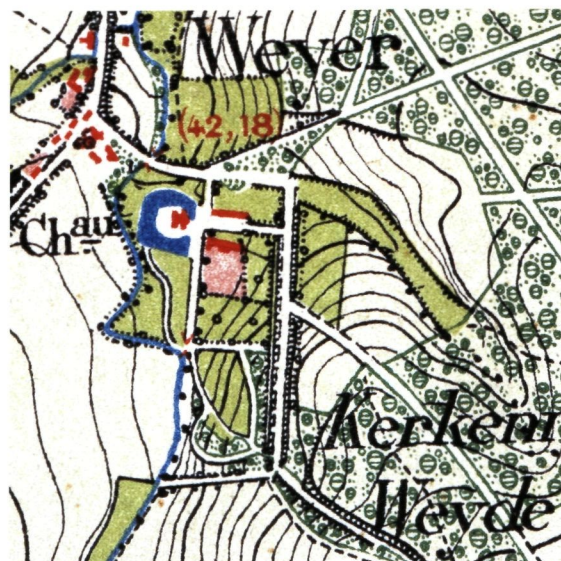

▲ Philippe de Corswarems tekening met het kasteel van Wijer in zijn neerhof-opperhof-structuur (Brussel, KB, Prentenkabinet)

klimmende brug leidde naar de donjon waartegen bijgebouwen aanleunden. Op de achtergrond zijn hoge bomen gesuggereerd. De Corswarem noemt de familie Heistert uit Dusseldorf als eigenaar.

Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1878) is de ringvorm van de gracht genoteerd en het scheiden van de toegang naar het kasteel met die van het neerhof. Later werd het neerhof ook visueel afgeschermd door het bouwen van een muur op de korte zijde. Zoals in menig kasteeldomein werd vastgesteld, is dit de ruimtelijke weerslag van de sociale afstand tussen heer en boer. De verland-schappelijking van de site samen met de romantise-

▲ Dépot-kaart (1878) met de oprit naar het kasteel van Wijer die het neerhof links laat liggen (Brussel, NGI)

ring en 'historisering' van de architectuur - kante-ling en blindboogjes vervangen het zadeldak - vallen einde 19de eeuw te situeren (6). Postkaarten uit die periode geven er een beeld van. Ook is er een serre, typisch voor die tijd.

De laatste jaren van de 20ste eeuw werd het kasteel met nieuwbouw uitgebreid en is een herstel aan de gang. Het kasteel van Wijer ligt ten zuidoosten van de dorpskerk, in de vallei van en begrensd door de

► Het kasteel van Wijer, begin van de 20ste eeuw, als een verland-schappelijke site met beboomde motte. Aan de voet van het kasteel, een serre (Prentkaart, Archief M&L, Sint-Truiden)

Wijerbeek in een wijds, halfopen, ongeschonden landschap van akkers, weiden en bos. Vanaf de straat leidt een dreef van Canadapopulier in Maasgrind naar een nieuw poorthek tussen nieuwe pijlers van baksteen in de haag van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*). Van daar af loopt een gekasseide sinuerende oprit naar het erf en de kasteelbrug en vertrekt er ook een tweede dreef naar het noordoosten.

De klimmende brug uit de 18de eeuw, op drie bakstenen rondbogen met sluitstenen van hardsteen werd recent hersteld en in klinkers gelegd. Ze heeft een metalen borstwering tussen zware pijlers naar het model van de kantelen, in nieuwe blauwe hardsteen. Kettingpalen uit de 19de eeuw eveneens van hardsteen bakenen het voorplein af en een herbruikte borstwering (van een gesloopt gebouw) deels van gecementeerde baksteen, deels van blauwe hardsteen met geajoureed spiegelboogmotief, dient als erfscheiding met de voormalige kasteelboerderij ten oosten. Het parkje ligt ten westen van de Wijerbeek, met als kern de ruime vijver met boomeilandje, die de verlandschappelijkte en ten noorden en ten zuiden vergrote oude kasteelgracht is. Overbeschoeiing, gazon rond de vijver, bomen en struiken op de motte, een bomenrand van noord naar zuid op de oevers van de beek, bomengroepjes en solitairen samen met een nieuwe architectuur bij het kasteel zijn het gevolg van een grondige herziening van de site. Ten westen op de motte ligt een bescheiden bakstenen gebouw onder pannendak, als paviljoen.

BOMEN

Canadapopulier (*Populus x canadensis*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), fijnspar (*Picea abies*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), grauwe abeel (*Populus x canescens*), grauwe els (*Alnus glutinosa*), Hollandse linde (*Tilia x vulgaris*), Krimlinde (*Tilia x euchlora*), Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*), gele treurwilg (*Salix x sepulchralis* 'Tristis'), Weymouthden (*Pinus strobus*), witte abeel (*Populus alba*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), zomereik (*Quercus robur*), allemaal jonge exemplaren.

NOTEN

- (1) J. PAQUAY, *Quelques notes historiques sur Cozen, in L'ancien pays de Looz, 1900, p. 75-77. ID., Kerkom, in Verzamelde Opstellen, Hasselt, 1935, p. 358. Bouwen door de eeuwen heen ... Deel 6 N 2, o.c. p. 653.*

▲
De slotvijver met
eilandje van het
kasteel van Wijer
(foto O. Pauwels)

- (2) F. DOPERE e.a., *De donjon in Vlaanderen. Architectuur en wooncultuur*, Leuven, Brussel, 1991, p. 250-251.
(3) Hasselt, RA, *Kleine familiearchieven*, nr. 1930, 'Notes sur Weijer' in een notaboekje van Pierre Gibassier, eigenaar sedert 1813 van het Erckantgoed (Erkenteel) in Alken.
(4) Hasselt, Primitief kadasterplan van Weyer (1821), sectie B door F.W. Voncken voor het kasteel; de kasteelboerderij ligt op het Primitief plan van Kozen, sectie A, gedateerd 1824, door H. Neven. De legger noteerde in 1844 als eigenaar Joseph Eugène De Heister, rentenier in Dusseldorf.
(5) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, 1897.

BEZOEK: oktober 1995

NIEUWERKERKEN (WIJER): MOESTUIN GROTESTRAAT NR. 187

**Oude moestuinsite en boomgaard bij een boerenhuis,
uit minstens 1825.**

Tuin en boomgaard liggen op een oude, als dusdanig op het Primitief kadaster (1825) genoteerde site. De tuin heeft nu een lage, gecementeerde ommuring en dito paden, bedden voor groenten, bloemen als rietlelie, dahlia, goudsbloem, rozen en kleinfruit.

De moestuin bij de
hoeve Grotestraat
nr. 187

Achteraan een witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) (250cm) in een bomenrij van canadapopulier (*Populus x canadensis*), grauwe els (*Alnus glutinosa*) en schietwilg (*Salix alba*).

NIEUWERKERKEN (WIJER): DE SCHANS

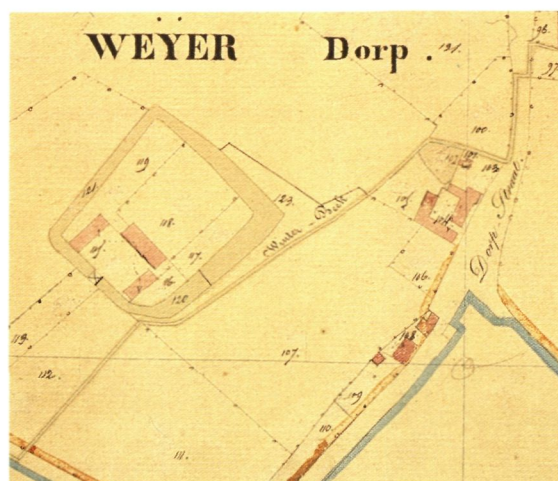
SCHANSSTRAAT NR. 26

(niet toegankelijk voor het publiek)

**Oude vluchtschans, geëvolueerd in de 18de en
19de eeuw tot omgracht goed met huis en tuin.**

Het Primitief kadaster van 1828 (1) toont nog de Ancien Régime-toestand: op het einde van een dreef (perceel nr. 113) ligt een omgracht (perceel nr. 121) goed met drie vleugels in los verband rond een binnenkoer (perceel nr. 115), bereikbaar over een brug en met achteraan een omhaagde tuin (perceel nr. 118). Men woonde er 'entre cour et jardin', het woonideaal van de 18de eeuw. Eigenaar toen was de weduwe van baron Nicolas Joseph baron de Heusch (1794-1824), die schout van Wijer was geweest (2). Het goed was ooit een schans.

De globale configuratie bleef tot vandaag bestaan, al werden de beide zijvleugels gesloopt. Van de oude omgrachting blijft slechts een langgerekte arm over, die sedert onoordeelkundig uitgevoerde baggerwer-

▲ Primitief kadaster- (opname
plan van de Schans Kris Vandevorst)
(Hasselt, AK)

ken na de uiterst droge zomer van 1976, grotendeels verland is. De toegang gebeurt via een inrijhek naast een recente kapel en langs een jonge dreef van Noorse esdoorn, aangeplant in 1978. Het witgekalkt woonhuis heeft als jaarankers 1782. Een bloementuin ligt ten zuidwesten en de moestuin ten noordoosten van het huis. Verder gewone plataan (*Platanus x hispanica*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) en treurwilg (*Salix x sepulchralis* cv. Tristis).

NOTEN

- (1) Hasselt, AK, Primitief plan, s.d., J.J. Cremer.
- (2) W. MUUSE, e. a., *De familie de Heusch in de provincie Limburg*, in Het Oude land van Loon, 1961, p. 159.

NIEUWERKERKEN (WIJER): BOERENTUIN

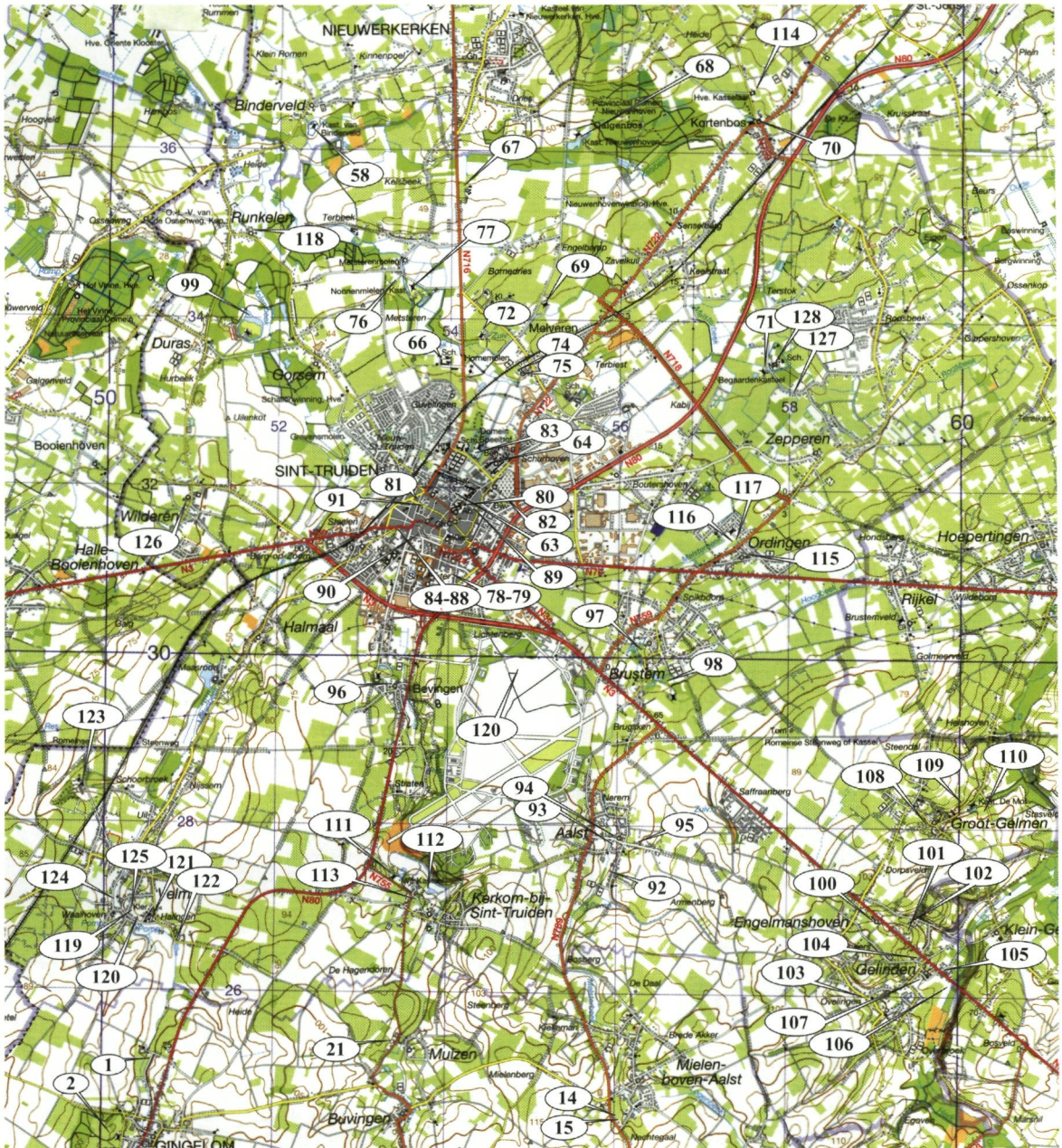
VERLAERSTRAAT NR. 18

Gemengde moes- en bloementuin uit de 19de eeuw.

De tuin ligt aan de straat en samen met de boomgaard hoort hij bij een kleine hoeve uit de 19de eeuw, in vakwerk en baksteenbouw in losverband. De haag is van gewone liguster (*Ligustrum vulgare*) en éénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*).

Sint-Truiden

Stafkaart 1/50.000ste, kaartblad 33 (Brussel, NGI)

63. Sint-Truiden: Voormalige Abdij Sint-Trudo	113	73. Sint-Truiden: Voormalig Kasteel Ter Biest	138
64. Sint-Truiden: Begijnhof Sint-Agnes	114	74. Sint-Truiden: Kasteel van Melveren, Sint-Godfriedstraat Nr. 15-21	142
65. Sint-Truiden: Bernissem, voormalige Commanderie	115	75. Sint-Truiden: Pastorie van Melveren, Sint-Godfriedstraat	144
66. Sint-Truiden: Voormalig Kasteel Van Schabroek ..	117	76. Sint-Truiden: Kasteel Spinneveld, Metsteren Nr. 113	144
67. Sint-Truiden: Schorreboeshoeve, Diestersteenweg ..	118	77. Sint-Truiden: Kasteel Nonnemielen, Metsterenweg Nr. 133	146
68. Sint-Truiden: Kasteel Nieuwenhoven	120	78. Sint-Truiden: Pater Damiaan-hof, Minderbroedersstraat	150
69. Sint-Truiden: Kasteel Ter Kelen	128		
70. Sint-Truiden: Kasteel 't Rectoraat'	131		
71. Sint-Truiden: Bogaardenhof, Kasteelstraat Nr. 50 ..	134		
72. Sint-Truiden: Kasteel Menten de Horne	136		

79. Sint-Truiden: Minderbroedersstraat Nr. 13	151	104. Gelinden: Dorp Nr. 34	185
80. Sint-Truiden: Plankstraat Nr. 13	151	105. Gelinden: Luikersteenweg Nr. 543 en 554	185
81. Sint-Truiden: Stadspark, Ridders De Menten de Horneplein	152	106. Gelinden: Luikersteenweg Nr. 561	185
82. Sint-Truiden: Stedelijke Begraafplaats, Schurhoven	154	107. Gelinden: Sint-Quintinusstraat Nr. 1	187
83. Sint-Truiden: Kasteel Speelhof, Speelhoflaan	155	108. Groot-Gelmen: Pastorie, Groot Gelmenlaan Nr. 1	187
84. Sint-Truiden: Stationstraat Nr. 8	159	109. Groot Gelmen: Les Tilleuls, Helshovenstraat Nr. 80	188
85. Sint-Truiden: Stationstraat Nr. 14	159	110. Groot Gelmen: Kasteel De Motte, Mettekovenstraat	189
86. Sint-Truiden: Stationstraat Nr. 30	160	111. Kerkom: Kasteel Van Kerkom, Heusdenstraat Nr. 6	191
87. Sint-Truiden: Stationstraat Nr. 33	160	112. Kerkom: Het Wit Kasteel, Naamsesteenweg	194
88. Sint-Truiden: Stationstraat Nr. 49	161	113. Kerkom: Pastorie, Pastoriestraat Nr. 4	197
89. Sint-Truiden: Stadswandeling, Tichelrijlaan-Schepen Dejonghstraat	161	114. Kortenbos: Basiliekstraat Nr. 21	197
90. Sint-Truiden: Stadswandeling, Tiensevest	164	115. Ordingen: Dreefstraat Nr. 49	197
91. Sint-Truiden: Zoutstraat Nr. 67	165	116. Ordingen: Pastorie, Ordingendorp Nr. 48	198
92. Aalst: Erberstraat Nr. 6	165	117. Ordingen: Kasteel Van Ordingen, Ordingendorp ..	198
93. Aalst: Pastorie, Melsterstraat, op de hoek	165	118. Runkelen: Runkelendorp Nr. 41	202
94. Aalst: Melsterstraat Nr. 31	166	119. Velm: Batellestraat Nr. 2-34	202
95. Aalst: Steenkuilveldstraat, Hoek Smisstraat	167	120. Velm: Halingenstraat Nr. 41	202
96. Bevingen: Kasteel Rockendaal, Rockendaal Nr. 2 ..	167	121. Velm: Voormalig Kasteel, Halingenstraat	202
97. Brustem: Ruïnesite en Pastorie	168	122. Velm: Kasteel Peten-Van Halen, Halingenstraat ..	204
98. Brustem: Kasteel Van Brustem, Brustemdorpsstraat	169	123. Velm: Kasteel van Schoor, Halleweg Nr. 32	207
99. Duras: Kasteel Van Duras, Duraslaan	174	124. Velm: Marktplaats Nr. 1	211
100. Engelmanshoven: Pastorie, Luikersteenweg Nr. 475	182	125. Velm: Pastorie, Sint-Martinusstraat Nr. 12	212
101. Engelmanshoven: Sint-Jansberg Nr. 29-31	183	126. Wilderen: Kerkhof, Wilderenlaan	213
102. Engelmanshoven: Sint-Jansberg Nr. 51	184	127. Zepperen: Kasteelstraat Nr. 4	213
103. Gelinden: Barettestraat Nr. 1	184	128. Zepperen: Het Gravenhuis, Kasteelstraat Nr. 53 ..	213

SINT-TRUIDEN: VOORMALIGE ABDIJ SINT-TRUDO

DIESTERSTRAAT

Geen resten van de oude abdijtuinen. Toch zijn drie elementen vermeldenswaard: de oude fruitmuur langs de Plankstraat, die nog dateert uit de abdijs-tijd; aanleg van het ereplein, teruggaand tot 1843, toen de abdij seminarie werd; tenslotte de in 1999 aangelegde nieuwe tuin op de ruïne van de abdijkerk, die de omtrek en de hoogte van de in 1975 afgebrande kerk wil oproepen.

De voormalige Benedictijnenabdij waarrond de stad ontstond en die ook haar stempel drukte op de wijde omgeving, ligt ten noorden van de Grote Markt en neemt het bouwblok in dat begrensd is door de Stenaartberg, de Plankstraat, de Diesterstraat en de Abdijsstraat.

Achter de ruïne van de oude abdijtoren, deel van het romaanse westblok uit de 11de eeuw, en het barokke portaal van 1655 (1), ligt een in 1999 uitgevoerde tuin op de site van de verdwenen kerk. Hij wordt begrensd door de ruïne, de banale schoolgebouwen van na de brand van 1975, de speelplaats van het college en de golvende, bepleisterde wand van de nieuwbouw van de Academiezaal. Bedoeling van de nieuwe aanleg is om door beeldspraak de oude bedevaartkerk op te roepen en daardoor het belang van deze ontstaansplek te onderlijnen (2). De buitenmuren van kerk en koor worden aangegeven door ruwe rotsblokken gestapeld in metalen schanskorven. De kerkvloer ligt in gras en acht stalen zuilen van 18 meter hoog suggereren de hoogte en de verticaliteit van het oude gebouw. Aan de oostzijde is als overgang nog een boomgaard gepland. Ten noorden van het barokke portaal is de

hoge met ezelsrug afgewerkte bakstenen tuinmuur bewaard met aan de voet een begroeide berm als overgang naar het bezoekerspad in grijze grind.

Achter het poortgebouw van 1779 ligt het ereplein als restant van de door Laurent Benoit Dewez in classicistische geest herdachte 18de-eeuwse abdij. Het plein is nu begrensd door gebouwen in classicistische stijl, deels uit de 18de eeuw, deels uit 1843 toen de abdij seminarie werd. De huidige pleinaanleg in 'bloemperkjesstijl' gaat ook tot de 19de eeuw terug, te oordelen naar de lithografie van J. Hoolans uit 1861 die nagenoeg hetzelfde toont als wat men vandaag ziet.

De oprit vanaf de straat ligt in kassei en wordt een rondweg in grind lopend tussen het centraal ovaal grasperk en een hoefijzervormige aarden talud tegen de gevels, waarin ook de ingangspuilen en trappen van blauwe hardsteen zijn verwerkt. Ovale en ronde bloemenperken zijn in het gras en in de schuine helling van het talud uitgespaard en worden met seizoensbloemen gevuld.

Achteraan ligt de speelplaats tussen de schoolgebouwen en een wel 5 meter hoge fruitmuur aan de Plankstraat. Hij is van baksteenmetselwerk en afgewerkt met een ezelsrug en is plaatselijk verstevigd door bakstenen steunberen. Een hoge gekandelaarde gewone plataan (*Platanus x hispanica*), drie geknotte Hollandse linden (*Tilia x vulgaris*) op rij bij de muur en een laantje van geknotte grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) halfweg het plein vormen de begroeiing.

Van de oude aanleg van de speelplaats, waarvan J. Hoolans in 1862 een tekening maakte, blijven nog enkele platanen op rij over.

Tussen de oude abdijtoren en de straat ligt nog een kleine voortuin in gras, beschaduwd door twee bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en een treures

▼
De restanten van
een verdwenen
herenboerenparkje
in de Hannuiststraat

▼
De erekoer van de
Sint-Trudoabdij,
begin 20ste eeuw,
met een tijds-
typische corbeille
(Brussel, KIK)

(*Fraxinus excelsior* 'Pendula'). Van het eens fraaie, neogotisch smeedijzeren hek, op de grens met het openbaar domein, blijven slechts enkele fragmenten over. Dit werd vermoedelijk geplaatst nadat in 1900 de huisjes aanleunend tegen de toren werden gesloopt in functie van de verbreding van de straat (3).

Langs de Plankstraat blijft de oude afsluitmuur van de abdij nog overeind. Het is een zeer hoge, door steunberen gestutte bakstenen muur die ook als fruitmuur diende, getuige de talrijke gesmede nagels. De kerk van het Klein Seminarie (toren) en de overblijfselen van de voormalige Sint-Trudoabdij werden op 19 januari 1935 beschermd als monument. Het pand (de zogenaamde Academiezaal), behorend tot het seminarie, Diesterstraat, werd eveneens beschermd als monument op 30 juli 1986.

In de Plankstraat, werd de zogenaamde Academiezaal met de voormalige abdijsite beschermd als stadsgezicht, op 30 juli 1986.

NOTEN

- (1) *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 6N2, o.c., p. 689.
- (2) J. Gyselinck, *Hoe het de Sint-Trudoabdij na de brand verging*, in *Monumenten en Landschappen*, 1999, nr. 3, p. 48-50.
- (3) Sint-Truiden, Stadsarchief, Gedrukte verslagen van de stad, 1900.

BEZOEK: september 1999

SINT-TRUIDEN BEGIJNHOF SINT-AGNES SCHURHOVEN

Rechthoekig plein, met 13de-eeuwse Sint-Agneskerk als kern van het voormalig begijnhof, in zijn huidige uitzicht daterend van na de Tweede Wereldoorlog.

► Primitief kadasterplan (1825) met het begijnhof Sint-Agnes (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Het begijnhof is gelegen tussen de Speelhoflaan ten zuidwesten, de Cicindriabeek ten noordwesten, het rusthuis 't Meiland ten noordoosten en Schurhoven ten zuidoosten. Centraal ligt er een grasplein met een omlopende straat en een stoep in grote porfiermozaïeken, gestraat in segmentverband. De kerk ligt in het midden en aan de westgevel loopt er een dwarspad, dat op gelijkaardige wijze is bestraat.

De waterput in de noordelijke hoek van het begijnhof, met zes gebogen, geprofileerde blauwe hardstenen segmenten voor de kuip en een zadeldakje in natuurleien met houten constructie, is in gebruik als bloembak. Van de monumentale, meerstenige bakstenen begijnhofmuur op een dijk over de

Cicindriabeek, ook ter bescherming van de boomgaarden, blijven nog restanten overeind.

Begin 19de eeuw stond het Begijnhof kadastraal op naam van 'Theodoor Depitteurs Hiegaerts, rentenier te Sint Truyen'. Op het Primitief kadasterplan (1) zijn meerdere percelen, ondermeer in de noordwestelijke hoek, aan de noordzijde en ten oosten van de kerk onbebouwd. Een straatje liep in de zuidoostelijke hoek van het plein naar een grote boomgaard (perceel 392). Tot ver na de Tweede Wereldoorlog waren er ook hoogstamboomgaarden langs de Speelhoflaan, langs de Cicindriabeek en op het perceel van het huidige rusthuis (2). De percelen langs Schurhoven waren voornamelijk tuinen. Tot omstreeks 1780 stond tegenover de westgevel van de kerk nog een huizenrij (3). Voor en tijdens de eerste wereldoorlog was het grasveld bij de kerk ingenomen door omhaagde volkstuinten (4). Daarna, lag er een laantje van Italiaanse Populieren in de as van de kerk. De kerk van het Begijnhof werd als monument beschermd op 30 december 1935. Het Begijnhof is sedert 12 april 1974 beschermd als monument en als landschap.

NOTEN

- (1) Hasselt, AK, Primitief plan, 1825, H.P. Soriau en R. Vandeveld. Legger, 1842.
- (2) Stafkaart van het MGI op 1/25.000ste, kaartblad 33/1-2 en 33/5-6, toestand 1957-1958, uitgave 1962.
- (3) C.G. DEDIJN, *Het Begijnhof te Sint-Truiden en zijn nieuwe bestemming*, in *Historische Bijdragen opgedragen aan Monseigneur H. Kesters*, Sint-Truiden, 1971.
- (4) Foto KIK, Brussel.

BEZOEK: september 1999

SINT-TRUIDEN (BERNISSEM): VOORMALIGE COMMANDERIJ VAN DE DUITSE ORDE

(niet toegankelijk voor het publiek)

Herenboerenparkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter, uit het einde van de 19de - begin van de 20ste eeuw, ten zuiden van de hoevegebouwen. Voormalige Commanderij van de Duitse Orde, beantwoordend aan de neerhof-opperhofstructuur met tuinen; na het Ancien Régime herbestemd als suikerbietenfabriek, later als landbouwbedrijf.

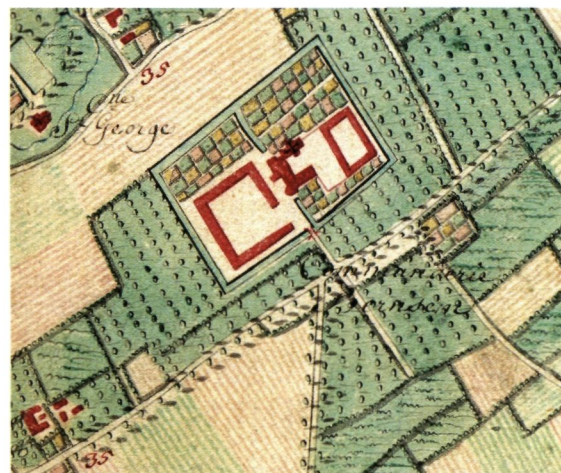
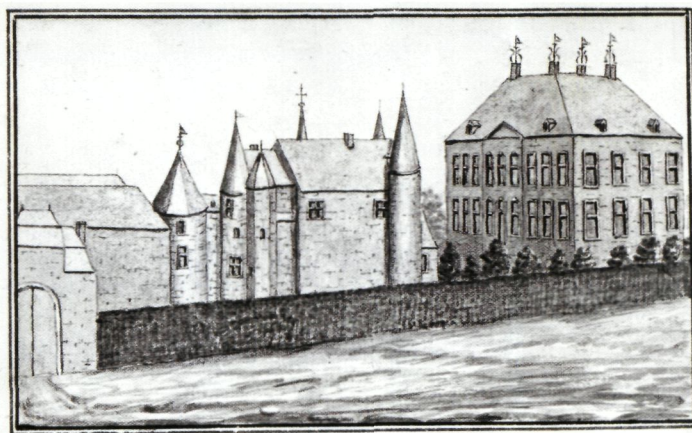
Op het kaartboek van de abdij van Sint-Truiden uit 1697 (1) komt Bernissem voor als een geheel van losse gebouwen, bij een 'Horionfonteyn'. Vijftig jaar later wijdt de auteur van *Les Délices du païs de Liège* (1740) er een beschrijving aan: "Het laag gelegen terrein is moerassig maar dankzij de grachten die het doorsnijden en die er nu de schoonheid en de begrenzing van uitmaken, werd het drooggelegd. Het kasteel van Berneshem is middenin deze vlakke gelegen, voorzien van hagen en met veel zorg gecultiveerd. Een brede esplanade omzoomd met een dubbele laan van linden leidt naar een ruim neerhof met de boerderijgebouwen. Vandaaruit gaat men verder naar het kasteel dat bestaat uit een ruim, vierkant paviljoen afgescheiden van een groot woonhuis, dat geflankeerd is door zes torens en waarvan men de ouderdom afleest op de wel 200 voet lange gevel. Het paviljoen zelf is recenter en draagt in het fronton het monogram 'DeUs ConsoLator MeuS' (1660). Momenteel is Bernissem bezit van Commandeur Vandernoot, broer van de graaf van Duras".

▼ De ets van Romein de Hooghe, uit 1700, van de commanderij van Bernissem (Bilzen, Collectie Alden Biezen)

▲ De commanderij op de tekening (1740) van Remacle Leloup met de ommuurde tuin op de wal
(Luik, BCC, Salle Ulysse Capitaine) (opname Kris Vandevorst)

▼ Philip de Corswarems tekening van Bernissem (Brussel, KB, Prentenkabinet)

▲ Ferrariskaart met de commanderij van Bernissem (Brussel, KB, KP)

Van Bernissem, een machtig complex van de Commanderie van de Duitse Orde, afhankelijk van de landcommanderie Alden Biesen (Bilzen), bestaat er een mooie ets van Romein de Hooghe uit 1700 en een tekening van Remacle Leloup rond 1740 (2). Het komt ook voor op de Ferrariskaart (1771-1775). Het is dan een omgracht goed, gelegen te midden van boomgaarden. Het bezat ten noorden en ten zuiden, binnen de grachten, uitgestrekte tuinen voor nut en voor sier. Voorbij het poortgebouw lag ten westen het neerhof, ten oosten de oude burcht met poorttorens, hoektorens en een georiënteerde, uitspringende kapel, en nog meer oostelijk het nieuwe hof voor de commandeur, uit 1660, met binnenplaats en ingangsrisaliet met driehoekig fronton. Romein de Hooghe toont prachtige 17de-eeuwse tuinen ten zuiden, aan de voet van de beide herenverblijven, volledig in de traditie van de renaissance-tuinen, zoals we die van Hans Vredeman de Vries kennen.

Ten tijde van Philippe de Corswarem (1759-1839) bezaten de gebouwen nog hun oude uitstraling, maar op de haag na die vanaf het poortgebouw vertrok, en de nog jonge bomen die er bovenuit staken, is op zijn tekening niets van de tuinen te zien. Zijn nota geeft wijlen de heer de Selys als eigenaar.

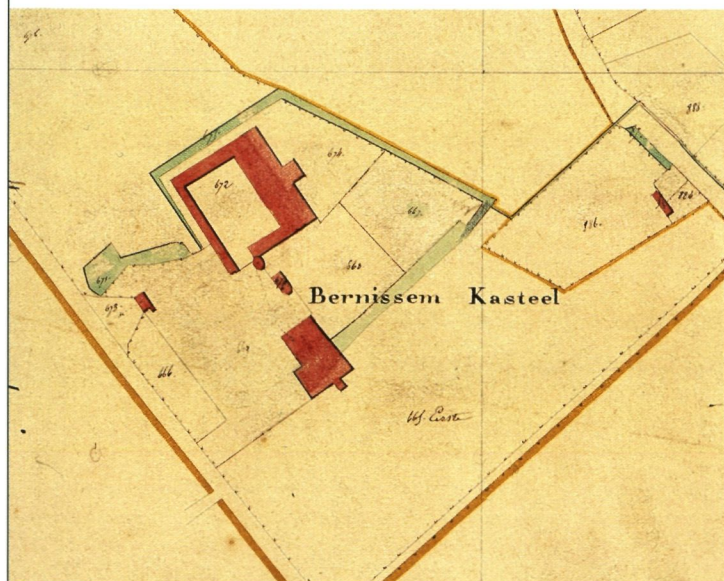
Het Primitief kadasterplan (1825) geeft voor 'Bernissem Kasteel' een gewijzigde situatie (3). Het poortgebouw (perceel 673, als huis genoteerd) en het neerhof (nr. 672, als huis genoteerd) bleven geheel bewaard, de oude burcht en het commandeurshuis slechts ten dele (de kapel, nr. 670 ook als

huis genoteerd), evenals de omgrachting (nr. 675, als vijver), waarvan het deel bij het poortgebouw tot landschappelijke vijver (nr. 671) is veranderd. Perceel 666 en 668 zijn in de legger als tuin opgemeten, 665 en 674 als boomgaard en 669 als suikerfabriek.

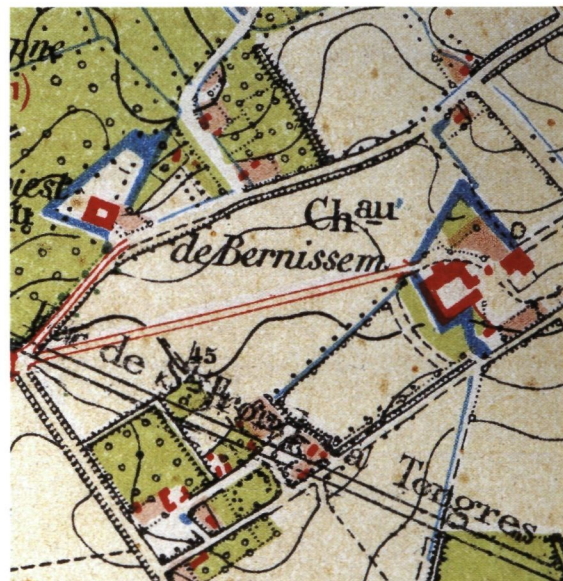
Bonniver (circa 1825) en Vander Maelen (1845-1850) bevestigen deze toestand. Zoals wel meer het geval was, werd dit kerkelijk goed herbestemd als industrieel complex. In de Franse tijd opgekocht door baron de Selys-Longchamps, startte diens schoonzoon Hyacinthe de Chestret, rentenier te Luik, omstreeks 1839 in het commandeurshuis een bietsuikerfabriek, die tot een belangrijk bedrijf uitgroeide (4). In de eerste legger van het kadaster staat hij dan ook als eigenaar genoteerd. Een plattegrond uit 1884 toont hoe het bedrijf via een privé-spoorlijn met het bestaande spoor Tienen-Tongeren was verbonden. Ten zuidwesten van het poortgebouw en de boerderij lag een 'bosquet' met een langgerekte U-vormige vijver ter koeling van het productiewater, in feite de verlandschappelijke oostelijke gracht die voor een deel nu nog bestaat.

Op de Dépôt-kaart (opname 1871, uitgave 1877) is dezelfde situatie af te lezen. Door de roze kleur van de noordelijke en zuidoostelijke tuin mag men besluiten dat het moestuinen zijn. Op de kaart van het ICM, uitgave 1897, is Bernissem als suikerfa-

▼ De commanderie op de Primitieve kadasterkaart (1825) (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

▼ Dépôt-kaart (1877) met de Commanderie Bernissem als château aangeduid. De dubbele rode lijn is het spoor van de suikerfabriek naar het station (Brussel, NGL) (Foto O. Pauwels)

briek genoteerd en zijn de gebouwen uitgebreid. Op de Stafkaart van 1949 wordt Bernissem als hoeve genoteerd en zijn het oostelijke grachtensysteem en de fabrieksgebouwen verdwenen. In 1913 volgde de afbraak van de fabriek, maar de hoevefunctie en -gebouwen (5) bleven behouden.

Vandaag is Bernissem gelegen ten noordwesten van de stad, aan de rand van de oprukkende verstedelijking en van een industriepark, aan een bijbeek van de Logebeeek die zich, samen met de Oudebeeek, meer westelijk in de Cicindriabeek stort. Voorheen was de straat 'Bernissem' genaamd, een dreef die vanuit de richting Schurhoven ten noordoosten de dreef vanuit het Bogaardenhof en het Gravenhuis in Zepperen vervoegde. Vanaf Bernissem, ligt er een korte oprit in kassei naar het poortgebouw en de boerderij met herenwoning in de voormalige kapel-vleugel van de Commanderie. Een haag van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) dient als begrenzing. Ook de weg die van de fabriek naar het westen, achter de gebouwen vertrekt, en op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1877) genoteerd staat richting '*projet du chemin de fer de St.-Trond à Tongres*', bestaat nog steeds.

Het parkje is niet meer dan een grasveld en (bron)vijver met bomengordel van gewone es en grauwe els, ten westen van het poortgebouw.

Het neerhof (uitgezonderd de stallingen onder het lessenaarsdak die tegen de noordwestmuur van de schuur zijn gebouwd) van de commanderie Bernissem, het poortgebouw en de kapel (zonder bijgebouw) werden beschermd als monument, op 29 juni 1982. De commanderie Bernissem met haar omgeving is een beschermd dorpsgezicht.

NOTEN

- (1) Hasselt, Rijksarchief, Abdij van Sint-Truiden, nr. 271.
- (2) P.L. DE SAUMERY, *Les Délices du Pais de Liège*, 1738-1744. E. HERMANS, *Limburg. Iconografie*. Prenten gedrukt voor 1900, Hasselt, s.d. *Met Le Loup op reis. Limburg door een 18de-eeuwse bril bekeken*. Tentoonstellingscatalogus, Hasselt, 1993, p. 82.
- (3) Hasselt, AK, Primitief plan, 1825 door P.J. Soriau en R. Vandeveldde. Legger 1844.
- (4) *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*. Tentoonstellingscatalogus, Sint-Truiden, 1998, p. 168-171.
- (5) *Bouwen door de eeuwen heen, o.c.*, deel 6N2, Hasselt, 1981, p. 816-817.

BEZOEK: slechts vanaf het openbaar domein

SINT-TRUIDEN: VOORMALIG KASTEEL VAN SCHABROEK, NU TUINBOUWSCHOOL ONZE-LIEVE-VROUW DIESTSESTEENWEG

Monumentaal smeedijzeren hek uit einde 19de eeuw, enig overblijfsel van het historisch, omgracht kasteel van Schabroek, waarbij in het laatste kwart van de 19de eeuw een park in landschappelijke stijl was aangelegd.

De toegang tot Schabroek, tussen twee zware, vierkante pijlers van blauwe hardsteen met ingediepte voegen, sokkel en uitkragende geprofileerde dekplaat en schamppalen is indrukwekkend dankzij het monumentale inrijhek. Als steunbeer fungeren twee zware smeedijzeren krullen met tegenkrul, ingeschreven cirkels en weerhaken, verankerd in een rechthoekig tegenstuk van blauwe hardsteen. Een

▼
Het hek van het
voormalig kasteel
van Schabroek

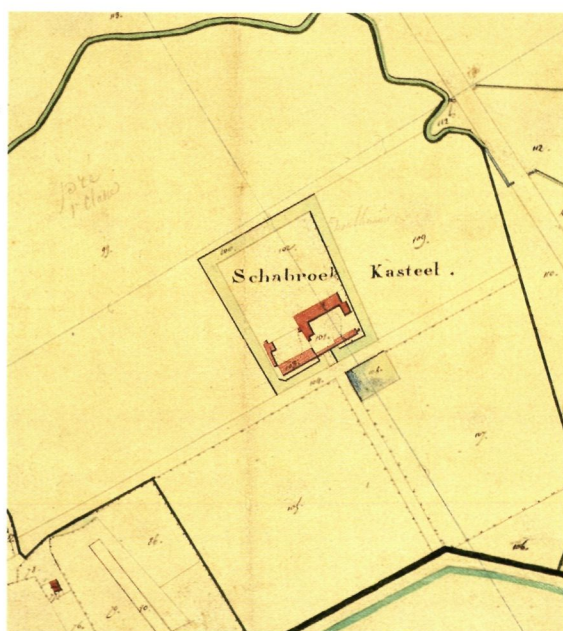

haakse voluut met ingeschreven krullen van smeedijzer is verankerd in de vloer, als bijkomende versteviging. De poort van zeer uitgewerkt smeedijzer is uitgevoerd in eclectische stijl en is een staaltje van smeedkunst. Elke poortvleugel telt twee traveeën als elkaars spiegelbeeld en heeft hoek-, en hogere middenstijlen. De gebogen, op krul eindigende bovenregel is bekroond met krullen. Ook de spijlen zijn opgevat als uitgerekte krullen, via c-motieven met de regels en stijlen verbonden. De onder- en tussenregel zijn onderling verbonden met voluten en C-motief, en een rasterpatroon van ruiten.

Philippe de Corswarem vermeldt rond 1800, op zijn tekening van Schabroek, dat het goed toen eigendom was van mevrouw de Theux, geboren Wezeren de Schabroek uit Luik. Het gaat om Marie Anthoinette de Wezeren de Schabroek (1767-1842), wiens zoon graaf Barthélémy de Theux de Meylandt (1794-1874) het kasteel van Meylandt in Heusden-Zolder in 1843 verbouwde. De familie Wezeren bezat Schabroek sedert 1719 (1).

De kadastrale legger van 1844 noteert ridder de Longré de Schabroek uit Luik als eigenaar (2). Hij was dat uit hoofde van zijn echtgenote Marie Josephe de Theux de Meylandt. Het goed was op het Primitief plan (1825) via dreven (perceel 104) toegankelijk, lag temidden van hooilanden (nr. 99), een hopakker (nr. 109), boomgaarden (nr. 105 en 106), was geometrisch omgracht (nr. 100) en had binnen de omgrachting naast het 'huis met gebouw' (nr. 101) en tuin (nr. 102) ook een kasteel (nr. 103).

► Primitief kadastrale plan (1825) van Schabroek (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

De dienstgebouwen, de inrijpoort en de brug over de gracht zijn niet afzonderlijk benoemd, de vierkante poel (nr. 108) wel.

Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1877) bestaat het kasteel nog uit verschillende gebouwen gelegen binnen de strak vierkante gracht, ten noorden van een boomgaard en van een bomenlaan die loodrecht uitmondt op de steenweg. Op de kaart van het ICM van 1897 is de boomgaard gerooid en is de rechte laan omgebogen tot een afbuigende oprijlaan vanaf de steenweg, begeleid door struik- en boomaanplantingen. De vierkante omgrachting bleef onaangeroerd maar binnen de grachten gebeurden ook aanplantingen in de noordoostelijke hoek. Rond het kasteel liggen ruime grasvelden die aan de west- en noordwestzijde met lustbos zijn afgeschermd. Men mag besluiten dat er in Schabroek ten laatste tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw een landschappelijke aanplanting gebeurde en er een nieuwe oprijlaan kwam volgens de eisen van de heersende landschappelijke tuinstijl. Op dat moment moet ook het nog bestaande hek zijn geplaatst. Op de stafkaart van 1949 bleven deze gegevens onveranderd.

In 1975 wordt Schabroek nog vermeld als 'mooi gerestaureerd' door de Broeders van de Christelijke scholen (3). Het gaat echter om een harde restauratie van het historische gebouw, dat toen werd ingesloten door nieuwe schoolgebouwen.

NOTEN

- (1) *Barthélemy Théodore de Theux de Meylandt (1794-1874), een groot staatsman*, Heusden, 1975, p. 73.
- (2) Hasselt, AK, Primitief kadastrale plan (1825) door J.L. Schijns, zoon.
- (3) *Barthélemy Théodore de Theux de Meylandt (1794-1874), een groot staatsman*, Heusden, 1975.

SINT-TRUIDEN: SCHORBOSHOEVE DIESTERSTEENWEG Z.NR.

Restant van een herenboerenparkje uit het einde van de 19de eeuw, bij de voormalige pachthoeve 'Scorbos', afhankelijkheid van de abdij van Nonnemielen.

Vòòr de steenweg bestond, verbond een buurtweg de hoeve met de abdij, zoals de Atlas der Buurtwegen (1844) aantoon (1). Schorbos was

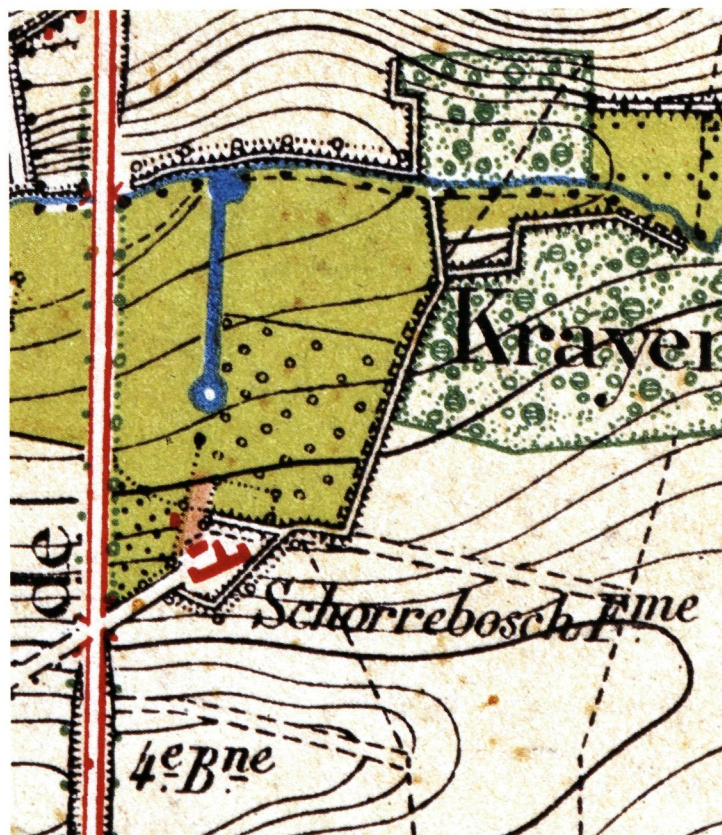

◀ Het herenboerenparkje van de Schorreboeshoeve vanaf de Dieststeenweg (foto O. Pauwels)

toen een gesloten complex met binnenkoer dat ten gevolge van de Franse revolutie verkocht was en enkele jaren later verworven werd door de voormalige koorzuster Margaretha de Musiel. Sederdien is het privébezit (2).

Op de Dépôt-kaart (opname 1871, uitgave 1877) heeft de '*Ferme Schorrebosch*' een ommuurde recht-hoekige moestuin en een grote boomgaard ten noorden van de gebouwen en vertrekt er van de eveneens ten noorden lopende Kelsbeek een recht kanaal, eindigend op ronde waterbekkens. Ten westen van de gebouwen ligt een parkperceel, begrensd door de steenweg en de dreef in de richting van het ten zuidwesten gelegen Nonnemielen.

Nu begeleidt een bomengroep de gebogen oprit naar het huis, uit het begin van de 19de eeuw. Een haag van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) vormt de begrenzing tussen de fruitweide en de straat. De inrit gebeurt tussen hoge, vierkante hekpijlers met uitspringende ring en sokkel van baksteen en een deksteen van blauwe hardsteen. Groen geschilderd inrijhek van smeedijzer met vierkante stijlen, makelaar en onderling met krulwerk verbonden spijlen ter hoogte van de onder, tussen- en bovenregel.

▲ De Schorreboeshoeve op de Dépôt-kaart (1871) (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

► In de bomengroep: Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), zomereik (*Quercus robur*) en een groepje van drie exemplaren zuilvormige zomereik (*Quercus robur* 'Fastigiata'). Als hoogstamfruit blijven over zoete kers, pruim en een okkernoot.

NOTEN

- (1) Hasselt, Provinciaal Archief.
- (2) J. BONGAERTS, *Abdij Nonnemielen Sint-Truiden*, s.l., s.d., p. 41, 57.

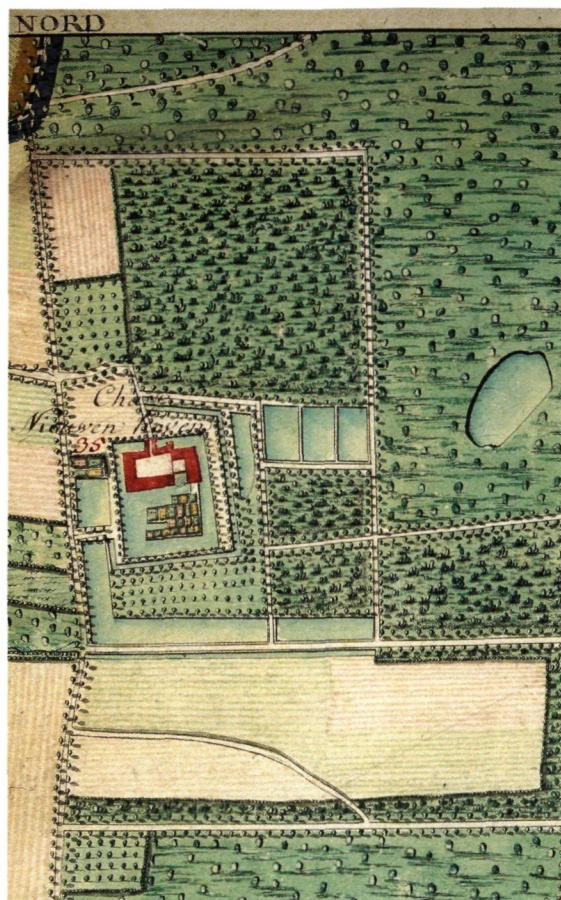
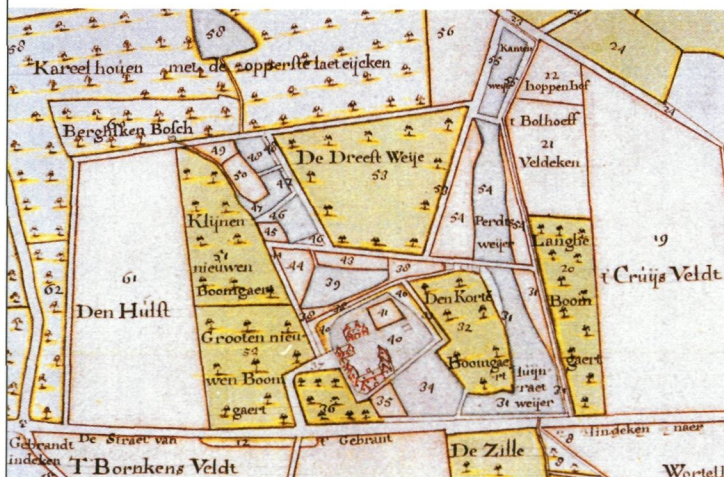
BEZOEK: september 1999

SINT-TRUIDEN: KASTEEL NIEUWENHOVEN ENGELBAMP NR. 55-57

(niet toegankelijk voor het publiek)

Uitzonderlijke parkaanleg in landschappelijke stijl met riant karakter, nu moeilijk waarneembaar, als deel van zeer uitgestrekte kasteeldomein, teruggaand op het volgens het neerhof-opperhofscheema gebouwde zomverblijf van de abten van de Sint-Trudo-abdij. Kasteel, kasteelboerderij en park in privébezit, bossen en landerijen nu Provinciaal Domein Nieuwenhoven. Interessante evolutie: een geometrische aanleg een eerste maal vóór 1825 in vroeg-landschappelijke stijl als 'Engels' park herzien en een tweede maal in landschappelijke stijl met riant karakter tussen 1860 en 1878, gelijklopend met de aanpassing en aankleding van de gebouwen en met de opdeling van het erf in een erekoer en boerenerv. Deels omwalde, deels ommuurde voormalige moestuin.

▼ Het kaartboek van de Sint-Trudoabdij met Nieuwenhove (Hasselt, RA, Fonds Abdij van Sint-Truiden, nr. 270) (opname Sint-Truiden, Dienst Ruimtelijke Ordening)

NIEUWENHOVEN ALS ABTELIJK HOF VAN PLAISANTIE

Het landgoed Nieuwenhoven ligt ten noorden van Sint-Truiden, in een gaaf, golvend landschap met uitgestrekte bossen, tussen Engelbamp ten westen en de Hasseltsesteenweg ten zuidoosten, en ten noorden van de Kelsbeek. Het strekte zich eertijds in noordelijke richting uit tot de gemeentegrenzen van Nieuwerkerken, Wijer en Kozen, in zuidelijke richting tot in Kortenbos, de Senselberg en de Boredries.

De huidige hoofdtoegang naar het privégoed, vanaf de Engelbamp, bestond reeds tijdens het Ancien Régime, zoals uit de kaartboeken van de abdij blijkt (1). De 17de-eeuwse toestand herkent men op de Ferrariskaart (1771-1775). Uitgestrekte productiebossen, akkers en weilanden liggen bij het gebouwencomplex met een rechtlijnig geometrische configuratie binnen een deels dubbele omgrachting. Het abtelijk huis van plaisantie lag links van het poortgebouw op de oostzijde van het erf en het U-vormig neerhof aan de westkant. Dit sloot aan bij het poortgebouw aan de noordzijde van het erf.

Binnen de omgrachting lagen een eilandtuin ten zuiden (nummer 41 op de figuratieve kaart) en een moestuin ten westen (nummer 35) en er buiten rechthoekige visvijvers, dreven, boomgaarden en een lustbos.

Philippe de Corswarem (1759-1839) tekende Nieuwenhoven in de beginjaren 1800 uit het noordoosten, in een configuratie die vandaag nog herkenbaar is: een gemetselde brug over de gracht naar een poortcomplex met hoektoren, een verbindingsvleugel naar het vrij eenvoudige L-vormig kasteel met classicistisch karakter, 18de-eeuws van uitzicht, een aanleunende kapel (te oordelen naar de apsisvorm) en een muur bij de gracht. Helaas bracht hij niet in beeld wat achter deze muur lag. Immers, bij de vernieuwing van het kasteel ten tijde van abt Jozef van Herck (1751-1780) (2) was er blijkbaar ook een nieuwe tuin gepland, zichtbaar vanuit de oostelijke ramen. Dat is tenminste wat men mag afleiden uit de brief van 22 februari 1792 die een zekere de Malsen naar zijn opdrachtgever stuurde: "Wij zijn verwondert geweest over het groot werk dat ul. in den wintertijt begonst hebt en alreets soo veere gebraght hebt. Sende al de plans die ul. mij gesonden hebt waer ick met haest uijtgeteekent hebbe den hof ende dreften die volgens mijn concept soudon moeten gemackt worden. Het soude misschien mogelijk sijn dat de dreften soudon op eenige vijvers vallen, sulckx en kan geens beletten vermits deze dreften alijt het selve perspectief behouden oft daer eenen veijver tussen beijders is oft niet. Ul sal den hof misschien wat groot vinden, maer moet noteeren dat ul in den hof kan plantagien maecken en pepiniers gesepareert met haegen gelijk alreets uijt geteekent staet in het groen. Voorders de veijvers geteekent in het blauw, kan ul soo breed oft soo smal maecken als het ul gelieft. U sal oock zien dat den

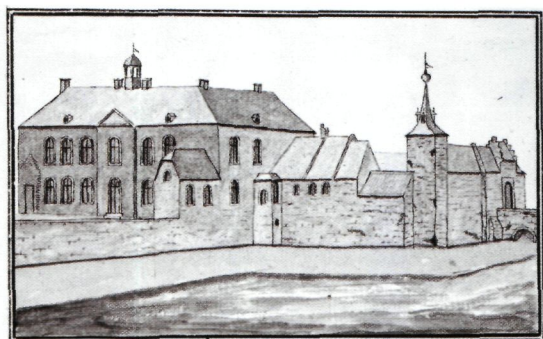
veijver van den nieuwen hof int blauw geteekent sijn verheft in den ouden veijver achter het casteel, ick en weete niet oft sulckx kan bestaen vermits mij dunckt, dat den ouden veijver veel laeger ligt als dan anderen, die soude moeten gemaect worden om den hof, in den bos soude den nieuwen wert moeten gereculeert worden naer den nieuwen hof toe om tussen de twee een separatie te laeten oft wel het waeter soude van twee canten met mueren tegen gehouden worden het welck een spetre van cascade soude formeeren. Ul sal oock bevinden dat ick de jonge drift continueere tot aen den grooten wegh; t's waer dat sij in de rechte directie niet en valdt maar het verschil is seer kleijn. Wat aengaet de andere drift die ick geteeken hebbe tot aen den grooten wegh, waer in den grooten wegh geteeken staet een x die sal ul doon executeeren is dat ul sulckx goetd vindt. Is dat ul mijn concept approbeert soo kan ul den veijver op het casteel aentrecken volgens ul goetduncken. In het middel van den nieuwen hof heb ick eenen bassin geteekent in het blauw, dien kan dienen voor een fonteyn oft tot gemaek van den hof, sulck soude alijt een embellissement sijn voor den hof, ul kan daer in doon volgens goetduncken ..." (3).

Deze nieuwe tuinaanleg gebeurde blijkbaar toen Nieuwenhoven van abtelijk hof van plaisantie evolueerde naar vaste verblijfplaats van de Sint-Truidense abten. Bij de Franse revolutie werd Nieuwenhoven in 1793 verkocht aan een burger, Neys genaamd. Philippe de Corswarem begreep dit, te oordelen naar zijn notitie bij zijn tekening, als Meeus, die hij als opkoper van het nationaal goed vermeld, en zijn dochter, mevrouw Travers, als zijn erfgename.

DE VROEG-LANDSCHAPPELIJKE AANLEG

Op het Primitief kadasterplan van 1825 (4) leest men de eerste verlandschappelijking af, die gebeurde ten koste van de geometrische oostelijke vijvers. De geometrische gracht van de Ferrariskaart (1771-1775) werd ten zuiden verbreed tot vijver en ten oosten hertekend tot een halfcirkelvormige grachtarm. Ten oosten van het kasteel lag een tuin (perceel 237, 'den nieuwen hof' van de Malsen), zoals ook ten zuiden (nr. 239, 240) en over de L-vormige restant van de gracht was er een lusttuin (nr. 242). De moestuinen van op de Ferrariskaart (1771-1775) bleven bestaan (nr. 232 en 233). De boomgaarden (nr. 230, 231 en 223) van de abdijatlas eveneens. De zuidelijke uitbreiding van het kasteel maakte van het erf een volledig omsloten binnenkoer, die blijkbaar

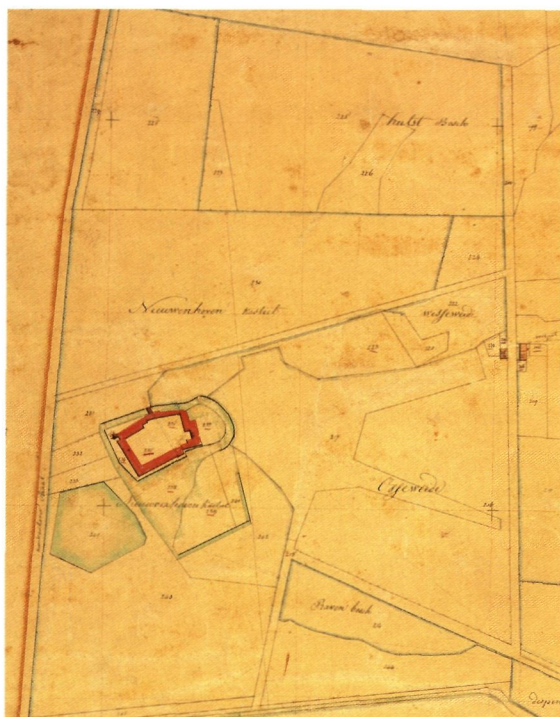
▼
Philippe de Corswarems tekening van-
uit het noordoosten met de nieuwe
parkgevel
(Brussel, KB,
Prentenkabinet)

Nieuwenhoven

► Primitief kadasterplan (1825) met Nieuwenhove en de eerste verlandingschappelijke. Perceel 237 is 'den nieuwen hof' waarover de Malsen in 1792 schrijft (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

al wel visueel naar functie te onderscheiden was als kasteelplein (nr. 236) en als boerenerf (nr. 235). Aan de overzijde van de oostelijke gracht strekte zich een grasveld (nr. 217) uit met zichtassen naar het oosten, tussen de Wisseweide, de Osseweide en het

► Lithografie van Nieuwenhove door Vasseur, met het neogotisch aangekleed kasteel, hoevegebouwen en brug. Voor de tijd typische corbeilles voor éénjarige bloemen sieren het gras (Namur, Facultés Notre Dame-de-la-Paix)

► Nieuwenhove voor 1938 (Prentkaart, Hasselt, PBL, Dienst Documentatie) (opname Kris Vandevorst)

Ravenbos. Deze vroeg-landschappelijke toestand of 'Engelse tuin', werd ook op de kaart van Bonniver (circa 1825) en door Vander Maelen (1845-1850) genoteerd. De Primitieve legger uit 1844 kende de weduwe van generaal Jacobus Travers, schoonzoon en erfgenaam van de familie Neys (Symphorosa Niese), uit Luik als eigenaar. Etienne Jacques Travers (1765-1827) werd als Fransman geboren, diende in het Franse leger, ook onder Napoleon, volgde in 1807 Napoleons broer Louis Bonaparte naar Holland en werd in 1810 als baron van Jever geadeld. Hij diende ook in het keizerlijk leger en werd in Waterloo gewond en trad in 1816 in dienst van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Hij stierf in het kasteel van Nieuwenhoven (5).

NIEUWENHOVEN NEOGOTISCH AANGEKLEED

De schoonzoon van de weduwe Travers, Charles Whetnall (1811-1882), van Engelse afkomst, vanaf 1851 baron, buitengewoon afgezant en gevolmachtigd minister van koning Leopold I, erfde het kasteel in 1859. Het onderging in 1861 een neogotisering naar ontwerp van architect Isidoor Gérard (1819-1881) (6). Zijn opvolger en zoon Edmond Whetnall (1843-1913), naast senator en provincieraadslid ook burgemeester van Nieuwerkerken, liet eveneens zijn sporen na in het domein. Hij vererfde het aan zijn zoon baron Edouard Whetnall en zijn schoonzoon baron Armand de Moffarts, tot wiens familie het nog behoort. De Engelse wortels van de opdrachtgever spreken uit de aanleg, de verbouwing en de aankleding.

▼ De nieuwe zuidelijke toegangbrug van Nieuwenhove over de kasteelvijver (Hasselt, PBL, Dienst Documentatie) (opname Kris Vandevorst)

De iconografie (7) toont het in de diepte en lengte vergroot kasteel met vier hoge torens onder koepelvormige daken met topversiering, neogotische nissen en omlijstingen aan vensters en deuren, een gevelbreed terras aan de oostgevel met trap naar het park, een tweede terras ten zuiden en een monumentale brug over de zuidelijke vijver. Deze wijzigingen werden in 1868 gekadastréerd. Twintig beelden van historische personages uit de nationale, de Franse en de Engelse geschiedenis sierden de nissen en ook de vernieuwde brug. Ze zijn van beeldhouwer Cornelis Janssens uit Sint-Truiden en van uitstekende artistieke kwaliteit. De bestaande dienstgebouwen werden toen pittoresk aangekleed met schermgevels. Inspeland op de historiserende mode kreeg de moestuin aan de straatzijde (Engelbamp) zelfs een versterkt karakter met gekanteelde torens en schietgaten. Gelijktijdig schermde een nieuw gebouwde koetshuisvleugel (8), dwars op het rechthoekig erf ingeplant, de mesthoop voor de kasteelbewoners af. Zo verkreeg men de toestand die nog steeds bestaat: aan de herenkant de geplaveide erekoer met rechthoekig centraal grasveld en bloemenrabatten tegen de gevels en aan de pachterskant het gekasseide erf met mesthoop bij het 17de-eeuws neerhof.

Emile de Damseaux (9) bezocht Nieuwenhoven in de jaren 1870 en beschreef het als volgt: “ *Un parc immense, largement tracé, des eaux magnifiques, des horizons étendus, des pelouses admirables, un terrain légèrement accidenté servent de cadre au château, un des plus vastes du pays. Un pont monumental et décoré de statues donne accès au château qui remplace aujourd'hui l'humble et tranquille maison des champs que les abbès de Saint Trond possédaient autrefois ...* ”.

De hoofdvleugel van het kasteel brandde in januari 1932 af. Hij werd in vereenvoudigde vorm en gereduceerd volume wederopgebouwd (10), met als model de Corswarems tekening (1759-1839) maar met toevoeging van de bijkomende zuidelijke polygonale hoektoren. De beelden uit de nissen staan sedertdien in het stadhuis van Sint-Truiden opgesteld. Een voormalige hekpijler van bekapte blauwe hardsteen werd herbruikt in de bloemenborder aan de voet van de nieuwe toren.

DE TOEGANGEN EN DE MOESTUIN

De huidige toegang tot het gebouwencomplex gaat terug tot het Ancien Régime. Een L-vormige, heden gekasseide weg, leidt over de drooggevalen noorde-

▲
Nieuwenhove vanuit
het noorden

◀
De fruitmuur van
Nieuwenhove met
pannen afdekking
die het fruit tegen
regendrup
bescherm

lijke kasteelgracht naar het poortgebouw en het nu opgedeeld erf. Ten noorden, tegenover en in de as van het oude poortgebouw, staat een roestig smeedijzeren spijlenhek uit de tweede helft van de 19de eeuw. Het was de 'barrier' van de voormalige fruitweide, een boomgaard (nu weide) die teruggaat tot de 17de eeuw (de “*grooten nieuwen boomgaard*”), waarop ook koeien graasden. Bijgevolg was een afsluiting nodig om de dieren op de weide te houden. Zware vierkante hekpijlers van baksteen met recente dekplaat, vierkante hekstijlen met acanthusknopbekroning en rechte onder- en tussenregel en licht gebogen bovenregel. Ronde onderspijltjes en

spijlen met opengewerkte lanspunten, ondersteunende dubbele krul ter hoogte van de middenstijlen. Een tweede kleinere boomgaard voor kalveren en kleinvee (nu ook weide), lag bij het boerenhuis, naast de moestuin.

Hier, ten westen van het neerhof, situeert zich ook de uitgestrekte moestuin uit de tweede helft van de 19de eeuw. Hij ligt deels over de 17de-eeuwse moestuinsite heen en is nu nog slechts gereduceerd in gebruik. Op de zuidzijde is hij begrensd door de parkvijver, op de west- en noordzijde door hoge bakstenen muren die, inspelend op de neogotisering van het kasteel en de aankleding van de dienstgebouwen met schermgevels, aan de Engelbamp een uitgesproken versterkt karakter kregen met drie gekanteelde hoektorens, brede lisenen en schietgaten van mergelsteen, als ritmerende steunberen voor de hoge muur, en een brede toegang (nu zonder hek) in de noordelijke muur, tussen brede baksteenmassieven met kanteling en schietgat, als hekpijler. Tweede gelijkaardige toegang met genagelde houten poort ten zuiden. De overkragende pannenaafdekking in ezelsrug, het resterend rijshout en een overlevende geleide pereboom bewijzen dat het fruitmu-

ren waren. Het kadaster noteerde in 1888 op de noordzijde nieuwe bijbouwsels, deels te lezen als serres, die nu verdwenen zijn.

Aan de Engelbamp, noordelijk van deze ingang, werd eveneens in de tweede helft van de 19de eeuw een kapel gebouwd in neogotische stijl, als markering van de nu in onbruik geraakte landweg richting Nieuwerkerken, waar Edmond Whetnall burgemeester was. Voorportaal met afsluithekje van wit geschilderd smeedwerk. Vierkante stijlen met acanthusknop, ronde onderspijltjes en spijltjes met lanspunt en liggende voluut ter ondersteuning van het klimmend beloop. Verzorgde marmeren vloer.

Een nieuwe hoofdtoegang voor het kasteel werd rond 1878 (11) getrokken vanaf de Hasseltssteenweg, als een anderhalve kilometer lange gekasseide afbuigende laan door de kasteelbossen, de landerijen en het park, eindigend op het kasteelplein. Van de eens monumentale brug over de zuidelijke vijver en van het nieuwe poortgebouw naar het kasteelerf, bleven na de kasteelbrand van januari 1932 slechts povere restanten over. Het parement van witgekalkte bepleisterde baksteen met nagetrokken rode voegen en de zandstenen afdekking evenals een ingewerkte gotische nis met traceerwerk van kalkzandsteen, aan de noorderkant - mogelijk herbruikt materiaal - wijzen op de verzorgde detaillering, eigen aan die periode.

HET HUIDIG KASTEELDOMEIN

Aan de steenweg wordt de nieuwe inrit aangegeven door twee vierkante pijlers met een parement van mergel, geringd met gebouchardeerde natuursteen en bekroond met een gesteelde bol op de geprofileerde deksteen van blauwe hardsteen. Nu Nieuwenhove genaamd, is het de toegang geworden voor het Provinciaal Domein, jong aangeplant als bruine beukendreef (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'). Bij de ingang werd een portierswoning gebouwd met bouwjaar 1878, waarvan het oorspronkelijk pittoresk karakter aangetast is door de recente vernieuwing van de dakpannen, het houtwerk en het voegwerk.

Het pittoresk karakter van de boswachterswoning met zijn dakvorm, volume en zichtbare boomstamstructuur in de gevels, werd daarentegen wel bewaard. Ze dateert uit dezelfde periode en lag aan de nieuwe toegangsweg. Ze hoort nu bij het provinciaal domein en is ingericht als Natuureducatief Centrum, met een recente tuin ten zuidoosten. Ook

► Restant van de zuidelijke brug over de kasteelvijver met neogotische nis, bepleisterd baksteenmetselwerk en nagetrokken voegen, getuige van de verzorgde architectuur in Nieuwenhove in de 19de eeuw

► Het kadastrale werkplan van Nieuwenhove met de wijzigingen in het domein (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

◀ Het kasteelpark van Nieuwenhove
(foto O. Pauwels)

aan de Engelbamp ligt er een voormalige aanhorigheid met pittoresk karakter uit de tweede helft van de 19de eeuw, nu herberg "Moeder Lambiek", naast een omhaagde boomgaard met typische 'barrier'. De Nieuwenhovenwinning, aan Pannoven gelegen, voorheen zichtbaar vanuit het kasteel en vanaf de nieuwe toegangsweg uit het zuidoosten kreeg, zoals de kasteelboerderij, een eveneens architecturaal verzorgde schermgevel met neogotische inslag.

Ten noorden, aan de oostelijke wandelweg rond de parkvijver, ligt haaks op de weg een nu dichtgemetselde ijskelder van baksteen met ingekort sas. De heuvel die hem beschermt, is begroeid met zomereik (*Quercus robur*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*) en gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*).

Het park in landschappelijke stijl met golvende grasvelden, solitair, geïsoleerde bomengroepen en bochtende paden en wandelwegen, werd in 1860-1868 aangelegd, vertrekkend van de geometrische toestand en van de eerste verlandschappelijking van voor 1825. Het uitgestrekte park, nu verwilderd, strekt zich uit ten noorden, ten oosten en ten zuiden van de gebouwen, en gaat over in loof- en naaldhoutbossen: het Galgenbos ten noordoosten, het Kalverbos ten oosten en het Kraaienbos ten zuidoosten. De monumentale bomengroepen bezitten opvallende kleurschakeringen en kruinvormen. Het

▼ De kasteelvijver van Nieuwenhove
(foto O. Pauwels)

▶
Dépot-kaart (1871)
met Nieuwenhove
(Brussel, NGI)
(opname O. Pauwels)

▲
ICM-kaart (1886)
met de wijzigingen
op het erf van
Nieuwenhove, en de
westelijke aftakking
van het parkpad in

functie van de nieu-
we toegang aan de
Hasseltsesteenweg
(Brussel NGI)
(opname O. Pauwels)

grasveld ten oosten aansluitend bij het kasteel, waar de abtstuin zich bevond, bleef als open plek bewaard en zo ook de doorzichten ten noorden en oosten. De overige grasvelden zijn nu omgezet in laagstamboomgaarden en verder zijn er ook aanplantingen met Canadapopulier als productiehout.

De van oost naar zuid opeenvolgende, uitgestrekte landschappelijke vijvers werden verkregen deels door demping, deels door verbreding of omwerking van het oude geometrische grachtensysteem, de geometrische viswaters, de vroeg landschappelijke vijver en de oostelijke halfronde gracht. De noordelijke en westelijke gracht zijn nog zichtbaar in het microreliëf. De vijvers zijn dus in twee fasen tot stand gekomen en nu gedeeltelijk verland. Dit is ondermeer het geval voor de grote parkvijver ten zuiden van het kasteel. Deze ontsprong ten oosten, aan de rand van de begroeiing, uit een kunstmatige rotscascade. Die maakt nu nog deel uit van een opgeworpen heuvel met twee ruggen, waartussen een wandelweg loopt. De concave keermuur van 17 meter lang en 4 à 5 meter hoog is gebouwd in baksteen met een natuurstenen rotsparement van Ardense kalksteen. Een gietijzeren buis voor watertoevoer is zichtbaar, hoger dan de recentere betonnen put. Zou deze waterval terug kunnen gaan op de 'spetre van cascade' die de Malsen in 'den nieuwen hof' van de abt suggereerde?

De rotscascade aan de ene zijde en de neogotische brug aan de andere kant van de parkvijver kan men lezen als het 'natuur' versus 'cultuur'-aspect in de landschappelijke aanleg, een tegenstelling die in de romantische periode de geesten aansprak en bezighield. Het in Tudorstijl aangeklede kasteel, de aangebrachte schermgevels, de vijver met waterval en de brug, de zichtassen en bomen moeten in het riante park een buitengewone scène hebben gevormd met pittoresk karakter.

Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1877) verschijnt het domein in zijn landschappelijke aanleg met een verspreid, lusvormig padenpatroon doorlopend tot in het Galgenbos en het Kalverbos, de uitgestrekte ongeveer 8-vormige vijver ten zuiden van de gebouwen en de nieuwe toegangsweg naar het zuidoosten. De schermvleugel op het erf is dan nog niet gebouwd, de gracht tussen de moestuin en de boerderij is nog niet droog. Op de ICM-kaart (revisie 1886, uitgave 1897), die een duidelijk onderscheid maakt tussen de parkbeplanting en het bos, staan de gebouwen die de binnenkoer verdelen wel genoteerd. De parkweg naar het zuidoosten kreeg een westelijke aftakking in functie van de nieuwe in

1878 gerealiseerde nieuwe inrit aan de Hasseltsesteenweg. Op de stafkaart (revisie 1932, uitgave 1949) is het padenpatroon in het park sterk gereduceerd en is de meest zuidelijke vijver verland.

De omzetting van de grasvelden, de verlanding van de vijver en de begroeiing van de cascade samen met de algehele verwildering van het park maken de structuur nu moeilijk leesbaar. Bij de verkoop van de bossen aan het provinciebestuur is geen rekening gehouden met de eigenheid en de grenzen van het park. De rotscascade behoort nu bijvoorbeeld tot het Provinciaal domein. De oostelijke wandeling rond de parkvijver, die in 1996 nog bestond, werd daarvoor afgesneden en is overgeleverd aan verwildering.

Ontwikkelingen in de landbouw, vooral in de fruitteelt, lieten in het park van Nieuwenhoven hun sporen na. Aanvankelijk een nevenproduct van de landbouw, in de vorm van hoogstam met onderbegrazing (hier de fruitweiden met 'barrier') werd de fruitteelt op laagstam de hoofdproductie op een fruitbedrijf. Om geen landbouwgrond te verliezen, namen laagstammen de gazons van het park in en werden boomgaarden weiden. De 'barriers' die de runderen eertijds op de wei hielden, blijven als sprekende getuigen over (11). Als een typisch element in het landschap van de fruitstreek en als relict en getuige verdienen ze bewaring en herwaardering.

De nieuwe toegang aan de Hasseltsesteenweg bracht niet enkel de spoorlijn naar Hasselt en de halteplaats in Kortenbos dicht bij, maar betekende, zoals de schermgevels en de verdeling van het erf, ook dat bezoekers de confrontatie bespaard werd met de minder aangename kanten van het boerenbedrijf. De maatschappelijke afstand tussen kasteelheer en boer die parallel met de groei van kapitalisme en industrialisatie toenam, kreeg hier zodoende ook ruimtelijk neerslag en architecturaal uitdrukking.

BOMEN

Voorkomende soorten in het park zijn Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) (191cm), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Canadapopulier (*Populus x canadensis*), gewone robinia (*Robinia pseudoaccacia*) (587cm), gewone beuk (*Fagus sylvatica*) (410,350 cm), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), gewone plataan (*Platanus x hispanica*) (293,256 en 248cm), grauwe els (*Alnus glutinosa*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), *Magnolia acuminata* (179cm), naast tamme kastanje (*Castanea sativa*)

(363cm), (273,388,437cm), zilverlinde (*Tilia tomentosa*) (283cm), zomereik (*Quercus robur*) (200,205,284,264cm).

NOTEN

- (1) Hasselt, RA, Fonds Abdij van Sint-Truiden, nr. 270, folio 15 (kaartboek van vóór 1690) en nr. 271, folio 54 (kaartboek uit 1697).
- (2) *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 6N2, Hasselt, 1981, p. 845.
- (3) Hasselt, RA, Fonds Abdij van Sint-Truiden, nr. 367, brief van de Malsen uit Tongeren. Uit de "Memorie van mangeling gedaen tegen den eerweerdige heer rentmeester van het clooster van Sint Trudo tot Sintruyden" van 10 maart 1791, mag men concluderen dat de nodige gronden geruimd werden: "dat den voorschreven heer daer saude geerne neffens het goet van Gerardus Moria eene drefte geplamt hebben ende selve niet conde recht krijgen sonder dat daer eenen hoek van het block tot de selve gebruykt wierdt ...". Tussen 1788 en 1791 kocht de abdij bovendien meerdere stukken grond van de stad. Ibidem, nr. 583.
- (4) Hasselt, AK, Primitief plan van Lecluyse, 1825.
- (5) P. GACHARD, *Le général Travers* in Archives historiques et littéraires du nord de la France et du midi de la Belgique, deel 1, Valenciennes, 1832, p. 395-403.
- (6) *Annuaire de la noblesse de Belgique*, 1854, p. 255; 1864, p. 270; 1899, p. 2615. W. DRIESEN, *Nederlandse beeldsnijders te Sint-Truiden in de 2de helft van de 19de eeuw*, in *Historische Bijdragen, Sint-Truiden*, 1984, p. 153-157. W. DRIESEN, *De familie de Pitteurs-Hiëgaerts in de 18de-19de eeuw: kasteelheren en landbouwers*, in *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Tentoonstellingscatalogus, Sint-Truiden 1998, p. 156-158. C. VANTHILLO, *Nederlandse neogotici in Sint-Truiden. De neogotische beeldhouwersateliers van Cornelis Janssen (1828-1895), Michel Hoeken (1827-1917) en Gerard Jansen (1836-1906)*, in *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Tentoonstellingscatalogus, Sint-Truiden, 1998, p. 179. Catalogusnotitie, p. 143. E. VAVEDIN, *Bosbeheer in het landgoed Nieuwenhoven tussen 1870-1970*, in *Kortenbos vroeger en nu*, Kortenbos, 1993, p. 286-307.
- (7) E. DE DAMSEAUX, *La Belgique pittoresque. Album illustré des châteaux. Provinces d'Anvers, de Limbourg en de Luxembourg. Notices et vues photographiées. Lithographies de M. VASSEUR de Tournai*, Mons, 1872-1878, deel 5, geen paginering. Postkaart B. Delée, Hasselt, in het Prentenkabinet, Brussel. Postkaart E. Desaix, circa 1900 in de Provinciale Bibliotheek Limburg, Dienst Documentatie, Hasselt.
- (8) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets 1868.
- (9) E. DE DAMSEAUX, o.c., geen paginering.
- (10) De wederopbouw werd pas in 1957 gekadastréerd.
- (11) Pas in 1902 volledig kadastraal opgemeten. Jaartal 1978 op de portierswoning.
- (12) C. DE MAEGD, H.J. VAN DEN BOSSCHE, *Het kasteeldomein van Nieuwenhoven: Engelse schone schijn in een abetijk buitengoed*, brochure Open Monumentendag 1999.

BEZOEK: oktober 1996, mei 1997, augustus 1999 en november 1999

SINT-TRUIDEN: KASTEEL TER KELEN ENGELBAMP

(niet toegankelijk voor het publiek)

Dendrologisch waardevol park in landschappelijke stijl met riant karakter in een domein (ca 14 ha) uit de tweede helft van de 19de eeuw. Kasteel afgebroken in 1948 en toren van ouder kasteel als folly op het grasveld. Oude moestuinmuren.

Ter Kelen is geïsoleerd gelegen te midden van boomgaarden, ten noordnoordoosten van de dorpskerk van Melveren, in een nog gaaf landschap. Vanaf de Engelbamp vertrekt uit het zuidwesten een dreef van zomereik (*Quercus robur*), gedubbeld met een haag van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) en een jonge aanplant van gewone beuk (*Fagus sylvatica*), als toegang naar het voormalig kasteel, afbuigend naar het noorden, naar de voormalige dienstgebouwen. Vier gepunte schamppalen van hardsteen markeren de inrit naar de boomgaarden, de zuidelijke inrit met brug over de oude gracht. De dreef eindigt op het gekasseid erf als een brede oprit in fijne rode kiezel rond een ovaal rozenperk met grasrand. Deze toegangs-dreef herkent men op de kaart van Ferraris (1771-1775). Het 'Maison de Plaisance Ter Kelen' bezit dan de neerhof – opperhofstructuur: een U-vormige vleugel ten westen, een gesloten complex met binnenkoer en uitspringende vierkante hoek(toren) ten oosten. Ten noorden lig-

gen de tuinen, ten zuidwesten een lustbos waarvan de omgrachting in L-vorm achter het kasteel doorloopt tot de tuinen (1).

Het Primitief kadasterplan (1824-1825) (2) geeft een totaal andere configuratie voor de gebouwen. Ter Kelen is begin 19de eeuw nog enkel een kasteel (perceel 569) met koetshuis (nr. 571) en ronde vijver (nr. 568), een moestuin (nr. 562) en een lusttuin, gelegen temidden van boomgaarden (nr. 559, 560, 564, 567, 572). Het tracé van de ingangsdreef (nr. 565) en van de gracht (nr. 566) zijn dezelfde als op Ferraris (1771-1775), slechts de westelijke arm is gedempt.

De kadastrale legger kent Werner Joseph baron de Lamberts (1775-1849) uit Sint-Truiden als eigenaar (3). Die was eerst gouverneur van Oost-Vlaanderen en dan van 1834 tot 1843 gouverneur van Limburg. Ter Kelen was via zijn grootmoeder, gravin van Aspremont Lynden, vrouwe van Crevecoeur en Ter Kelen in de familie gekomen (4). Ook voordien werd het langs vrouwelijke lijn doorgegeven, begin 16de eeuw van de familie van Eynatten via Frederik van Gulpen, heer van Waldenberg, naar Jean de Hoen de Cortils wiens zoon Justin Franbach Hoen de Cortils heer van Ter Kelen werd. Zijn dochter Marie Madelaine Angélique huwde in 1700 Charles Joseph d'Aspremont Lynden en hun dochter huwde in 1716 Léonard Joseph baron de Lamberts, heer van Cortembach (5).

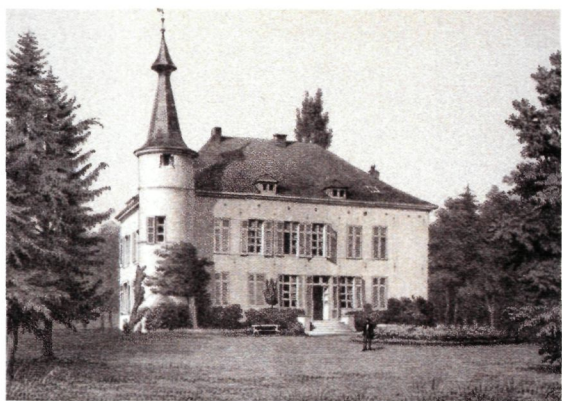
Primitieve kadaster-
kaart (1825) met
Ter Kelen
(Hasselt, AK)
(opname
Kris Vandevorst)

▼
Dépot-kaart (1871)   wen van Ter Kelen
met de aanzienlijk   (Brussel, NGI)
uitgebreide gebou-   (opname O. Pauwels)

Op de Dépôt-kaart (opname 1871, uitgave 1877) vertrekt er vanaf de Engelbamp een korte oprijlaan naar het goed, met ten oosten het kasteel en ten westen de boerderij met binnenplaats en een derde volume bij de ronde vijver. Meer gebouwen liggen ten noorden en bij de moestuin. Boomgaarden, landerijen, grasvelden en stroken bos vormen de omgeving.

Een lithografie van Vasseur (6) toont het fraaie kasteel rond dezelfde periode met de ronde hoektoren onder de karakteristieke daknaald, gelegen in een park met volwassen bomen, een grasveld rondom, klimplanten tegen de toren, een voetbegroeiing tegen de gevel, en een bloemenperk links. Dit kas-

teel werd, te oordelen naar de kadastrale opmetingschetsen, meermalen verbouwd vooraleer het uiteindelijk in 1948 werd gesloopt (7). In verschillende stappen groeide het koetshuis tot boerderij en één van de vleugels werd het nieuwe herenhuis.

De voormalige moestuin (perceel 562) is nu bloementuin geworden, ligt ten noorden en bewaart gedeeltelijk zijn bakstenen fruitmuur, die evenwel verlaagd werd. Het moestuinhek is gevat tussen hogere vierkante pilasters van baksteen met mastabavormige beëindiging. Verzorgd spijl- en regelwerk van smeed- en gietijzer, uit begin van de 19de eeuw. Vierkante stijlen en hogere makelaar met siervaasjes als bekroning, platte onder-, tussen- en bovenregel, ronde spijlen met lanspunten en eenvoudige onder-spijltjes. Krulwerk ter versteviging van het klimmend beloop naar de makelaar. In 1899 werden serres en koudebakken gekadastreerd (8).

Ten noordoosten van de moestuin ligt nog een dienstgebouwtje in pittoreske stijl uit de tweede helft van de 19de eeuw, deels in vakwerk, deels in baksteenmetselwerk. Er hoort een fazantenkwekerij bij met een houten inrijpoort met mooi gesneden platte houten spijlen tussen massieve bakstenen pijlers.

Het park van Ter Kelen strekt zich vandaag uit aan weerszijden van de oude kasteelgracht. Ten noorden is het een lusttuin bij de oude toren met goed ont-

◀ Lithographie van Vasseur (ca 1875) met het kasteel Ter Kelen (uit E. DE DAMSEAU, La Belgique pittoresque, deel 5, 1875) (Namur, Facultés Notre Dame-de-la-Paix)

◀ Het moestuinhek en de oude toren van Ter Kelen als folly in het park

Het kasteelpark van
Ter Kelen

wikkelde kruidlaag, ondermeer kleine maagdenpalm, een gazon met solitair en bomengroepjes, een zwembad ten noorden en tennisveld ten oosten. Ten zuiden ligt een lustpark, heden als hooiland en zonder wandelpaden, met dichte, volwassen bomenrand. Die wordt gedomineerd door een monumentale Amerikaanse eik en zomereik en de onderbegroeiing bestaat ondermeer uit beshulst en gewone hazelaar. Plaatselijk is er doorkijk naar het omringend landschap. De ronde vijver van op het Primitief kadaster werd vóór 1880 tot waterpartij verbreed en in 1939 gedempt (9).

BOMEN

Bomenrand van Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), gele treurwilg (*Salix x sepulchralis* 'Tristis'), vederesdoorn (*Acer negundo*) en zomereik (*Quercus robur*).

Verder gewone beuk (375cm); treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Pendula') (334cm); bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (228cm); gewone es (286cm); Japanse notenboom (*Ginkgo biloba*) (281cm); Jeneverbes (*Juniperus spec.*) (166cm); zomereik

(435cm); (*Quercus robur* 'Heterophylla') (342cm); moerascipres (*Taxodium distichum*) (288cm, 480cm, zonder kruin en met 5 opgaande stammen).

Parallel aan de gracht, een bosje met ondermeer zomereik (402cm), en over de gracht, een bosje tamme kastanje (*Castanea sativa*) (270, 276cm); en verder als solitair tamme kastanje (396cm); bruine beuk (300cm, 353cm en een geënt ex. 427cm); winterik (*Quercus petraea*) (413cm); zomereik (420cm), Amerikaanse eik (440cm met een kruin van minstens 30 m, mooi ex.); grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) met 3 stammen (1 verlore) (568cm onder de stam). Tegen de boerderij, een overgebleven hoogstam leipeer 'Conférence'.

NOTEN

- (1) Mogelijk gaat het hier wat de bebouwing betreft om een fout bij Ferraris; slechts de omgrachting klopt met het Primitief kadaster.
- (2) Hasselt, AK, Primitief plan, s.d., J.A. Lecluyse, te dateren 1824-1825.
- (3) Hasselt, kadastrale legger, 1844.
- (4) *De gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989*, Maastricht, 1989. Hasselt, Rijksarchief, Familiearchieven, nr. 7, de Lamberts Cortenbach. Marie Madeleine Hoens de Carteels, vrouwe van Ter Kelen huwde Charles Joseph, graaf d'Aspremont Lynden. Uit een afschrift van een notarisacte van 1681, die vijvers, boomgaarden en een moestuin opgeeft, blijkt dat 'Lambert Varnots' (Warnouts, de

landmeter die ook voor de stad werkte) op 5 juli 1681 het goed opgemeten heeft en dat het toen 24 bunders 10 grote en 4 kleine roeden groot was.

- (5) E. DE DAMSEAUX, *La Belgique pittoresque. Album illustré des châteaux. Provinces d'Anvers, de Limbourg en de Luxembourg. Notices et vues photographiées. Lithographies de M. VASSEUR de Tournai*, Mons, 1872-1878, deel 5, geen paginering.
- (6) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschetsen van 1848, 1853, 1855, 1875, 1878, 1879.
- (7) Id., kadastrale opmetingsschetsen van 1868: ommuring van de moestuin, in 1880 inname door bijgebouwen, in 1899 serres en kassen, 1939 uitbreiding van de tuin.
- (8) Id., kadastrale opmetingsschetsen van 1880 en 1939.

BEZOEK: oktober 1995

SINT-TRUIDEN: KASTEEL 'T RECTORAAT' HASSELTSESTEENWEG NR. 448

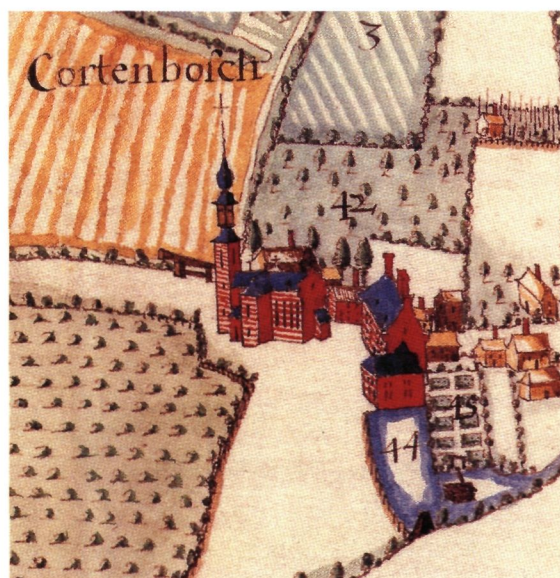
(niet toegankelijk voor het publiek)

Park in landschappelijke stijl met riant karakter met vijver, monumentale bomen en parkbos uit de eerste helft van de 19de eeuw en een tuin uit begin 20ste eeuw, als deel van een domein met gebouwen uit de 17de tot begin 20ste eeuw; een oude site, voorheen bezit van de Norbertijnenabdij van Averbode.

Het goed ligt ten westen van en vlak naast de basiliek van Kortembos in een nog gaaf landschap in de hoek van de Hasseltsesteenweg met de Basiliekstraat. De kern is een voormalig pelgrimshotel, dat Peter van Echt op grond die hij in 1641 had verworven bouwde voor de bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw van Kortembos. In 1646 al verkocht hij het aan de Abdi van Averbode, die het tot 1798 zou behouden. Het is dan ook opgenomen in het 17de-eeuws kaartboek van de abdi van landmeter Cornelis Lowis en tekenaar Ioannis a Castro (1). Het nummer 44 van de tekening is "t Huys tot Cortenbosch met den vyver" en nr. 45 "Den engel met den hoff". Deze tuin is in perken verdeeld en geeft via een poortje en brug over de gracht toegang tot een houten (?) constructie op het eiland bij de vijver. Getroffen door brand in 1697 werden deze gebouwen anders wederopgebouwd en van toen af Rectoraat genoemd. Allicht diende het als woning voor de rector van de bedevaartskerk. In 1726 voegde men een inrijpoort toe die de binnenkoer afsloot en tussen 1768 en 1791 verfraaide men het park en de vijvers (2).

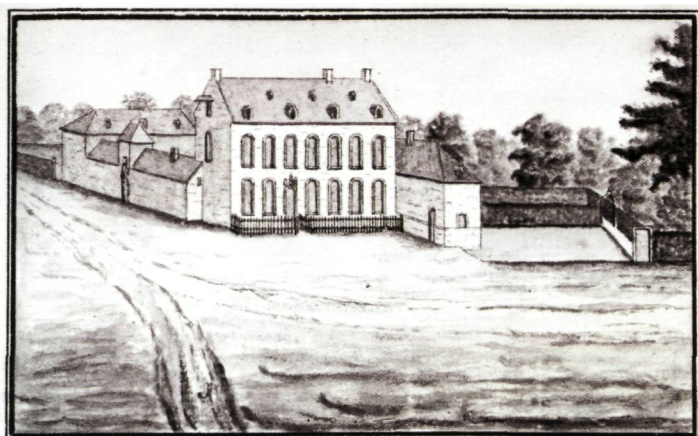
Het goed is ook opgenomen in *Les délices du pays de Liège* (3) als "een huis voor de drie reguliere kanunniken van Prémontré, die de kapel bedienen, en waarvan de oudste als rector optreedt. Het land, een bosrijk gebied, maakt deel uit van de heerlijkheid Kozen, die bezit is van de baron van Kerkem". De moderne stijl van het woonhuis wordt door de auteur geprezen evenals de goed onderhouden tuin. Helaas gaat de vermelding niet vergezeld van een illustratie. Ferraris (1771-1775) situeert de gebouwen meer westelijk dan vandaag het geval is, met rechthoekige waterpartijen en grachten ten noorden en ten oosten en een bos ten noorden.

De tekening van Philippe de Corswarem (1759-1839) toont een classicistisch huis met poortgebouw en aanhorigheden rond een binnenplaats. Een hek sluit een voortuintje bij het huis af en links en rechts liggen er tuinen. De vijver aan de straat grenst aan een omhaagde oostelijke tuin, die ook aan de straatzijde toegankelijk is via een deurtje en een laan met verderop een ingangsboog. Ook de westelijke tuin is omhaagd en verder is er hoog geboomte. Deze configuratie, een gesloten complex met rechthoekige binnenkoer, wordt op het Primitief kadaster (1825) opgetekend en Godefriedus Cox, rentenier te Cortenbosch is in de legger als eigenaar van 'Rechte Raed' gekend (4). Hij verwierf het als zwartgoed. Ook Philippe de Corswarem was daarvan op de hoogte. Hij kwalificeert G. Cox als oud-burmeester van Hasselt en vermeldt in de nota bij zijn tekening dat diens zoon Frederik het goed op dat ogenblik bezat. De familie Cox gebruikte het kasteel blijkbaar als buitenplaats, vermits ze in Hasselt

◀ Het 17de-eeuwse kaartboek van de abdi van Averbode met de kerk en het bedevaardershuis met tuinen (uit E. VAN ERMEN, Het kaartboek van Averbode 1650-1680, Brussel, 1997) (opname O. Pauwels)

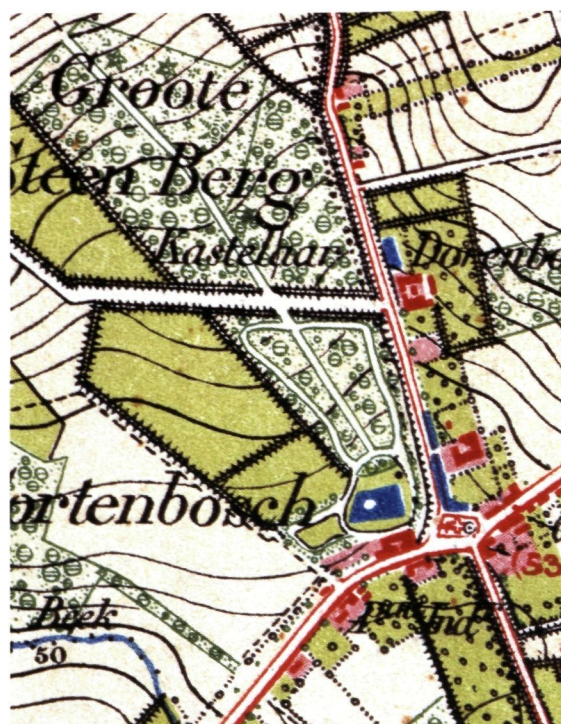

Cortenbosch

▲ Philippe de Corswarems tekening van 't Rectoraat met de hagen en het tuinpoortje (Brussel, KB, Prentenkabinet)

waren gedomicilieerd. Ze verwierven van de stad Sint-Truiden in 1822 en 1837 ook de gronden palend aan de steenweg (5). De familie Cox was door huwelijk verwant met de families Palmers, Briers en Libotton, die in het Hasseltse tijdens de 19de eeuw een groot aantal kasteeldomeinen bezaten (zie Inleiding). De kadastrale opmetingsschets van 1881 geeft de verbouwingen weer die leidden tot de huidige toestand met ten westen het nog bestaand tuinpaviljoen (6).

Het domein is toegankelijk via een poortgebouw dat uit geeft op een gekasseid erf tussen de gebouwen.

▲ Dépot-kaart (1871) met 't Rectoraat, zijn park en parkbos (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

Een smeedijzeren hek tussen natuurstenen pijlers geeft toegang tot het park. Ten noorden ligt een tuin uit begin 20ste eeuw, tussen het terras bij de gebouwen en de grote vijver: grasveld met tuinpad, talrijke snoeivormen van gewone en Ierse taxus, een treures

► Het kasteel met vijver, zonder siertuin, zonder paviljoen, zonder poortgebouw en zonder hoektoren (Prentkaart, Hasselt, PBL, Dienst Documentatie) (opname Kris Vandevorst)

Collection Mathys, Hôtel, Cortenbosch

▲ Kasteel en park van 't Rectoraat naast de kerk van Kortenbos (foto O. Pauwels)

en hardstenen of bakstenen sokkels met vazen, een fontein, een smeedijzeren hekje als parapet bij de vijver en ten westen een tuinpaviljoen. De fontein is samengesteld uit hergebruikte natuursteen: vierkant waterbekken en Toscaanse zuil met bolbekroning van arduin en kruisje, op een vierkante sokkel met buisjes als spuitmond. Ook het open tuinpaviljoen met schilddak is van recuperatiemateriaal, met rondbogen en Toscaanse zuilen van witte natuursteen en een gevelsteen met wapenschild van de familie Thyssen, de eigenaars sedert 1914 (7). Een postkaart van uitgeverij G. Ghuyss uit Hasselt toont het verbouwde en uitgebreide huis met aansluitende bijgebouwen, het grasveld en de vijver uit de landschappelijke aanleg, vóór 1914 en vóór de aanleg van de siertuin.

De tuin sluit aan bij het park in landschappelijke stijl. Vooraan strekt zich een grote landschappelijke vijver met eilandje en bomengordel uit, gevoed door bronnen van uit het noordwesten. Het grasveld met bloeiende struiken, bomen en boomcoulissen loopt uit op het parkbos, ten noorden. Ten westen ligt een nog jonge boomgaard op een oude site.

▼ De tuin en het park van 't Rectoraat (foto O. Pauwels)

Op de Dépôt-kaart (opname 1871, uitgave 1877) ligt ten noorden van de gebouwen een strakke parallellogramvormige vijver met eilandje, ten zuiden van een lustbos dat aan de overkant van de dwarsweg tot op de 'Grote Steenberg' verderloopt. Een rondweg rond de grasvelden aan de vijver geeft aansluiting op drie naar het noordwesten lopende en onderling verbonden paden, waarvan de middelste tot in het niet langer bestaande overbos doorloopt. ICM-kaart (revisie 1886, uitgave 1897) vertoont weinig evolutie voor het domein. Dat is niet het geval voor de Stafkaart (revisie 1934, uitgave 1937) waar het bos op de Grote Steenberg niet langer bestaat.

BOMEN

Jong exemplaar van treurhoningboom (*Sophora japonica* 'Pendula') in de tuin bij het huis, gewone moerascipres (*Taxodium distichum*), gele treurwilg (*Salix x sepulchralis* 'Tristis') en zomereik (*Quercus robur*) op het eiland en verder Atlasceder (*Cedrus atlantica*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), gewone taxus (*Taxus baccata*), grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) (jonge aanplant langs nieuwe zichtlaan in het parkbos), Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata'), tamme kastanje (*Castanea sativa*), treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Pendula'), vederesdoorn (*Acer negundo*), zomereik (*Quercus robur*). Gewone esdoorn met bont blad (*Acer pseudo-platanus* 'Leopoldii') (2x 262cm); Atlasceder (*Cedrus libani* subsp. *atlantica*) (211, 227cm); gewone beuk (*Fagus sylvatica*) (380cm en één 490 boven en 537cm onder de ent), zwarte moerbeï (*Morus nigra*) (162cm), zomereik (402, 457 en 540cm met kruin van haast 26 m doorsnede) en *Quercus robur* 'Heterophylla' (250cm, Belgische kampioen). Talrijke bomen werden gekapt in 1989, in het vooruitzicht van de verkoop van het goed. Recente heraanplantingen onder de nieuwe eigenaar zijn aan de gang.

► Primitief kadasterplan (1825) met het Bogaardenhof en de dreef (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Het kasteel van Kortenbos, meer bepaald de oostvleugel, zijnde het kasteel, met uitzondering van de recente aanbouswels tegen de westgevel, de zuidvleugel (het poortgebouw) en de westvleugel (dwarsschuur) werden beschermd als monument op 20 mei 1981.

Het kasteelpark rond het kasteel van Kortenbos met bijhorend bos, de pastorie aan de overzijde van de Hasseltsesteenweg, de landerijen rond de hoeve gelegen Basiliëkstraat 21 en het gebied in de onmiddellijke nabijheid van de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek, werd beschermd op 20 mei 1981, gewijzigd op 28 maart 1985.

NOTEN

- (1) Gepubliceerd in E. VAN ERMEN, *Het kaartboek van Averbode 1650-1680*, (Cartografische en iconografische bronnen voor de geschiedenis van het landschap in België), Brussel, 1997, p. 100.
- (2) E. VANOIRBEEK, *Het park van het kasteel De Engel*, in Kortenbos vroeger en nu, Kortenbos, 1993, p. 275-280.
- (3) P.L. DE SAUMERY, *Les délices du pays de Liège*, (Liège, 1744), Anastatische herdruk, Brussel, 1977, deel 4, p. 233.
- (4) Hasselt, AK, Primitief plan (1825), J.A. Lecluyse; kadastrale legger, 1844.
- (5) Sint-Truiden, Stadsarchief, Verkoopacten 1818-1903, nr. 18 en 27.
- (6) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, 1881.
- (7) E. VANOIRBEEK, *Het park van het kasteel De Engel*, in Kortenbos vroeger en nu, Kortenbos, 1993, p. 275-280.

BEZOEK: september 1995

SINT-TRUIDEN: BOGAARDENHOF

KASTEELSTRAAT NR. 50

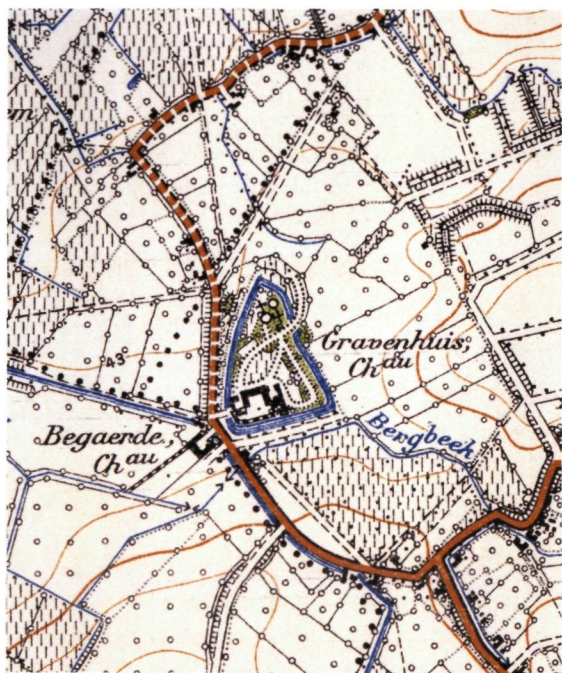
(niet toegankelijk voor het publiek)

Mooie tuin, uit de eerste helft van de 20ste eeuw, bij de voormalige hoeve van het naburige Bogaardenklooster of Gravenhuis in Zepperen. Gebouwen opklappend tot 17de eeuw, uitgebreid, aangepast en gerestaureerd in de 19de en begin 20ste eeuw.

Een eerste hoeve afhankelijk van het Bogaardenklooster werd na brand wederopgebouwd in 1665. Op de Ferrariskaart (1771-1775) is het een omgracht goed met U-vormig gebouw, omringd door boomgaarden, gelegen tegenover het

vertrekt. De legger noteert rentenier Felix Loyaerts uit Zepperen als eigenaar en geeft verder boomgaarden (nr. 383, 386, 387, 392, 393), tuinen (nr. 379 en 380) en bos (nr. 390 en 391) als grondgebruik op. De demping van de grachten gebeurde deels vóór 1824, deels rond 1897 (3).

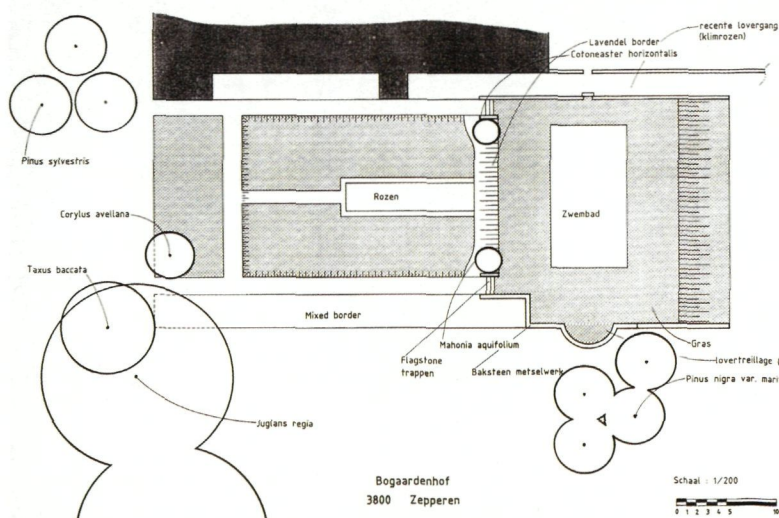
De Dépôt-kaart van 1871 toont geen park bij het Bogaardenhof, wel een dreef ten noorden, vertrekkend van een viersprong van wegen, die het Gravenhuis en het Bogaardenhof via de commanderie van Bernissem, met Sint-Truiden verbond (4). Het goed wordt nog hoeve genoemd op de ICM kaart (revisie 1886, uitgave 1897), maar op de stafkaart van 1937 (revisie 1934) promoveerde het tot château.

◀ ICM-kaart (1934) met het tot kasteel gepromoveerde Bogaardenhof; er tegenover, het Gravenhuis in Zepperen met park (Brussel, NGI) (opname O. Pauwels)

▼▼ De interbellumtuin van het Bogaardenhof en de schets van de aanleg (opmeting 1994, tekening H.-J. Van den Bossche)

Bogaardenklooster. Het was bij de schatting als nationaal goed 24 bunders groot en bij de verkoop in 1798 werd het via Pierre Libotton, eigenaar van het kasteel van Stevoort in Hasselt en opkoper van zwartgoed, verworven door de broers Jean Theodore Balthazar en Henri Bonaventure Trudo Pitteurs, samen met het klooster, toen 100 bunder groot (1). Via Joséphine Pitteurs-Hiégaerts, dochter van Jean Theodore Balthazar, kwam het Bogaardengoed eerst in handen van haar eerste echtgenoot graaf Henri d'Astier (daarvan de benaming Gravenhuis voor het oude kloostergoed) en sedert 1830 van haar tweede, Felix Loyaerts, burgemeester van Zepperen. Hun dochter Felicia trouwde met haar kozijn Charles Pitteurs Hiégaerts (van Ordingen) en bij de verdeling tussen hun zonen in 1895 verwierf Octave het voormalig klooster en Felix het Bogaardenhof, waar hij zich vestigde. Hij trouwde eveneens binnen de familie, namelijk met zijn nicht van Ordingen. Dit echtpaar is verantwoordelijk voor de aanpassingen en de restauratie van het Bogaardenhof, ondermeer in 1915, jaartal aangegeven op de nieuwe erker in de tuingevel van het huis (2). Het resultaat is een fraai, homogeen gebouwencomplex rond een binnenkoer, op de vierde, noordoostelijke zijde gesloten met een gekanteelde, hoge bakstenen muur met voetgangersdeur en inrijpoort onder een houten duiventil.

Het Primitief kadaster (1825) toont het goed met onvolledige geometrische grachten (perceel nr. 382), gevoed door de Logebeek en een rechte dreef (nr. 378) die bij de kapel, naast de U-vormige gebouwen

Vandaag is het Bogaardenhof een uitgestrekt fruitbedrijf, gelegen in een open landschap van boomgaarden, begrensd door de voormalige Dreef van Bogaarden en de Melster- of Molenbeek ten noorden, de Kasteelstraat ten oosten en de Legebeek ten zuiden en ten westen. Een kleine groengordel schermt de hoeve aan de straatzijde af. De binnenplaats ligt in rode steenslag met centraal een ruim, rechthoekig gazon, een omhaagd rozenperk in de noordelijke hoek van het woonhuis en verder druivelaars en twee oude exemplaren van voorheen gesnoeide hulst.

De tuin uit het interbellum (5) ligt ten zuidwesten, aansluitend bij de achtergevel van de woonhuisvleugel en bij de voormalige hoge bakstenen moestuinmuur in het verlengde ervan. Paden van rode steenslag en een recente, storende smalle strook verharding van betonstenen, tegen het woonhuis. Een volwassen bomengordel ten noorden, langs de beek geeft beschutting van de straatkant.

De rechthoekige representatieve benedentuin met rondweg ligt aan de voet van het woonhuis en gaat via een talud en trappen ten zuiden over in een verhoogde boventuin voor ontspanning en spel, zelf via een neerwaarts talud uitlopend op het fruitbedrijf.

De benedentuin is bepaald door een groot rechthoekig verdiept grasveld met op de lengteas een pad dat uitloopt op een langgerekt veelkleurig rozenperk met floribunda's en theehybriden tot aan de voet van het talud. Ten noorden, binnen de contour van de rondweg en via een dwarspad gescheiden van het verdiept grasveld, ligt het 'tapis vert' in het verlengde van de erkerkamer van het huis. Fraaie gewone Hazelaar (*Corylus avellana*) in de noordelijke hoek. Ten zuiden ligt een gemengde border met o.a. guldenroede, pioen, rododendron, afgeboord met kalkrots, als overgang naar het achterliggend, uitgestrekt recenter grasveld met jonge bomengroepjes. Oorspronkelijke treden in 'flagstone', typisch voor die tijd, tussen getrapte keermuren in baksteenmet-selwerk in kruisverband met rollaag, aan de buitenzijden voortgezet als parapet in de boventuin. Het talud is beplant als lavendelborder met op de uit-hoeken een dwergmispeel (*Cotoneaster horizontalis*) en een mahoniestruik (*Mahonia aquifolium*).

De boventuin is integraal in gras, met als blikvanger het haaks en centraal ingeplant rechthoekig zwembad, recent afgeboord met hardsteen, tot voor kort was dat naar verluidt 'flagstone'. Als eindperspectief fungeert een halfronde zitruimte onder recent priel van betonijzer begroeid met bruidsluier, tegen een

achtergrond van respectievelijk Corsicaanse den (*Pinus nigra subsp. laricio*) en goudes (*Fraxinus excelsior* 'Jaspidea') als windscherm. Er tegenover, boven een uitloper van de rondweg, tussen parapet en voormalige moestuinmuur, doet eenzelfde constructie dienst als lovergang voor klimrozen.

In de bomengordel komen beshulst (*Ilex aquifolium* 'Pyramidalis'), fijnspar (*Picea abies*), gewone taxus (*Taxus baccata*), grove den (*Pinus sylvestris*), gewone hazelaar (*Corylus avellana*), Oosterse levensboom (*Thuja orientalis*) voor en als voortzetting in het landschap vier okkernoten (*Juglans regia*) op rij (190, 213, 228 en 255cm).

NOTEN

- (1) De hoeve met 24 bunder werd verkocht op 2 januari 1798. J. DARIS, *Notices sur les églises du diocèse de Liège*, deel 13, 1887, p. 102. W. DRIESEN, *Het Begaardenklooster (18de eeuw)*, Brochure Open Monumentendag, 1992.
- (2) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets van 1897 en 1918. Ook wijzigingen in 1944 en 1984.
- (3) Id., Primitief kadasterplan van 1824 door J.L. Gita, legger van 1844 en de kadastrale opmetingsschetsen van 1824 en 1897. De *Atlas des communications vicinales* van Zepperen, plan nr. 5, 1844 vertoont wel de volledige omgrachting (Hasselt, Provinciaal archief).
- (4) Hij verschijnt niet meer op de uitgave van 1934, maar kadastraal verdwijnt hij pas in 1984.
- (5) Hasselt, AK, kadastrale opmetingsschets, 1944. De tuin werd, na ons bezoek van 1994, recent deels 'hertaald' naar ontwerp van landschapsarchitect Jacques van Scherpenzeel-Thim.

BEZOEK: oktober 1994

SINT-TRUIDEN: KASTEEL MENTEN DE HORNE

MELVEREN-CENTRUM

(niet toegankelijk voor het publiek)

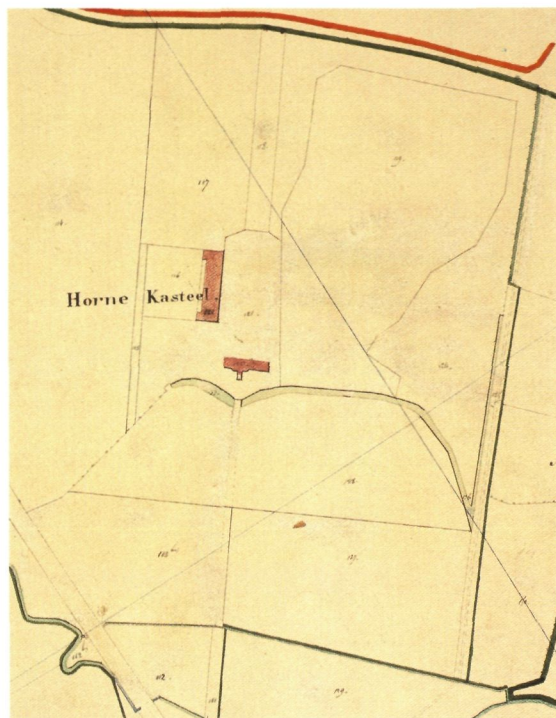
Parkje in landschappelijke stijl met pittoresk karakter, als eindpunt van een interessante ontwikkeling, horend bij een kasteel uit 1845-1846.

Het goed kreeg ongetwijfeld zijn naam van de familie Menten, die meerdere burgemeesters aan Sint-Truiden en de omliggende dorpen leverde. Jan Menten was in 1503 niet alleen burgemeester maar

◀ Het kasteel Menten de Horne in een volgroeid park (Prentkaart, Hasselt, PBL, Dienst Documentatie) (opname Kris Vandevorst)

◀ Primitief kadasterplan (1825) met het kasteel van Horne (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

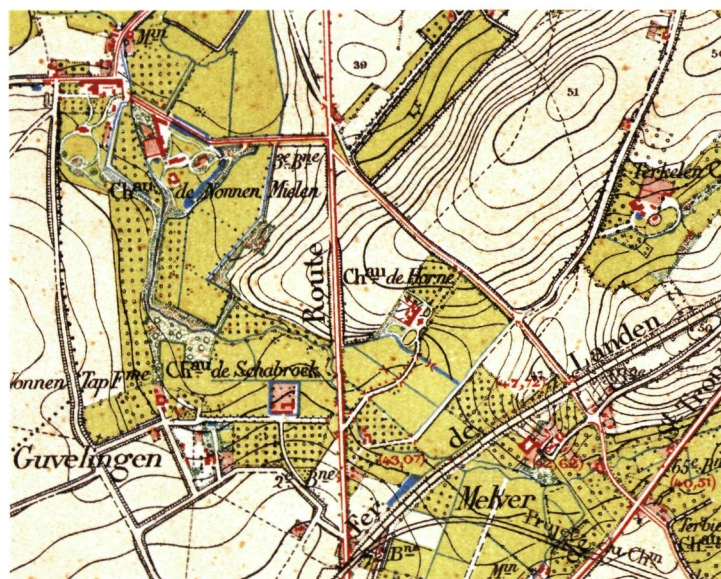
ook meier van de abdij van Mielen. Zijn afstammeling ridder Leon François de Menten (1752-1822) huwde in Niel Anne Catherine gravin de Looz Corswarem en hun zonen werden burgemeester: Bonaventure de Menten (1779-1823) van Sint-Truiden, zijn broers Joseph (1780-1819) van Nieuwerkerken en Jean Théodore (1789-1860) van Kortjens en Niel en later van Sint-Truiden. Hun schoonbroer Charles de Luesemans werd volksvertegenwoordiger, later Luiks gouverneur en was ook burgemeester van Leuven. Ridder Jan Willem de Menten de Horne (1815-1888) was lid en bestendig afgevaardigde in de Provincieraad van Limburg (1). De Primitieve kadastrale legger vermeldt echter niet een Menten, maar wel ridder Frans Willem de Waha als eigenaar (2).

Het goed is gelegen tussen Melveren-centrum en de Diestersteenweg en heeft ook een neerhof met gebouwen daterend uit de tweede helft van de 19de eeuw en later, nu uitgegroeid tot fruitbedrijf.

Aan de Diestersteenweg, schuin tegenover het monumentaal hek van het oude Schabroekkasteel, markeren twee polygonale palen van blauwe hardsteen uit midden 19de eeuw, uitlopend op een tulbandmotief, de inrit naar het kasteel vanuit het zuiden, aan de Hasseltsesteenweg. Een lange, gebogen, aarden oprijlaan tussen jonge bomenplantages mondt uit bij de zijgevel van het classicistisch kasteel en de boerderij en loopt verder door naar de weg Melverencentrum, als een korte rechte dreef van jonge exemplaren blauwe Atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glauca'). Ten zuiden ligt er een ruim grasveld met vijver en bomengordel, ondermeer met linde (*Tilia*) en gewone plataan (*Platanus x hispanica*). Aan de noordzijde strekt zich een voorplein uit in

gras, geometrisch van aanleg. De voormalige boerderij, nu fruitbedrijf ligt ten noordwesten en is vanaf de straat Melveren-centrum genaamd, bereikbaar via een nieuw industrieel hek.

De Ferrariskaart (1771-1775) is voor dit goed onbetrouwbaar, of vertoont tenminste geen parallel met hoe het kasteeldomein met watermolen op de Melsterbeek, gelegen in het gehucht Guvelingen, op andere, latere kaarten verschijnt. Mogelijk geeft ze een oudere toestand weer.

▼ Dépot-kaart (1871) met een concentratie van kastelen en parken: Spinneveld (niet benoemd, bovenaan links), Nonnemielen, Horne, Ter Kelen, Melveren en Schabroek (onderaan rechts) (Brussel, Nationaal Geografisch Instituut)

De configuratie op het Primitief kadaster (1825) (3), meer bepaald de vorm van de percelen, wijst op een klassieke barokke tuin gecombineerd met een vroege landschappelijke aanleg, anders en ouder dan de huidige. Een lange dreef (perceel 111) vanuit het zuiden leidde recht over de beek en de meer noordwaarts gelegen smalle onregelmatige vijvergracht (percelen 123 en 126) naar een trap en perron aan de zuidgevel van het toenmalig kasteel (perceel 120), dat mogelijk op dat moment onbewoonbaar was, want het werd in de legger van 1844 genoteerd als 'plaats'. Misschien was het huidige kasteel, dat twee jaar later op de mutatieschets verschijnt, toen al gepland of in uitvoering. Uit het noordoosten liep nagenoeg in dezelfde as, een korte brede (vermoedelijk dubbele) dreef naar een voorplein (perceel 121), dat ter hoogte van de dreef driezijdig beëindigd was en genoteerd staat als lustgrond. We vermoeden hierin een klassieke tuin. Aan de noordwestkant sloot daar een langgerekte, ruime U-vormige vleugel bij aan (genoteerd als huis en gebouw), uitgevend op een ommuurde tuin (nr. 116) ten noordwesten. Aan de oostkant lag een onregelmatig perceel bouwland (nr. 119) omringd door een even onregelmatig lustbos (nr. 124). Dit gegeven bleef niet behouden. Op de kaart van Vander Maelen (1845-1850) is het kasteel reeds verdwenen. Op het kadaster verschijnt meer noordelijk het huidig kasteel in 1846 en worden in 1857, 1858 en 1887 uitbreidingen van de dienstgebouwen genoteerd en pas in 1944 de verdwijning van de onregelmatige verlandschappelijke gracht.

Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1877) liggen er bij het Hornekasteel boomgaarden op de noordelijke percelen en een parkje in landschappelijke stijl tussen het kasteel en de verlandschappelijke gracht. Vanaf de steenweg naar Hasselt, vertrekt een lange oprit die voorbij de beek een gebogen oprijlaan wordt die de gracht oversteekt en doorloopt tot het zuidelijk grasveld van het kasteel. Ook ten noorden ligt er een ovaal grasveld waarin men de lustgrond op perceel 121 en ook de dubbele dreef (nr. 118) van het Primitief kadasterplan herkent. Op de kaart van het ICM (revisie 1886, uitgave 1897) zijn het kasteel en de gebouwen verbonden door rondwegen begeleid door beplantingen.

BOMEN

We noteerden vanaf de openbare weg bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Californische schijn-cipres (*Chamaecyparis lawsoniana*), gewone es

(*Fraxinus excelsior*), opslag van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), een monumentale gewone plataan (*Platanus x hispanica*), een groep gewone robinia's (*Robinia pseudoacacia*).

NOTEN

- (1) *Adel en kastelen van Limburg. Tentoonstellingscatalogus*, Hasselt, 1954, s.p.
- (2) Hasselt, AK, legger, 1844.
- (3) Id., Primitief plan (1825) door J.L. Schijns, zoon.
- (4) Id., kadastrale opmetingsschetsen.

SINT-TRUIDEN (MELVEREN): VOORMALIG KASTEEL TER BIEST

TERBIEST NR. 104

Park in landschappelijke stijl met pittoresk karakter met interessante bomen, uit de eerste jaren van de 20ste eeuw, bij het in kern 17de-eeuwse kasteel Ter Biest, sedert 1949 staatsbezit en school.

TER BIEST IN HET VERLEDEN

Ter Biest behoort tot de krans van kasteeldomeinen ten noorden van de Sint-Truiden. Het goed ligt bezuiden de Melsterbeek, aan de rand van de oprukkende stad. Het is één van de zeldzame domeinen die niet al te zeer te lijden hadden van de overgang van privéhanden naar overheidsbezit.

Het goed was de zetel van de heerlijkheid Terbiest, reeds vermeld in de 13de eeuw. Het waterkasteel dat Christoffel de Blocquerie, kanselier van de Luikse prinsbisschop Ferdinand van Bedieren, in 1627 bouwde (1), bestaat nog steeds maar werd in de 19de en 20ste eeuw gerestaureerd en uitgebreid. Volgende heren van Ter Biest zijn de Puytlinck en de Borman. Het kasteel komt voor in het kaartboek van de abdij van Sint-Truiden (2) uit 1697 als een omgrachte neerhof-opperhofstructuur, die door een straat gescheiden is van de Sint-Joriskapel van het gehucht.

Ferraris (1771-1775) vermeldt Ter Biest als '*Maison de Plaisance*'. Het is dan een omgracht complex met binnenkoer, gelegen te midden van boomgaarden.

▲ Primitief kadasterplan (1825) met het kasteel Ter Biest (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Die configuratie ziet men ook op het Primitief kadasterplan van 1825 (3) en op de daarop gebaseerde kaart van Bonniver (circa 1825). De kadastrale legger (1844) geeft Joseph Chrétien Vanham, rentenier te Sint-Truiden als eigenaar. Als grondgebruik noteerde men uitgestrekte boomgaarden (percelen 713, 716, 721), een lustgrond (nr. 715) en een tuin (nr. 718) binnen de omgrachting (nr. 719). De Sint-Joriskapel (peceel nr. 712), met kern uit 1420 en aanpassingen uit 1620, 1779 en 1927 (4), lag in de boomgaard ten oosten en was toen eveneens bezit van de kasteelheer. Het domein blijft in de familie van Ham tot het in 1912 verkocht wordt aan Felix Michiel Van Slype, stoker te Sint-Truiden, die er magazijnen, werkhuizen en een stoomstokerij bouwt en het kasteel in 1922 vergroot.

Op de Dépôt-kaart (opname 18871, uitgave 1878) is er geen park, maar ligt Ter Biest nog te midden van boomgaarden. De toegang tot het kasteel gebeurt nog uitsluitend uit het zuiden en naast de korte oprit ligt de tuin die het Primitief kadasterplan als lustgrond noteerde.

Een gepubliceerde postkaart (5) toont hoe een hoge schouw en bedrijfsgebouwen tegen het kasteel aanleunden, toen Emmanuel Vanslype-Weyers er eigenaar van was. Hij restaureerde ook het kasteel en park.

DE TOEGANGEN

Het domein telt nu vijf toegangen vanaf Terbiest, naar hiërarchie verschillend, telkens gevat tussen hagen van gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) en haagliguster (*Ligustrum ovalifolium*) of een moderne draadafsluiting en allen daterend uit begin 20ste eeuw.

De hoofdtoegang, vanuit het zuidwesten, is een deels beboomde rechte smalle kassei tussen een perceel bos en een perceel bomenkwekerij, naar de toegangsbrug over de gracht. Aan de straat ligt er een gekasseid half rond voorplein met inrijpoort en half rond afsluithek tussen vier gedeeltelijk vernieuwde bakstenen pijlers. Eén hekpijler slechts is nog bekroond met een gietijzeren siervas. Verzorgd metselwerk met verdiepte voegen, ringen van natuursteen, geprofileerde dekplaten en een blok met decoratief verband als kapiteel. Grijs geschilderd inrijhek van gesmeed ijzer met vierkante stijlen en makelaar, platte dubbele onderregels, drie tussen- en drie bovenregels; ronde spijlen afwisselend uitlopend op een leliemotief of gevlamde punten. Twee schampalen van blauwe hardsteen. Vast hekken op een sokkel van baksteenmetselwerk met deksteen, naar het model van de inrijpoort.

De tweede korte oprit, vanuit het zuidoosten, loopt via een gekasseide brug en inrijpoort naar het eveneens gekasseide oostelijk voorplein en is de voormalige toegang naar het poortgebouw van het kasteel. Twee bakstenen pijlers met geprofileerde deksteen en gietijzeren siervazen, met uitgewerkte en gedecoreerde voluut van gesmeed ijzer als steunbeer, veranderd in de lage bakstenen brugwering. Eenvoudig

▼ De hoofdingang van Ter Biest aan een gekasseide lunet

zwart geschilderd, driedelig inrijhek van smeedijzer met vierkante stijlen en makelaars, platte onder-, dubbele tussen- en bovenregels en ronde spijlen met speerpunten. Initialen VW in de centrale voetgangerstravee, verwijzend naar de familie Vanslype-Weyers, die Ter Biest in 1905 kocht en er een mouderij en distilleerderij uitbouwde (5).

De derde toegang, meer zuidelijk dan de vorige, loopt naar de aanhorigheden. Vierkante pijlers van baksteen met gecementeerde plint, geprofileerde dekstenen en een gesteelde bol als bekroning. Gesmeed ijzeren hek met vierkante stijlen en hogere makelaar, platte onder-, dubbele tussen- en een bovenregel met liggende voluut ter opvang van de klimmende ronde spijlen met speerpunt; gepunte onderspijltjes.

Een vierde en recenter inrijhek nog zuidelijker, is de toegang naar een serrecomplex ten zuiden van het kasteel. Witgeschilderd hekje met voetgangersdeur tussen vierkante pijlers van baksteen met gepunte deksteen en met stijlen, regels en spijlen van platte ijzeren banden, de verbindingen met klinknagel. V-vormig gesplitste beindiging voor de onderspijltjes en voor één op twee spijlen, de tussenliggende zijn hoger en gepunt.

De vijfde toegang, meer oostelijk van de drie vorige maar nog steeds in dezelfde straat, voert naar de Sint-Joriskapel. Nu is het een rechte laan, recent afgeboord met betonstenen, die ter hoogte van de kapel de rondweg van het park vervoegt. Eertijds boog hij naar het noordoosten af naar het verdwenen kasteel van Grammeroy, zoals men op de Vander Maelenkaart (1845-1850) kan lezen. Vierkante zuilen van baksteen met dito sokkel en gepunte bekroning op geprofileerde deksteen. Driedelig hek van gesmeed ijzer met platte stijlen en makelaar, onder-, tussen- en bovenregel en ronde spijlen met lanspunt.

Aan de oostzijde van het kasteel, leidt een brug met gesmeed ijzeren leuning over de gedempte gracht naar de binnenkoer.

Bij de 17de eeuwse ingangstoren, ligt er een gekasseid voorplein en een recente tuin in gras met rozenperken en een wit geschilderd Sint-Jorisbeeld op sokkel. Aan de voet van de gevel loopt een pad en een keermuur van breuksteen nog behandeld in de geest van het interbellum, die de gedempte oostelijke gracht moeten suggereren. We situeren dit in 1951, ten tijde van de restauratie door A. Misotten

(6). Ten zuiden ligt een verdiepte cirkel met een keermuur van baksteen, gedeeltelijk omhaagd met haagliguster (*Ligustrum ovalifolium*) en toegankelijk langs een bakstenen trap tussen twee arduinen aanzetten (hergebruikt materiaal) met geprofileerde sokkel en dekplaat en een siermotief op de spiegels, waarvan oorsprong en gebruik mogelijk met de industriële activiteit te maken hebben.

HET PARK

Het park van Ter Biest met zijn grasvelden, bomen-gordel, bomengroepjes en solitairen strekt zich uit ten noorden van het kasteel en ligt deels binnen de oude omgrachtling. De grote landschappelijke vijver, nu hengelvijver, met eilandje en treurwilg, is niets anders dan de noordelijke en oostelijke 17de-eeuwse grachtarm die verbreed werd en landschappelijk hertekend. Ten zuidoosten is de smalle grachtvorm behouden, tussen bakstenen keermuren, met twee fraaie bruggen in verzorgd bastenmetselwerk, eveneens uit begin 20ste eeuw. De kasteelbrug naar de binnenkoer heeft een rechte, hoge leuning van baksteenmetselwerk, op de wanden voorzien van zuiltjes met een rondboogfries in metselwerk. De parkbrug heeft een leuning met gebogen beloop, vertrekkend van gemetselde ronde zuilen als aanzet. Bakstenen zuiltjes ritmeren de wanden in vierkante velden, gevuld met decoratief metselverband verwant met de kapitelen aan de hekpijlers van de hoofdinkom.

Een bakstenen zitbank met half rond beloop en bepleisterde zit, geplaatst op een verhevenheid op de grens van het park en in de lengteas, geeft uitkijk op het park.

Rond de vijver loopt een deels gekasseide rondweg, plaatselijk met betonnen randafwerking, met hier en daar in de rand van het gras witgeschilderde beelden op sokkel. Ondermeer bij de parkbrug een vrouwenfiguur met voorheen een lamp in de hand (een wijze maagd?) op een sokkel van rotsen; een geschonden beeld, vermoedelijk een Diana, op een witgeschilderde vierkante sokkel van natuursteen, een liggend hert. In het grasveld bij de noordelijke kasteel vleugel werd van veldsteenknollen en silex een fonteintje gebouwd met een waterbekken van beton en rotsen.

Twee witgeschilderde leeuwen dienen als parapet bij het bordes en de trap naar het park vanuit deze vleugel. Op basis van de initialen EV in de luifel en de inscriptie anno 1627/1912 EM/VW in de fraai

◀ De bakstenen brug over de oude gracht van Ter Biest

◀ De oude kasteelwal hertekend als landschappelijke parkvijver

▲ Het kasteel van Ter Biest nog bepleisterd, witgeschilderd en met leifruit (Prentkaart, Hasselt, PBL, Dienst Documentatie) (opname Kris Vandevorst)

gesculpteerde deur in deze gevel, verwijzend naar de toenmalige eigenaars Vanslype-Weyers, die het kasteel in neotraditionele stijl hebben uitgebreid, situeren we de plaatsing van deze beelden, de verschillende inritten naar het domein en de aanplanting van de bomen in het noordelijk park rond 1912.

Boomgaarden treft men nu als laagstam nog ten zuiden aan. Ten westen en ten oosten van het domein werden nieuwe schoollokalen in de voormalige boomgaarden gebouwd. Ten zuidwesten bij de lange oprijlaan ligt er een bosje of een verwilderde pépinière met Canadapopulier (*Populus x canadensis*), fijnspar (*Picea abies*) en Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica').

De oude gedeelten van het kasteel Terbiest en de Sint-Joriskapel werden beschermd als monument, op 30 november 1981. Het landgoed Terbiest is een beschermd stadsgezicht.

BOMEN

Een jonge trompetboom (*Catalpa bignonioides*), Californische schijncipres (*Chamaecyparis lawsoniana*), Europese lork (*Larix decidua*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), gewone taxus (*Taxus baccata*), gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*), hemelboom (*Ailanthus altissima*), Japanse sierkers (*Prunus serrulata*), ginkgo (*Ginkgo biloba*), Kusterspar (*Picea pungens* 'Koster'), Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), okkernoot (*Juglans regia*), rode bastaardpaardekastanje (*Aesculus x carnea*), ruwe berk (*Betula pendula*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*),

treurwilg (*Salix x sepulchralis* 'Tristis'), zomereik (*Quercus robur*).

Vederesdoorn (*Acer negundo*) (197cm), gewone esdoorn met bont blad (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), geënt (197cm), (*Acer saccharinum* 'Laciniatum') (385cm), witte paardekastanje (448cm), *Cedrela sinensis* (189cm), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (282, 411cm), treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula') (164cm), zwarte walnoot (*Juglans nigra*) (170cm), fijnspar (*Picea abies*) (209cm), Corsicaanse den (*Pinus nigra* subsp. *laricio*) (192, 230cm), gewone plataan (*Platanus x hispanica*) (413, 482cm), zuilvormige eik (*Quercus robur* 'Fastigiata') (293cm), rode bastaardpaardekastanje (351cm), grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*) (214cm) op een heuvel.

NOTEN

- (1) Wapenstein en jaartal boven de inrijpoort.
- (2) Hasselt, RA, Fonds Abdij van Sint-Truiden, nr. 271, Kaartboek van 1697, folio 39.
- (3) Hasselt, AK, Primitief plan, 1825, J.A. Lecluijse. (4) *Bouwen door de eeuwen heen* ..., deel 6N2, o.c., p. 881-882.
- (5) L.M. MODAVE, *Sint-Truiden in oude Prentkaarten*, Zaltbommel, 1974, fig. 10.
- (6) *Bouwen door de eeuwen heen*, o.c., p. 882-883.

BEZOEK: juli 1999

SINT-TRUIDEN (MELVEREN): KASTEEL VAN MELVEREN SINT-GODFRIEDSTRAAT NR. 15-21

Nieuwe tuin, ontwerp van Viviane Paelinck uit 1991, bij het restant van een parkje bij het kasteel van Melveren met 18de-, 19de- en 20ste-eeuws uitzicht maar oudere kern, nu in gebruik als restaurant.

Het kasteel ligt ten noorden van de Melsterbeek, ten noordwesten van de kerk van Melveren en ten zuiden van de spoorlijn naar Alken. De gebouwen dragen de jaartallen 1620 op de wapenstein van H. van Mettecoven en K. van Velpen en 1742 in het blazoën van W. Seroots (1). Ze werden in 1991 gerestaureerd en verbouwd. Voorheen moet hier een Augustinessenklooster hebben bestaan, onder de naam Sint-Luciadal dat in 1743 beschreven wordt als een 'huis, aangenaam gelegen dat de kenmerken draagt van zijn verleden' (2).

Op de Ferrariskaart (1771-1775) is een vierkant complex met binnenkoer getekend met boomgaard ten noorden, tuinen ten zuiden en zuidoosten en een rechte dreef richting beek naar het zuidwesten.

Op het Primitief kadasterplan (1825) (3) ligt er bij de kerk en de pastorie een gesloten complex met binnenkoer (nr. 164) en een U-vormige gracht (perceel nr. 167, vijver) op enige afstand, mogelijk wijzend op een verdwenen opperhof; ten noordoosten twee percelen met paviljoen of bakhuis (nr. 162, tuin en 163, bouwland) en ook perceel nr. 170 en 171 zijn tuinen. In 1844 is het eigendom van weduwe Pieter Chantraine, rentenierster te Sint-Truiden.

Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1878) zijn de gebouwen gelegen temidden van boomgaarden en ligt er ten noorden van de beek een lustbosje.

Nu staat er slechts één vleugel met een ruim herenhuis overeind. De toegang gebeurt vanuit het zuid-oosten, langs een toegangshek met voetgangersdeur naar het nieuw aangelegd erf. Dat ligt in dolomiet met een strook kasseien tegen het huis. Vierkante pijlers van baksteen en eenvoudig gesmeed ijzeren hek met vierkante stijlen met acanthusknop, onder-tussen- en bovenregel en ronde spijlen met lanspunten. Haaks een vasthek tussen erf en tuin. Ten noordwesten is het erf begrensd door de oude tuinmuur. Twee hermetiselde vierkante ingangspijlers geven toegang tot de nieuwe, nu omhaagde en deels ommuurde moes- en kruidentuin, gelegen in de oude boomgaard ten noorden. Vast hek op bakstenen voet tussen het parkje en de moestuin.

▼ Primitief kadasterplan (1825) met Melveren (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

Ten noordoosten ligt een pittoreske, hoog ommuurde en beboomde tuin in kern uit einde 18de eeuw, grenzend aan de kerk en de uitbreiding van het kerkhof. Het zacht oplopend grasveld heeft een interessante beplanting van loof- en naalddhout en in de lengteas ligt tegen de bakstenen tuinmuur een classicistisch rechthoekig tuinpaviljoen uit 1763 onder zadeldak. Het is opgetrokken in baksteen met Maaslandse natuursteen voor de rondboogvormige deuromlijsting en de als fronton gemarkeerde puntgevel. Het werd genoteerd op de Primitieve kadastrakaart. Ernaast, in de noordelijke hoek staat op een heuveltje een rustiek paviljoen gebouwd met boomstronken in cement met een kegeldak van riet, uit de tweede helft van de 19de eeuw. Mogelijk was het een gloriëtte die uitkijk bood op de spoorweg.

Ten noorden situeren zich de recent aangelegde boomgaard, moes- en kruidentuin. De bakstenen muur is gemeenschappelijk met de noordoostelijke tuin en heeft deels een smeedijzeren hek op een bakstenen plint.

▼ Het rustieke paviljoen op een heuveltje bij het voormalig kasteel van Melveren

Luchtfoto vanuit het zuiden met links van de kerk, het kasteel van Melveren, rechts de oude pastorie en er tegenover de nieuwe (Sint-Truiden, Dienst Ruimtelijke Ordening)

Ten zuidwesten ligt de recente bloementuin uit 1991, ter plaatse van de voormalige binnenkoer, met omhaagde kamers en terrassen met snoeivormen, bolbomen en bloemenborders.

BOMEN

Bruine beuk (*Fagus sylvatica*), oude buxus (*Buxus sempervirens subsp. sempervirens*) bij de hekpijlers naar de moestuin, gele beshulst (*Ilex aquifolium* 'Bacciflava'), gewone es (*Fraxinus excelsior*), gewone hazelaar (*Corylus avellana*), Coloradozilverspar (*Abies concolor*), Californische schijnpijpers (*Chamaecyparis lawsoniana*), mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*), van haag van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) in het verlengde van de noordoostelijke tuinmuur, treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula').

NOTEN

- (1) *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 6N1, o.c., p. 840.
- (2) P.L. DE SAUMERY, *Les délices du pays de Liège* (Luik, 1743), anastatische herdruk, Brussel, 1977, p. 360.
- (3) Hasselt, AK, Primitief plan (1825), door J.L. Schijns zoon.

BEZOEK: november 1995

SINT-TRUIDEN (MELVEREN): PASTORIETUIN VAN MELVEREN SINT-GODFRIEDSTRAAT

Pastorietuin met drievoudige geleding, achter het midden 19de-eeuwse huis.

De pastorie is gelegen tegenover de verlaten en vervallen oude 18de-eeuwse pastorie die door de herbestemming van de tuin als kerkhof – een mooi voorbeeld van hoe kortetermijn-denken nefast is in de monumentenzorg – alle hoop op een leefbare toekomst ziet afgesneden.

Achteraan strekt zich een langgerekte tuin uit met de beek als begrenzing. De tuin heeft een drievoudige geleding die kenmerkend was voor pastorietuinen uit midden 19de eeuw: een siertuin aansluitend bij het huis, een nutstuin met fruitbomen en moestuin en achteraan een bosje van hoge bomen voor de brandhoutvoorraad. Hier ligt er een achthoekig paviljoen in de siertuin, een ovale vijver, mogelijk de steenpoel die de klei voor de bakstenen van de pastorie leverde, in de nutstuin en een bosje bij de beek.

SINT-TRUIDEN: KASTEEL SPINNEVELD METSTEREN NR. 113

(niet toegankelijk voor het publiek)

Park in landschappelijke stijl met riant karakter uit het derde kwart van de 19de eeuw, bij een neoclassicistisch kasteel en boerderij uit midden 19de eeuw, aansluitend op het park van Nonnemielen, waarvan het een afsplitsing is.

Spinneveld ligt ten westen van de Melsterbeek, ten zuiden van de Metsterenmolen, tussen het domein Nonnemielen en de oude weg naar Rummen, in een landschap van bouw- en weilanden, boomgaarden en plantages van laagstamfruit.

Op de Primitieve kadasterkaart (1825) (1) is perceel nr. 62 tussen de beek, de weg naar Rummen en de Raapkoekstraat nog onbebouwd. In 1857 verschijnt het kasteel en in 1875 komen er twee dienstgebouwen ten westen bij, die in 1887 geïntegreerd worden

▲ Luchtfoto vanuit het zuidwesten met het kasteeldomein Spinneveld en bovenaan de hoeve en moes-

tuin van kasteel Nonnemielen (Sint-Truiden, Dienst voor Ruimtelijke Ordening)

▲ De kadastrale werk- (Hasselt, AK) kaart met links (opname Spinneveld en rechts Nonnemielen) Kris Vandevorst)

in een omsloten tuin met serre tegen de noordermuur (2).

Vandaag gebeurt de toegang tot het goed vanuit de dreef (Metsteren) die ook naar het kasteeldomein Nonnemielen leidt, naast een U-vormige boerderij uit 1865. Een korte kasseiweg leidt over de brug van de Melsterbeek, ter hoogte van de boerderij en buigt verder af als oprit in grind. De toegang wordt aangegeven door een monumentaal hek met drie poorten, uit einde 19de eeuw, in de omheiningsmuur van het boerenerf. De vier hoge vierkante hekpijlers zijn van baksteen met speklagen van gesinterde steen op een sokkel van blauwe hardsteen, hebben geprofileerde dekstenen en bekronende vuurpotten in terracotta, fraai versierd met door ramskoppen gevatte festoenen. Het zwart geschilderd hek is van smeedijzer met vierkante stijlen, hogere makelaar, vierkante onderregel, dubbele midden- en bovenregel, die door ringen verbonden zijn, ronde onderspijltjes en spijlen met lanspunten met klimmend beloop naar de makelaar. De bovenregel heeft liggende voluten en de middenregel krulwerk. De zijhekken zijn identiek. Tijdens de tweede wereldoorlog werden de twee middelste pijlers naar achter verschoven om de toegang voor militaire voertuigen te verbreden, met als blijvend gevolg onbruikbare hekken (3).

De oprit leidt rond het huis en wordt verder rondweg in het park. Dat strekt zich uit ten noorden en ten zuiden van het kasteel en heeft een ovale waterpartij met eilandje ten noorden en een grasveld ten

zuiden. De bomengordel wordt opengesneden door drie zichtassen op het landschap, die als een ganzevoet vertrekken van het huis.

De ommuurde moestuin ten westen van het kasteel figureert nog niet op de Dépot-kaarten (opname 1871 en 1886, uitgave 1877 en 1897), maar verschijnt wel op de stafkaart van 1937 (opname 1934). Er ligt in 1871 en 1886 nog een lang en smal moestuinperceel met een kleine constructie ten oosten van het kasteel, parallel met en ten westen van

▼ Het hek naar het kasteel en naar de boerderij van Spinneveld met de bascule op het erf

de beek. In de nieuwe moestuinmuur aan de Rummenstraat, over de gracht, herkent men de met betonstenen dichtgemetselde voormalige toegang tussen iets hogere vierkante pijlers met deksteen.

Tussen het erf van de U-vormige boerderij en de oprit naar het kasteel, staat er een fraai paviljoen met leien schilddak, de 'basculé' genaamd, allicht verband houdend met de fruitkweek en -handel.

Aan de Rummenweg nr. 101, liggen twee gekoppelde dienstwoningen met flankerende bijgebouwen onder lessenaarsdak, in een verzorgde eclectische architectuur. In het verlengde van de voorgevel groeien hagen van eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) en haagliguster (*Ligustrum ovalifolium*).

Ten oosten van het kasteel en over de beek ligt een oude boomgaard van het nonnenklooster (perceel 59 en 57 van het Primitief kadaster) met een voor de streek typische 'barrier' in het verlengde van het inrijhek. De 'barrier' staat loodrecht op de beek, in een hoge bakstenen muur met afdekking in ezelsrug; vierkante hekpijlers met deksteen en witte negblok ter verankering van het gesmeed ijzeren inrijhek, uit de 19de eeuw. Vierkante stijlen en makeelaar, platte onder-, tussen- en bovenregel en ronde onderspijltes en spijlen.

BOMEN

Europese lork (*Larix decidua*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*), gewone platan (*Platanus x hispanica*), gewone taxus (*Taxus baccata*), zomereik (*Quercus robur*), gele treurwilg (*Salix x sepulchralis* 'Tristis'), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*).

NOTEN

- (1) Hasselt, AK, Primitieve kadasterkaart (1825), J.L. Schijns zoon.
- (2), Id., kadastrale opmetingsschetsen.
- (3) Mondelinge bron.

BEZOEK: slechts van buiten af, maart 1997 en november 1999

SINT-TRUIDEN: KASTEEL NONNEMIELEN METSTERENWEG NR. 133

(niet toegankelijk voor het publiek)

Park in landschappelijke stijl met riant karakter, uit het begin van de 19de eeuw als deel van een uitgestrekt landgoed met neoclassicistisch kasteel en aanhorigheden uit de tweede helft van de 18de en de 19de eeuw en een kasteelboerderij uit de 17de en de 18de eeuw, ontstaan uit de Benedictinessenabdij van Mielen. Voorheen neerhof-opperhofstructuur. Ommuurde moestuin.

Het kasteel Nonnemielen ligt ten noorden van de oprukkende stad, ten oosten van de Melsterbeek, temidden van bouw- en weilanden en met restanten van hoogstamboomgaarden.

Een mooie, ongeveer 700 meter lange, geknikte en gekasseide dreef van gewone platan (*Platanus x hispanica*) aan de buitenzijde gedubbeld met een rij geknotte grootbladige linden (*Tilia platyphyllos*), verbindt de Diestersteenweg met het gehucht Metsteren en gaat vermoedelijk terug tot de abdijtijd. In elk geval noteerde Ferraris (1771-1775) de dreef reeds.

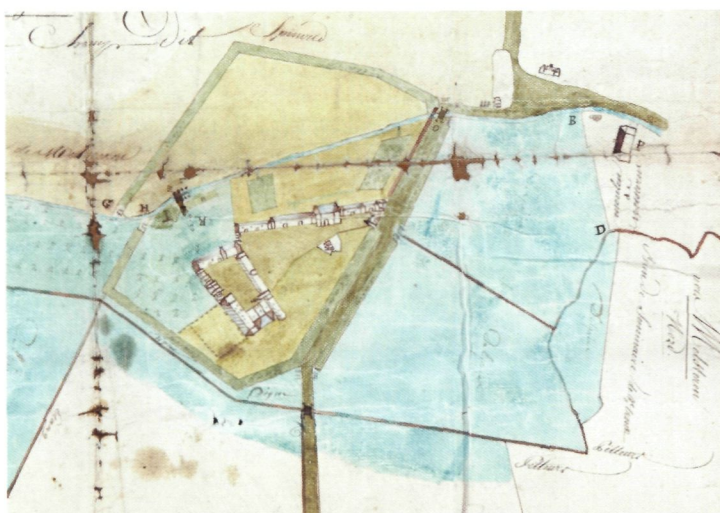
De Ferrariskaart met een krans historische domeinen: Nonnemielen, Ter Kelen, Menten de Horne, Schabroek, Melveren, Ter Biest, het Speelhof en het Begijnhof Sint-Agnes (Brussel, KB, KP)

Toen was het abdijcomplex van noord naar zuid doorsneden door de Melsterbeek aan de westkant beveiligd door een smalle gracht, en door een tweede gracht aan de noord- tot zuidoostzijde. De toegang tot de abdij verliep via het poortgebouw en het neerhof naar de binnenkoer. De tuinen lagen ten westen van de abdij en tussen de Melsterbeek en de westelijke gracht. Dit beeld komt overeen met de beschrijving van de abdij uit 1743, als een geheel dat *"dankzij het aantal en de fraaiheid van zijn gebouwen en zijn uitgestrektheid, de uitstraling heeft van een kleine stad die door een brede gracht, gevoed door de beek wordt bevoeid. De ingang gebeurt langs twee ruime binnenplaatsen die omsloten zijn door landgebouwen. Vandaar komt men op een derde erf met verschillende gebouwen, ondermeer het abdissenkwartier en de gastenvleugel"* (1).

Het jaar 1797 werd het definitief einde van de abdij, die verkocht werd aan Eugène Delpier uit Luik, ex-monnik van de abdij van Lobbes in Henegouwen, die verschillende gebouwen sloopte en er, gebruik makend van de bietenteelt, een distilleerderij inrichtte (2). Zijn familie bleef in de 19de eeuw eigenaar van Nonnemielen. In 1819 tekende landmeter Wouters een figuratieve kaart van de voormalige abdij (3).

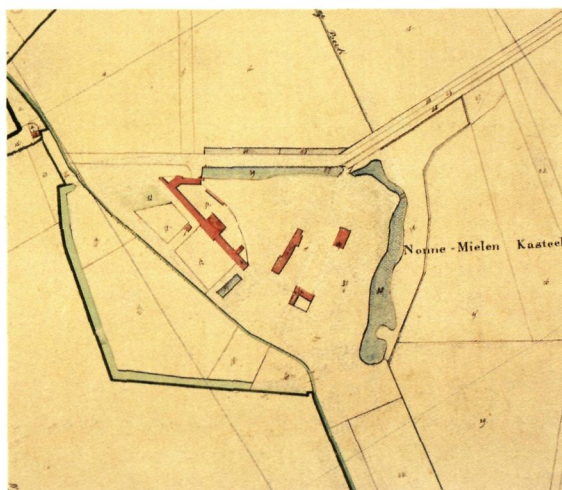
Op het Primitief kadaster uit 1825 zijn de dreef en de westelijke gracht behouden, is de oostelijke gracht verbreed en hertekend tot een langgerekte lustvijver met twee bruggetjes en is het abdijcomplex gereduceerd tot kasteel met drie losstaande gebouwen: de kapel (perceel 49), nu een neoclassicistisch huis, een L-vormig gebouw (nr. 50), nu een wagenhuis met poortgebouw en binnenhof, en het kasteel zelf (nr. 50 bis), sedertdien uitgebreid en in 1980 bij een restauratie vereenvoudigd (4). Een gebogen muur tussen het poortgebouw en het neerhof bakent een lang en smal boerenerv af, nu eindigend op een eenvoudig hek als toegang naar het kasteel en park. Achter de boerderij liggen twee ommuurde tuinen (nr. 52 en 53) met een paviljoen tussen beide (zonder perceelsnummer). De rest van het domein is lustgrond (nr. 28, 37, 55). Tussen de westelijke gracht en de beek liggen een boomgaard, een tuin en een bomenkwekerij. De legger noteert rentenier Karel D'Elpier (broer, zoon of neef van Eugène Delpier?) uit Luik als eigenaar. Hij bezat ook de hoger gelegen wateraangedreven graanmolen van Metsteren(5). De kaart van Vander Maelen (1845-1850) bevestigt deze configuratie die ook vandaag goed leesbaar is. Op de kadastrale opmetingsschetsen van 1857 en 1865 (6) worden de

▲ De figuratieve kaart van Nonnemielen door landmeter Wouters van 30 januari 1819 (Hasselt, RA, KP nr. 142) (opname Kris Vandevorst)

boerderijgebouwen vergroot en wordt de L-vormige kasteelaanheerigheid, die ondermeer een wagenhuis bevat, uitgebreid tot een vierkant met binnenkoer. In 1892 en 1912 werd ze aangepast. Op de mutatieschetsen van 1892 wordt het kasteel, dat voorheen al zijn neoclassicistisch voorkomen bezat (7), volledig opgemeten.

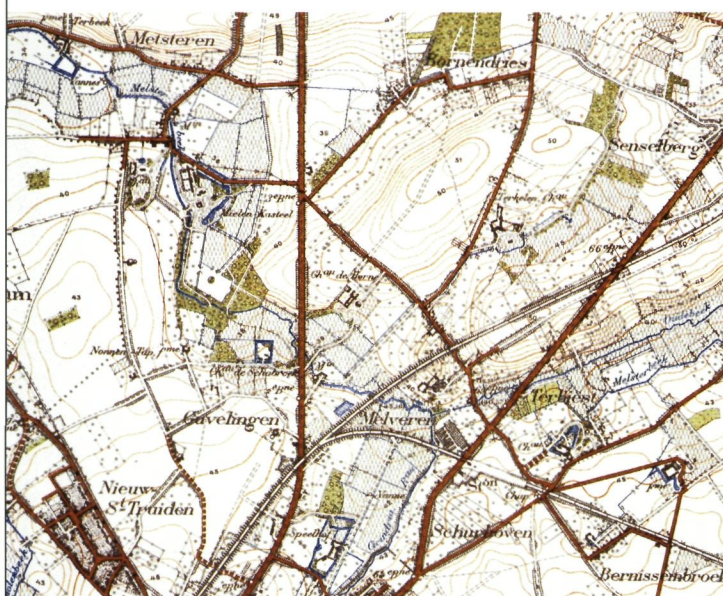
Op een prent van J. Hoolans uit 1860, met een zicht op Nonnemielen vanuit het noorden, ligt er een beboomd parkje tussen het kasteel en de boerderij. Op de Dépot-kaart (opname 1871, uitgave 1878) verbinden wandelwegen en grasvelden het kasteel en zijn aanheerigheden en is de beplanting geconcentreerd rond de beek, de lustvijver en de nieuwe oostelijke toegangsweg. Dat dit gegeven constant blijft tot op vandaag toe, leest men af op de kaart van het ICM met de toestand in 1886 en op de stafkaart met de toestand van 1934.

◀ Primitief kadastralan (1825) met de tot lustvijver hertekende oostelijke wal van de abdij en de moestuinen ten westen van de boerderij (Hasselt, AK) (opname Kris Vandevorst)

▲ Dépotkaart (1871) met het kasteelpark van Nonnemielen, ten noordwesten het kasteel Spinneveld, ten zuidoosten het kasteel Menten de Horne en ten zuiden Schabroek. Bovenaan links, de omwalde verdwenen tuinen van Ter Beek

▲ Stafkaart (1934) met concentratie historische domeinen: Nonnemielen, Spinneveld, Ter Kelen, Horne, Schabroek, Melveren, Ter Biest, het Speelhof Bernissem

Vasseur maakte omstreeks 1875 een lithografie van Nonnemielen voor de uitgave van E. de Damseaux. Die gaf de heer Lejeune als eigenaar op en noteerde dat het kasteel verbouwd was "*en habitation d'été, son parc, ses eaux et ses dépendances lui donnent un cachet de grandeur*" (8).

Men bereikt het kasteel vandaag vanaf de knik in de dreef via een oprit in kassei en grijze kiezel en een brug over de ringgracht. De oprit dateert uit het begin van de 19de eeuw, toen het goed evolueerde van abdij naar kasteel en de kasteelbewoners niet

▲ Lithografie van Vasseur (1875) met het kasteel van Nonnemielen (uit E. DE DAMSEAU,

La Belgique pittoresque, deel 5, 1875) (Namur, Facultés Notre Dame-de-la Paix)

▼ De gekasseide platanendreef met de kettingpalen en de brug van de vroeg 19de-eeuwse oprit naar het kasteel Nonnemielen

◀ Het in onbruik geraakt westelijk inrijhek naar de aanhorigheden van Nonnemielen

langer over het boerenerf wensten te gaan. De oprit is gemarkeerd door tweemaal vier witgeschilderde, hardstenen kettingpalen. De bakstenen brug heeft een eenvoudige hoge brugleuning van gesmeed ijzer met vier zuiltjes als stijlen en twee regels tot krul omgeslagen aan de stijl.

Een tweede, waarschijnlijk recentere toegang loopt als kiezelweg parallel en ten oosten van de beek, naast de moestuinmuur achter de boerderij. Hij ligt naast het in onbruik geraakt hek uit de tweede helft van de 19de eeuw. De eenvoudige rechthoekige hekpijlers van monolitische blauwe hardsteen, met rechte sokkel, ronde schamppaal, en geprofileerde deksteen zonder bekroning, zijn door een smeedijzeren stang in de bodem verankerd. Zwart geschilderd hek van zorgvuldig smeedwerk, met vierkante stijlen en makelaar, ontdubbelde onder-, rechte midden- en naar de pijlers klimmende bovenregel, toelopende en gepunte vierkante spijlen met klimmend beloop en korte onderspijltjes; tussen de beide onderregels een strak siermotief van onderling verbonden krullen. De toegangsweg wordt voorbij de afslag naar het kasteel de grote rondweg van het goed, die meer oostwaarts de Metsterenweg vervoegt. Een tweede, kleinere rondweg verbindt de gebouwen, sluit aan bij de eerste toegangsweg en wordt bij de vijverbrug een wandelpad rond de vijver.

De oprit naar het in jaarkers 1686 (en wapenstein van Mechtildis van Eynatten 1678-1719) gedateerd

poortgebouw en naar het neerhof, gemarkeerd door tweemaal twee wit geschilderde polygonale palen van blauwe hardsteen met afgeronde kop, is de oude toegang tot de abdij. Vier fraai geprofileerde schampstenen zijn verwerkt in de poortomlijstingen en dateren uit de tweede helft van de 17de eeuw. Op het einde van het deels gekasseide erf, biedt een eenvoudig smeedijzeren hek, vermoedelijk uit het begin van de 19de eeuw, toegang tot het kasteelpark. Vierkante pijlers van blauwe hardsteen met sokkel, kapiteel en bekronende acanthusknop in de bakstenen ommuring uit begin 19de eeuw.

Het park in landschappelijke stijl moet eveneens dateren van de omschakeling van vrouwenklooster naar kasteel, omstreeks 1800, met transformaties in

▼ Het park van Nonnemielen in 1920 (Prentkaart collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

1892. Het heeft de verlandschappelijkte oostelijke gracht als parkvijver, bomengroepen op de grasvelden en weilanden, een bomensingel, parkbos en boomgaarden. De lithografie van Vasseur van vóór 1875 (9) toont als voorgrond een grasveld met drie populieren – die ook op Hoolans' prent staan –, geboomte achter en naast het kasteel en aan de voet ervan een lage beplanting en opgestelde kuipplanten in gevariëerde vorm.

De uitgestrekte ommuurde moestuin uit begin 19de eeuw is opgedeeld in een noordelijke en zuidelijke helft, gescheiden door een hoge fruitmuur. Van noord naar zuid loopt een meesterspad met in de scheidingsmuur en in de zuidelijke afsluitmuur een breed hek tussen vierkante pijlers met gesteelde bolbekroning. De muren zijn fruitmuren met pannen afdekking om het fruit van drup te vrijwaren. Het rijswerk en de leibomen zijn deels behouden, ook aan de buitenzijde van de westelijke muur.

Naderhand werd op de westelijke percelen in de bocht van de straat een boerderij gebouwd (Metsterenweg nr. 113) en meer zuidelijk, aan de oude weg van Sint-Truiden naar Rummen (Rummenweg), het nieuwe kasteel Spinneveld.

BOMEN

Iconografische bronnen tonen typische negentiende-eeuwse boomsoorten zoals Atlasceder (*Cedrus libani* subsp. *atlantica*), doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*), fijnspar (*Picea abies*), gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), Weymouthden (*Pinus strobus*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), zuilvormige taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata').

▼
De moestuinmuur
van Nonnemielen

NOTEN

- (1) P.L. DE SAUMERY, *Les délices du pays de Liège*, (Luik, 1744), anastatische herdruk, Brussel, 1977, p. 367.
- (2) J. BONGAERTS, *Abdij Nonnemielen Sint-Truiden*, s.l., s.d., geeft de geschiedenis van de abdij tot en met de verkoop als nationaal goed. PAQUAY J., *Les ventes des abbayes Limbourgeoises*, in Bulletin de la société scientifique et Littéraire du Limbourg, 1928, p. 31-32 publiceerde de beschrijving van Nonnemielen bij de verkoop in 1797. AN., *Beschrijving van abdijen, kloosters en kastelen als domein verkocht tijdens de Fransche Republiek met de verkoopacten*, in De Maasgouw, 1890-1891, p. 43. Sint-Truiden, Stadsarchief, Gedrukte verslagen, 1880-1881.
- (3) Hasselt, RA, KP, nr. 142.
- (4) *Bouwen door de eeuwen heen* ..., o.c., p. 840-841.
- (5) Hasselt, AK, Primitief plan (1825) door J.L. Schijns zoon, legger 1844.
- (6) Id., kadastrale opmetingsschetsen.
- (7) Zie de prent van Vasseur in E. DE DAMSEAUX, *La Belgique pittoresque. Album illustré des châteaux. Provinces d'Anvers, de Limbourg en de Luxembourg. Notices et vues photographiées. Lithographies de M. VASSEUR de Tournai*, Mons, 1872-1878, deel 5, geen paginering.
- (8) Id.
- (9) Id.

BEZOEK: beperkt tot prospectie van buitenaf, maart 1997, februari 2000

SINT-TRUIDEN: PATER DAMIAANHOF MINDERBROEDERSSTRAAT

Enkele bomen, restanten van de kloostertuin van de Minderbroeders.

Recent aangelegd openbaar plantsoen bij een nieuwe verbindingsweg van de straat naar de Naamsevest met behoud van enkele oude bomen van de kloostertuin.

BOMEN

Beshulst (*Ilex aquifolium* 'Pyramidalis'), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') (425cm), gewone beuk, een jong exemplaar van hemelboom (*Ailanthus altissima*), Noorse esdoorn (*Acer platanoides*) (274cm), okkernoot (*Juglans regia*), tamme kastanje (*Castanea sativa*), grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*).

SINT-TRUIDEN: STADSTUIN

MINDERBROEDERSSTRAAT NR. 13

Stadstuinje tussen hoge muren, in 1986 ontworpen door Elisabeth de Lestrieux.

▲
Stadstuin Minder-
broedersstraat nr. 13

Bloementuin in vakken van buxus (*Buxus sempervirens* subsp. *sempervirens*) tussen paden van oude bakstenen, met accenten van snoeivormen en in de boomlaag een zuilvormige beuk (*Fagus sylvatica* 'Fastigiata'), mispel (*Mespilus germanica*) en kwee (*Cydonia oblonga*).

SINT-TRUIDEN: VOORTUIN

PLANKSTRAAT NR. 13

Kleine voortuin met monumentaal hek, bij een belangrijk herenhuis van omstreeks 1870.

Het huis werd ontworpen door architect Justin Bruyenne (1811-1896), voor E. Debruyne, hoofdgebouwsheer van het Hospitaal van de Zusters van Liefde (1), wat de letters DB in de deurwaaier en in het hek van de voortuin verklaart. Groen geschilderd en voorheen gedeeltelijk verguld monumentaal hek van 9 traveeën, van giet- en smeedijzer op eenvoudige geprofileerde hardstenen plint, uit het einde van de 19de eeuw. Links deels ingekort voor het bouwen van een garage. Tien gietijzeren kolommen als hekpijlers, met uitgewerkt en gedecoreerd base-

ment en voetstuk, gladde achthoekige schacht, bladen en rolwerk als kapiteel en een reukvaatje als bekroning. Vierkante regels en gepunte ronde spijlen, onderaan onderling verbonden door een neogotisch geïnspireerd motief van spitsboogjes, driekwartcirkels en vlammetjes, de knooppunten met de regels door ringen geaccentueerd. Bovenaan een x-motief als verbinding tussen spijl en regel, eveneens met ringen aan de knooppunten. Poort met vierkante stijlen, dubbele onderregel, tussen- en bovenregel, bekroond met een sierregel met spiegelboogbeloop met symmetrisch gespiegelde gekrulde E- en C-motieven in het tussenveld en initialen DB op de makelaar. Klimmend beloop van de spijlen. Onderregel met vloeiend verbonden driekwartcirkelmotief ter verankering van de spijlen. Zwaardere gietijzeren poortstijlen en verbindingsstuk van twee spijlen tussen poort en zuil. Hoge haag van gewone taxus (*Taxus baccata*) en vijf exemplaren van scherpe hulst (*Ilex aquifolium*), één bonte beshulst (*Ilex aquifolium* 'Argenteovariegata'). In de achtertuin volwassen bomen: linde (*Tilia spec.*), Noorse esdoorn (*Acer platanoïdes*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*).

Het pand aan de Plankstraat nr. 13 werd op 10 juli 1997 beschermd als monument.

NOOT

- (1) *Sint-Truiden ingekaderd 1830-1914*, Tentoonstellingscatalogus, Sint-Truiden, 1998, p. 57.

◀
Voortuin en straat-
hek Plankstraat
nr. 13